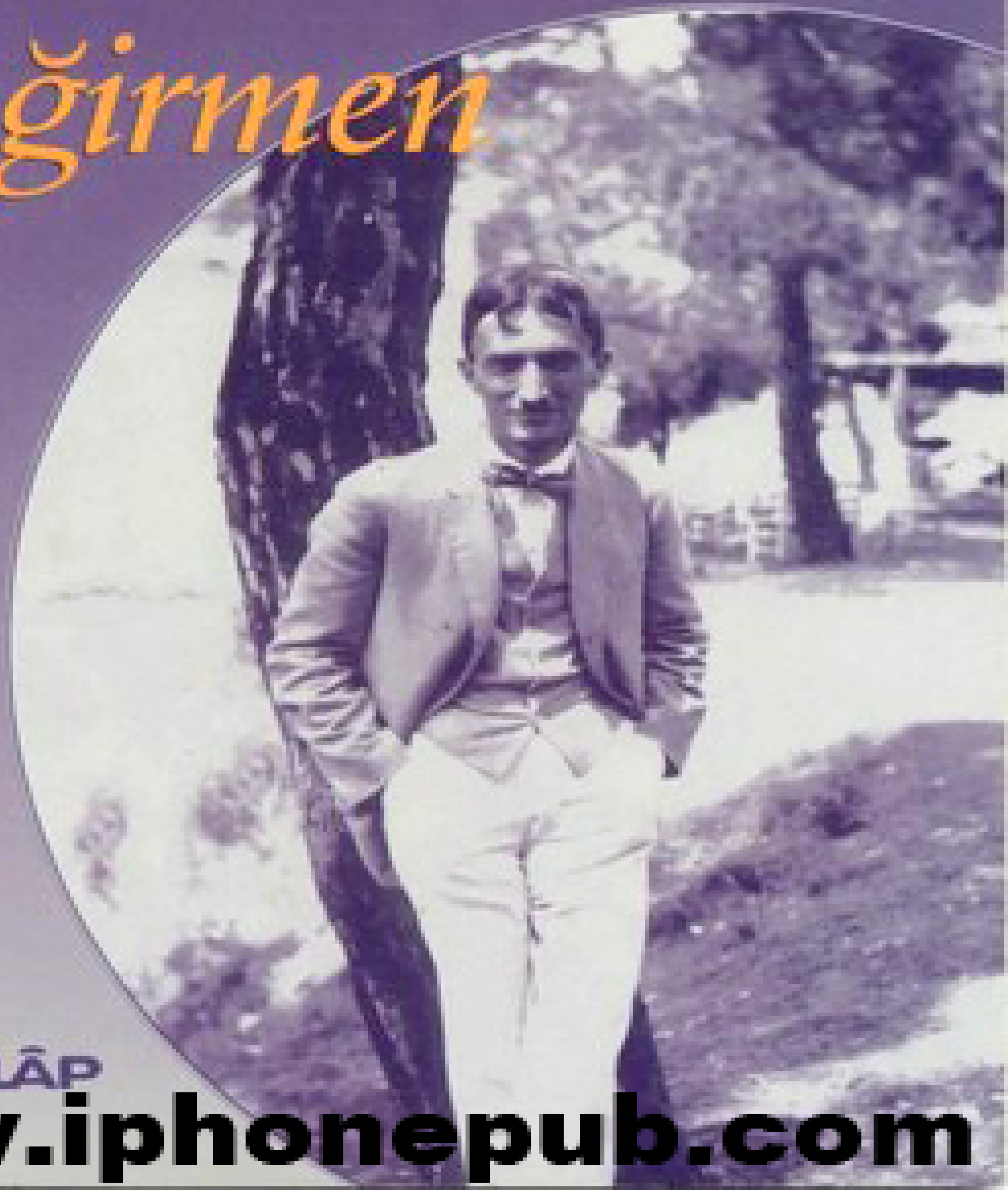
REŞAT NURİ GÜNTEKİN

BÜTÜN ESERLERİ 7

Değirmen

İNKILÂP

Reşat Nuri Güntekin _ Değirmen

www.kitapsevenler.com

Reşat Nuri Güntekin _ Değirmen

Reşat Nuri Güntekin _ Değirmen

REŞAT NURİ GÜNTEKİN

DEĞİRMEN

SEMİH LÛTFİ E] SEMİH LÛTFİ KİTABEYİ

SEMİH LUTFIN1N YENİ tukk

1 — Acımak

2 — Çocuk adam

3 — Çingeneler

4 — Sarduvan

5 — Çırpman Sular

6 — Bu Toprağın Kızları

7 — Ölünün Gözleri

8 — Ben Vurmadım

9 — Akşam Güneşi

10 — Üç Kızın Hikâyesi

11 — Damga

12 — Onların Romanı

13 — Dudaktan Kalbe

14 — Kolkola

15 — Sabahsız Geceler

16 — Yaban Gülü

17 — Aşkın Doğuşu

18 — Ateş Gecesi

19 — Köle

20 — Seni Unutmadım

21 — Çalıkuşu

22 — Gökmen

23 — Kanun Namına

24 — Üç İstanbul

25 — Bahçemde Bir Gül Açtı

26 — Mete

27 — Sızı

28 — Bir Akşamdı

29 — Dikmen Yıldızı

30 — Kızılcık Dalları

31 — Cinci Hoca

32 — Fatih — Harbiye

33 — Bir Tereddüdün Romanı

34 — Küçük Hanımın Kısmeti

35 — Meşhedi Aslan Peşinde

36 — Papeloğlu

37 — Kodaman

38 — Kokain — Ben öldürmedim

(Reşat Nuri Güntekin) (Orhan Seyfi Orhon) (Osman Cemal Kay güt) (Faik Baysal) (Mükerrem Kâmil Su) (Aka Gündüz) (Mahmut Yesari) (Peride Celâl) (Reşat Nuri Güntekin) (Aka Gündüz) (Reşat Nuri Güntekin) (Aka Gündüz) (Regat Nuri Güntekin) (Nizamettin Nazif) (Server Bedi) (Güzide Sabri) (Peride Celâl) (Reşat Nuri Güntekin) (Refi Cevat Vlunay) (Reşat Feyzi) (Reşat Nuri Güntekin) (Güney Halim) (Reşat Enis) (Mithat Cemal) (Mahmut Yesari) (Yusuf Osman) (Mükerrem Kâmil Su) (Peyami Safa) (Aka Gündüz) (Reşat Nuri Güntekin) (M. Turhan Tan) (Peyami Safa) (Peyami

Safa) (Selâmi İzzet) (Ercüment Ekrem) (Ercüment Ekrem) (Ercüment Ekrem) (Aka Gündüz) 1

39 — Bir Kadın Düşmanı

40 — Gonk Vurdu

41 — Yaprak Dökümü

(Reşat Nuri Güntekin)

(Reşat Enis)

(Reşat Nuri Güntekin)

KENAN MATBAA! İSTANBUL — 194

i

Zelzele

Malmüdürü Cevdet Efendi birdenbire ayağa kalkarak: — Zelzele oluyor arkadaşlar, dedi.

Yeni bir çiftetelliye başlamış olan keman, ud, darbuka durdu; yalnız yerde, çalgıcıların ayakları dibinde iki büklüm oturan Arap Ziver hiç bir şeyin farkında olmadı, yanmdakilerden biri kollarını tutuncıya kadar iki yana sallanarak zilli maşasını vurmıya devam etti.

Eğlentinin en kızıştığı zamandı. Sırmalı cepkeninden sonra tül bluzunu da çıkarmaya razı olan Bulgar kızı ayakta, çıplak omuzlarından biri ev sahibi Ömer Beyin göğsüne dayalı, dudaklarının kırmızısını bozmamak için onun elinden bir bağa hoşaf kaşığı ile konyak içiyor, parmaklarında düzelttiği zilleri hafif hafif titreterek tekrar oynamaya hazırlanıyordu.

Cemaatın bir kısmı isyan etti: Ne zelzelesi? Müdür bey rüya mı görüyordu. Zelzeleyi yerin altındaki koca öküz değil. Arap Ziverin zilli maşası yapıyordu.

Asıl fenası, panik yandaki karanlık oda kapılarının budak deliklerinden sofayı seyreden kadınlara da sirayet etmişti. O zamana kadar Ömer Beyin korkusundan çıt çıkmadığı halde şimdi, orada da hafif çığlıklar, itişip kakışmalar oluyor, bir hiç yüzünden hakikaten bir zelzele gürültüsü kopacağa benziyordu.

Malmüdürü saçkırandan başında ve yüzünde tek tüy kalmamış uzun ve kuru bir adamdı. İri camlı siyah gözlükleri ile çökük avurtlarının karanlığı arasında parlıyan sarı elmacık kemikleri, renksiz bir çizgiden ibaret dudaklarına sığmıyan dişleri ve hafifçe iğrilmiş omuzlarından öne doğru sarkan uzun kolları ile bir iskeleti hatırlatırdı. Üstelik kasaba fakir ve ken-4
DEĞİRMEN

disi formaliteye çok bağlı bir memur olduğu için para istiyen-leri daima fena bir çehre ile karşılaması görünüşündeki uğursuzluğu büsbütün artırmıştı.

Onun bir türlü yerine oturmiya razı olmıyarak tavanları dinlemiye devam etmesine karşı, bazıları kaymakam Halil Hilmi efendiden yardım istediler.

Kaymakam zelzeleyi inkâr edenlerle beraber değildi. Mal-müdürünü ürküten sarsıntının başkalığını o da, sırtında soğuk bir ürperme ile, hissetmişti. Yalnız biraz evvelki çiftetellide Bulgar kızı dizlerinin üstünde arkaya kaykıldığı, çıplak göğsünü titreterek başını dizlerine dayadığı zaman da bu sarsıntı nin bir aynını duyduğunu hatırlıyor, bir türlü işin içinden çı-kamıyordu. Evet, bu sarsıntı malmüdürünün haber verdiği zelzele miydi, yoksa ötekinin devamı mı?

Kaymakam meseleler üzerinde uzun, derin konuşmaktan zevk alan bir adamdı. Yalnız sonunda bunların bjr hükme bağlanmasını istemeseler! O uzaktan insana bir hiç gibi görünen ve çok kere bir tek kelime ile kirtipil bir «evet» veya «hayır» a kadar inen hüküm ne demir leblebiydi yarabbi! Fakat dünyanın aksiliğine bakın ki, büyük, küçük herkes her gün ondan sade bunu istiyordu. Yirmi beş yıla yaklaşan idarecilik hayatında onu perişan eden bu idi. Ne yazık ki, bu gecesinde de; baş köşedeki koltuğunda her zamanki gibi akıllı uslu oturuyor görünmekle beraber içinden çılgıncasına eğlendiği bu tek sefahet gecesinde de onu rahat bırakmıyorlar, kendisini resmî vazifesi

ile hiçbir alâkası olmayan bu zelzele bu meselede de karar vermeye, otoritesini kullanmaya davet ediyorlardı.

Halil Hilmi efendi böyle sıkı zamanlarda daima yaptığı gibi mendilile burnunu, dudaklarını silerek vakit kazanmaya, her tarafa bakıyor görünmekle beraber kimse ile göz göze gelmemeye çalışıyordu.

Çalgı tekrar başlamak üzere idi. Fakat zelzele bu sefer artık hiç bir şüpheye meydan bırakmıyacak bir şiddetle evi btr kere daha zorladı.

Zelzeleye karşı cesaret yoktur; o son dayanılacak yerin ayaklar altından kaçmasıdır.

Konak bir anda fırtınada sığır yüklü bir gemi haline geldi. Yeni iş'ara kadar sıra, saygı, âr, haya, gurur, ihtiyara hürmet, çocuk ve kadına merhamet vesaire vesaire mülga idi. Ürkmüş sığır sürüsü korkunç böğürtülerle birbirini devirip çiğniyerek ambarda tek selâmet deliği gibi görünen merdiven ağzına saldırıyordu.

Halil Hilmi Efendi kalabalığın ortasında idi. Dalgalı bir denizde çabalar gibi kol ve bacak hareketlerile bir zaman ileri geri bocaladı. Sonra ayağı bir şeye takıldı. Bu, büyük bir hamur tahtası üstüne kurulmuş bir yer sofrası idi. Kaymakam yana dümen kırmıya savaştı; yapamaymca var kuvvetile arkaya kaykıldı. Fakat bir an arkasında yığılıyor gibi olan kalabalığın korkunç bir tosla kendisini tekrar ileri attığını görünce sofrayı atlıyarak geçmekten başka çare göremedi. Yalnız bunun için ayaklarını yere vurarak hız almak lâzımdı. Bunu yapamaymca havaya kalkan ayakları sofranın karşr kenarına indi. Hamur tahtası bir anda boşanmış bir zemberek yayı haline gelerek üstündeki kap kaçağı korkunç bir şangırtı ile havaya savururken kendisi de bir atlama tahtasına basmış gibi, hemen hemen balıklama vaziyetinde ileri fırladı; sol kolu önündeki-lerden birinin omuzuna sarıldı; sağ eli merdiven başındaki trabzan babasını yakaladı ve kopardı. Ondan ötesi karanlık; haykırışına sesleri, uğultu., ve bunların üstünde Bulgar kızının uzakta bülbül gibi şakırdıyan zilleri...

II

Kaymakam ve jandarması

Kaymakam gözlerini açtığı zaman kendini hükümet konağının arka bahçesinde portatif bir asker karyolasında yatıyor gördü. Ova sis içinde idi. Havada yıldızlar görünmekle beraber karşı tepelerin üstünde bulanık bir sabah aydınlığı titriyordu,

Halil Hilmi Efendi sakalının kırağıdan ıslanmış olduğunu hissederek elini battaniyesinin altından çıkarmak istedi. Fakat kolunun vücuduna bağlı olduğunu anlıyarak birdenbire dehşet içinde kaldı.

Daha garibi bacağı da ayni halde idi. Üstelik

yaz kış kulaklarına kadar geçirmeden yatmadığı gecelik yün takkesi yerine başında sargı bezlerinden bir de acayip Yeniçeri kavuğu farkedince kendini tutamıyarak «aman» diye bağırdı.

Bu ses, karyolanın biraz ilerisindeki bir hasır üstünde oturduğu yerde uyuyakalmış bir adamı, kendi jandarması Hurşidi uyandırdı.

Bu saatte başka bir adamın bağırmış olmasına imkân olmamakla beraber Hurşit «Sen min bey?» diye sordu... Sonra uyurken yere düşürdüğü fesini bulup başına geçirerek ilâve etti:

— Noldu bey? Kaymakam zayıf bir sesle:

— Ne olduğumu sen bana söyle Hurşit, dedi. Ne oldum ben? — Hiç bey... Sanki biraz yaralandın da...

Bu söz kaymakam yaralarının cins ve derecesi hakkında bir fikir veremezdi. Çünkü Hurşit, en ağırına kadar, her türlü vukuatı daima bu «az» sifatile tasvir ederdi: — Az yangın oldu, az dişimi çektirdim, çocuklar az biribirlerini bıçaklayıverdiler...

Halil Hilmi Efendi uyandığı zaman vücudunda ağrıya, sızıya benzer bir şey duymamıştı. Şimdi de yine kendini derinden derin dinlediği halde bir ağırlık ve uyuşukluktan başka bir şey hissetmiyor, fakat küçük bir hareket yaparsa

birdenbire ağrılar içinde kalmaktan korkarak kımıldanmıya ce'saret edemiyordu.

— Neremden yaralıyım Hurşit?

— Başından, kolundan, bacağından, boynundan... Edep söylemesi, kuyruk sokumundan...

Jandarma şakağını kaşıyarak unutulmuş daha başka yerleri ararken kaymakam hazin hazin göğüs geçirdi:

— Hakikaten az yaralanmışım oğlum.

Çoluk çocuğu birkaç aylığına İspartadaki kayınbabasma misafir gönderdiğinden yirmi gündenberi hükümet konağında yatıyordu.

Hurşidin anlattığına göre, yukarı katlarda zelzeleden «az bir sakatlık» olduğu için jandarma kumandanı kendisinin buraya

yatırılmasını münasip görmüştü. Yaraları hükümet doktoru ile eczacı Ohanes Efendi tarafından sarılmıştı.

Yine Hurşidin hikâyesine göre, «Beylerin kendi telâşeleri» de çok olduğu halde belediye reisi, Evkaf müdürü, Malmüdürü, mühendis vesaire «bir, iki, üç saat başında beklemişler, sabaha doğru evlerine çekilmişlerdi.»

Doktor Arif Bey bütün gece Çinili mescit avlusunda yatan öteki yaralılarla kendisi arasında mekik dokumuştu. Beyin kendine gelememesini, «lokman ruhu» koklattıkça «az ayılır gibi» olduktan sonra tekrar gözlerini kapayıp dalmasını evvelâ be-ğenemiyormuş. Fakat son gelişinde onun horladığını görerek «az ferahlamış» ve «bir, iki> üç saat» yatmak üzere evine gitmişti. Hurşit:

— Emredersen doktoru kaldırıp getireyim bey, dedi. Ne halde olduğunu öğrenebilmesi için bu lâzımdı. Fakat ihtiyar ve hastalıklı bir kaymakam mütekaidi olan Arif Bey, gecenin heyecanlarından sonra herhalde turşu gibi yatıyor olmalıydı.

Halil Hilmi Efendi doktora acımaktan ziyade onun uyku sersemliğile aksi bir şey söyliyerek kendisini korkutmasından çekindiği için buna cesaret edemedi. Eczacıya gelince, onun ça-ğırtılması da bir mesele idi. Vaktile iki sene Tıbbiyede okumuş olan Ohanes kendini tam bir doktor sayar, fırsat buldukça değil zavallı dünyasından geçmiş Arif Beyi, sancağın belli başlı doktorlarım bile beğenmez ve acı acı çekiştirirdi. Üstelik bir sene evvel piyasaya çıkardığı «Gazozlu Ohanes müshili» adlı bir ilâcı Arif Beyin kabul etmemesi, eczacıyı can evinden yaralamıştı. Bu saatte çağırtılarak bir şey sorulacak olursa doktoru kötülemek için münasebetsiz bir şey yumurtlıyacağı, yahut hiç değilse hoşnutsuz göz ve burun hareketlerile kendisini kıvran-dıracağı muhakkaktı. Şu halde «Tevekkeltü alâllah» deyip sabahı beklemekten başka çare yoktu.

* * *

Halil Hilmi Efendi bir yerinde bir ağrısı, sızısı bulunmamasına mukabil hararetten yanıyordu.

Hurşitten su istedi. Fakat o

U 4

çatık ve ciddî bir çehre ile yaralıya su verilemiyeceğini söyledi. Kaymakam:

— Oğlum, benim yaram senin bildiğin yaralardan değil dedi, ve aradaki farkı anlatmak için daha birçok izahat verdi.

Fakat Hurşit şimdiye kadar öğrendiği tek sıhhat kaidesinin yanlış olmasına tahammül edemiyor, başını inatla bir yandan bir yana çevirerek:

— Edemen bey... Seni bana ısmarlayıp gittiler, başımdan korkarım, diyordu.

Jandarma buna mukabil az sabrederse ona sıcak bir çay vereceğini vadetti.

Kaymakamı bekliyenler Hurşide çay kaynattırmışlar, hattâ köşedeki bakkalı açtırarak öteberi getirtip yemişlerdi. Kuyunun yanındaki masanın üstü ekmek kırıkları, marul kabuklan ile dolu idi.

Jandarma öteden beriden çalı çırpı toplıyarak ibriği kaynat-mıya uğraşırken Halil Hilmi Efendi tekrar yalvardı:

— Kuzum evlâdım., pek kaynamasını beklemeden çayı at. Yahut sıcak sudan birkaç yudum ver., dilim damağıma yapıştı.

Hurşit yine dayandı. Su kaynamış da olsa yine su idi; çay katılmadan verilemezdi.

Bu kadar kuvvetli bir imana karşı rica gibi hiddet ve tehdidin de bir tesiri olamıyacağmı anlıyan kaymakam artık sesini çıkarmadı.

Ateşi son bir kere harlatmak için yine odun tedarikine çıkan Hurşit portatifin ayaklarından birine bağlı bir ip parçasını karanlıkta değnek sanarak birdenbire çekmişti. Karyola hızla sarsılınca kaymakam «ay..» diye bağırdı ve bir hareket yaptı. Fakat gariptir ki, vücudunun hemen her tarafı oynadığı halde hiç bir şey duymamıştı. Adamcağız bundan aldığı cesaretle kollarını, bacaklarını hareket ettirdi, vücudunu hafifçe sağa, sola çevirdi; sonra bağlı olmıyan kolunu battaniyenin içinde oradan oraya dolaştırarak dizlerini, diz kapaklarını, belini ve vücudunun bütün oynak yerlerini muayeneden geçirdi; kaburga kemiklerine birer birer vurdu, bastı. Daha sonra elini dışarı çıkararak sargıların üstünden kafatasmı, alnını, çenesini yokladı. Çok şü-1

y

kür her şey yerli yerinde idi. Gerçi bazı azalarında ve en ziyade dirseğinde, diz kapağında ve kuyruk sokumunda ufak tefek ağrılar, sızılar duymuştu. Fakat bunların hiç biri merak edilecek gibi değildi.

Nihayet Bulgar kızının o geceki hareketlerini tekrar eder gibi yattığı yerde omuzlarını, sırtını, göğsünü ve kalçalarını kımıldatarak vücudunu» hareket halinde, bir umumî provadan geçirdikten sonra yüreği büsbütün rahat etti. Artık yatağında doğrulmaktan korkmayarak çayını içerken Jandarmayı ikinci bir istintaktan geçiriyor ve epeyce şeyler öğreniyordu.

Hemen bütün sıkı zamanlarda olduğu gibi doktor bu gece de gözlüğünü kaybetmişti. Bir yandan yaralılar muayene ve tedavi edilirken, bir yandan

da fenerlerle doktorun gözlüğü aranıyor, akşamdanberi uğradığı yerlere -eve, kahveye, eczaneye -adamlar koşturuluyordu.

Ohanesin gözlüğü kendisine uymadığı için doktor dehşetli kızıyor: «Be herif, senin de hiçbir şeyin hiçbir şeye benzemez» diye eczacıyı durmadan haşlıyormuş.

Jandarmanın bu izahatı, tedavi sahnesini aşağı yukarı olduğu gibi kaymakamın gözü önünde canlandırdı. Sokak ortasında Hurşidin tuttuğu fenerin ışığında, Ohanesin gözlüğü ile yapılan bu muayenede doktor nerede bir çizik, kana benzer bir şey gördü ise tentürdiyotu boca etmiş, hepsinin üstünü pamuklarla örterek sımsıkı sarmıştı.

Kaymakam, kenarına basar basmaz bir zemberek haline gelen hamur tahtasından havaya fırlayışını, önündekilerin üstünden aşarak trabzan babasına sarılışmdaki dehşeti bir kere daha gördü; «Beni doktordan sen korudun yarabbi!» diye mırıldandı.

Çayı içtikten ve hayatı için bir tehlike olmadığını anladıktan sonra kaymakam memleketi düşündü ve yüreğinin başı acı acı yandı.

— Söyle Hurşit, kasaba ne halde? Çok yaralı var mı?

— İyi şükür... Eh olmalı bir sekiz, on, on beş tane...

— Ölen?

Hurşit bütün gece kendisile meşgul olduğu için fazla bit şey bilmiyordu.

Zaten, onun bahsettiği (sekiz, on, on beş) yaralının hemen hepsi Ömer Beyin evindeki merdiven kazasında, iskambil kâğıdı gibi üstüste kapanarak ötesinden berisinden sakatlananlardı. Bunlardan birazı yaralarını «Çinili medrese» avlusunda sardırarak yerlerine gitmişlerdi. Gidemiyecek gibi olanlar medresede yatıyorlardı.

— Memlekette çok yıkıntı var mı acaba?

Hurşit bunu da bilemiyordu. Gelip geçenlerden ötede beride «az bir zarar» olduğunu işitmişti.

Daha garibi Hurşidin asıl zelzeleden de doğrudan doğruya haberi yoktu. Kendisi onu sonradan konu komşudan öğrenmişti. Sebebine gelince, Hurşidin adam olmaz bir kayınbiraderi vardı. Ayni zamanda da işgüzar olduğu için bir, iki, üç ay bir yerde çalışıp sekiz, on, on beş mecidiye yaptı mı Sancağa kaçar; üç, dört, beş hafta da vur patlasın, çal oynasın bu paraların hepsini erittikten sonra Hurşidin başına ekşirdi.

Kayınbirader o gece domuz gibi içtikten sonra eve gelmiş, ablasile maraza çıkarmıştı. Böyle olunca Hurşidin de serseriye «az bir terbiye» vermesi vacip olmuştu.

Onun zelzeleyi sonradan komşulardan haber almış olmasına göre bu az terbiyenin oldukça ehemmiyetli bir dayak olduğu anlaşılıyordu. Yine bu yüzden Hurşit evdeki ufak tefek bazı sakatlıkları zelzeleye mi, yoksa terbiyeye mi yüklemek lâzım geleceğini bir türlü kestiremiyordu.

Hurşit Halil Hilmi Efendiye memleket hakkında fazla bir şey öğretememiş olmasına karşılık hükümet konağının hali hakkında epeyce tafsilât verdi: Yukarı sofanın tavam olduğu gibi göçmüş; makam odasının önü moloz yığınlarından geçilmez hale gelmişti. Kaymakam buna hayret etmedi; hattâ içinden bir parça da memnun oldu. Dam artık tamir tutmaz hale geldiği için yıllardanberi sızan yağmur ve kar suları tavanı çamur rengi titrek damarlarla her tarafından işlemiş- yer yer kabarmış, kıta ve dağları, çökmüş nehir ve denizler ile bi raca-yip dünya haritasına benzemişti. Bu dünyada da zaman zaman

(bu geceki zelzele gibi Tanrıdan gayri kimseye malûm olmıyan sebeplerle) bazı âfetler olur; denizlerin ortasından kıtalar fırladığı, saman çöpleri ucunda yalçın ada parçaları- sallandığı görülürdü.

Hurşit birkaç günde bir (iki yıl önce İstanbuldan gönderilmiş bir yangıncı miğferi numunesini başına geçirerek) uzun bir sırıkla bu parçaları yere indirir; kopmak istidadı gösteren daha başka kabartıları muayene ederdi.

Böyleyken iki hafta evvel kaymakamın huzuruna girmek için sofada sıra bekliyen bir kocakarının kafasına bir kerpiç düşmüş, bir kaza çıkarmasına bıçak sırtı kalmıştı. O zamandanberi kalabalıkça zamanlarda ve hele köylülerin toplu olarak Çarşamba pazarına indikleri gün Hurşit makam kapısının siperine bir sandalye atarak elindeki değnekle karşıdan halka, geçecekleri yolları işaret ediyor, bazılarının «adam gibi yürümek varken yaban domuzu gibi seğirtip» tavanı sarsmalarını önlüyordu.

Halil Hilmi Efendi, Hurşidi dinlerken düşünüyordu: «Hadi bakalım hayırlısı. Bu olmasaydı tamir tahsisatını daha kim bilir kaç yıl bekliyecektik?»

O esnada kaymakamın aklından daha başka birşey de geçti:

Ömer Beyin evinde Bulgar kızını seyire gitmemiş olaydı zelzele zamanında hükümetteki odasında yatmış bulunacak, belki de - belki değil muhakkak - ölümden kaçtığını sanarak kendi ayaklarile sofaya koşacaktı. Şimdi bu saatte - ötesi berisi biraz berelenmiş de olsa - yattığı yerden bu güzel sabahı seyredeceği yerde, yukardaki molozların altında upuzun yahut yamyassı yatıyor olmaması sırf bir talih ve tesadüf mesele-siydi.

m __

Kaymakam ve karısı

Kaymakam açık havadan çok korkardı. En bunaltıcı yaz gecelerinde bile pencereleri kapamadan, başına takkesini geçirmeden, pazen entarisinin beline yün kuşağını sarmadan yatağa girmez, bunlardan birini ihmal ederse günlerce öksürüp aksırırdı.

Bu huy ona rutubet, sıtma, sivrisinek vesaireli kasabalarda geçmiş yirmi beş yıllık memuriyet hayatının bir yadigârı idi. Sonra karısının yirmi seneye yakın bir zamandanberi hasta olmasının da bunda çok tesiri vardı.

Fakat gariptir ki, geceyi âdeta sokak ortasında geçirdiği, üstelik yaraları sarılırken bir müddet de çıplak kaldığı halde hiç bir rahatsızlık duymuyor, bilâkis vücudunda garip bir canlanma ve tazelenme alâmeti hissediyordu.

Kasaba hâlâ uykuda idi; sokaklarda in cin yoktu. Ortalık açıldıkça ovadaki sis çekiliyor, yaklaşmış gibi görünen manzaralar bunun altından ıslak ve parlak çıkartma resimleri boyala-rile meydana çıkmağa başlıyorlardı.

Halil Hilmi Efendi Beykozlu idi. On beş, on altı yaşlarında iken arkadaşları ile Abraham paşa korusuna gittiği sabahları hatırlıyordu. Bir mehtap gecesini de Yuşa tepesinde geçirmişler, ortalık ağarırken hep bir ağızdan sevdikleri kızları anlatarak dağdan inmişlerdi. İkide birde biribirlerinin ellerini tutuyorlar, bu Yuşa tepesine her zaman döneceklerine ağlıyarak yemin ediyorlardı. Çocukluk şüphesiz, fakat Halil Hilmi Efendi bu çocukluğa gülümserken biraz evvel kırağıdan ıslanmış sakalının şimdi de yine o çocukluk yaşları ile ıslandığını hissediyordu. Hay Allah belâsını versin!

Kaymakama çaydan sonra biraz da peynir ekmek teklif eden Hurşit onun cevap vermiyerek tekrar gözlerini kapadığını gördü ve çekildi.

* * *

Meydanın sol köşesindeki evlerden birinin bahçesinde ara-aıra bir bülbül ötüyordu. Bu ses ona Bulgar kızının zillerini hatırlattı.

Halil Hilmi Efendi onun çiftetelli esnasında bazı duruşları-, na dikkat etmişti. Bu, büyük kuşların havaya kanatlarım gererek bir zaman kımıldamadan boşlukta dinlenmelerine benziyen bir acayip duruştu. Bulgar kızı bu zamanlarda çıplak kollarını yanına bırakarak ve uzaktan kendini çağıran bir sesi dinliyor

gibi gözlerini yumarak olduğu yerde hareketsiz kalıyordu. Vücudunun hiç bir yerinde en küçük bir kıpırdama alâmeti yoktu. Yalnız omuzlarından bileklerine doğru âdeta derinin üzerinden - çeşme mermerleri üzerinden sızan suya benziyen bir şeyin - ağır ağır kaynayıp aktığı seziliyor; hareketsiz parmaklarının ucundaki ziller hemen hemen kendiliklerinden titreşip ses çıkarıyorlardı.

Komşu bahçedeki bülbül her halde geceleyin de birkaç kere bu münasebetsizliği yapmış olacaktı.

Yoksa Hilmi Efendinin uzun baygınlığından hatırında kalan uğultu ve karanlığa hâkim olan bu zil sesi başka nasıl izah edilirdi.

Baygınlık mı? Ne baygınlığı? Etrafındakilerin baygınlık sandıklan, yahut da sanmadıkları şey bal gibi sarhoşluktu. Merdivenden uçarken bayıldığı ve bunun bir zaman devam da ettiği muhakkaktı. Fakat sonradan, ayılmıya vakit bulamadan derin bir uyku haline geçtiği daha açıkçası küp gibi sızdığı ayni derecede şüphesizdi.

Onun içtiği birkaç kadeh rakı başkalarının, meselâ ev sahibi Ömer Beyin içtiğine nisbetle neydi? Hiç?

Fakat kendisinin ihtiyar ve yıprak vücudu için bu birkaç kadeh rakı ve.. Bulgar kızının zilleri öyle bir.

şeydi ki, onu yalnız bu gece değil, türlü türlü şekillere bürünerek kimbüir daha kaç geceler, hattâ aylar sarhoş yaşatacaktı. Daha beter olsun. O bu âkibete çanak tutmuştu.

Ataların dediği gibi, ancak teneşir temizlerdi ihtiyarlıkta azanı.. (Halil Hilmi Efendide yine bir sarsıntı oldu) fakat ne ihtiyarlığı! Daha kırk beşini bulmamış adama ihtiyar denir miydi?

Ne bakıyorsun onun kırlaşmış saç sakalına; basacağı yeri iyi görmüyormuş gibi sırtım kamburlaştırarak, ağarmış kunduralarının kıvrık burunlarına bakarak yürümesine; elbiselerinin omuzlarmdan, bileklerinden, paçalarından dökülmesine... Mihnet onu, vaktinden evvel çökertmişti.

Mihnet ve karısı. Karısına hiçbir diyeceği yok; fakat yirmi senedenberidir hasta... Arasıra yeni bir çocuk doğurmak için bir parça davranır gibi olur, sonra tekrar yatağa düşer.

Daha doğrusu yatağa da düşmüyor; yirmi senedir ortada sürünüyor. Kuşakla karnına bağlı bir tuğla parçası ile iki büklüm yemek pişiriyor, çocuk bezi yıkayor. Böyle bir kadına fena demek için insanda Allah korkusu olmamalı. Evet, yer gök razı olsun. Melek gibi kadın. Fakat kaşık kadar kalan yüzü iri rengi bağlamış, dişleri dökülmüş bir melek. Yanında konuşmak, gülmek yasak olan, vara yoğa ağlıyan, daha fenası haykıran bir melek... Karı

kocalık hayatlarının en tatlı hatıraları sıcak yaz günlerinde beraber tarasaya çıktıkları, meleğin güneşten kızmış çinkolar üzerine bir kertenkele gibi yatıp uyuştuğu zamanlardır. Ya meleğin kılık kıyafeti! Tepesinde kıtık haline gelmiş tarak işlemez saçlar, ayaklarında yaz kış kaim yünden kenarları düşük köylü çorapları; entarisinin üstünde kendisinin delik deşik bir eski abası... Sonra bütün gayretine rağmen bakımsız kalmış bir alay hırpani çocuk...

Halil Hilmi Efendi buna karşı ihtiyarlamaktan, ihtiyarladığına inanmaktan başka ne yapabilirdi?

Büyük bir makamın şerefini korumak gayreti ve kılık kıyafeti için kuyruğundan tutulup atılmak korkusu olmasa belki daha da kendini bırakırdı. Karısı İspartada kaldığı müddetçe ev tamir edilecek, kendisi hükümette yatacaktı. Hurşit, Halil Hilmi Efendiye geceleri makam odasında bir yer yatağı yapmayı teklif etmiş, fakat o bitişik depo odasını temizleterek bir köşesine kendi karyolasını taşıtmayı daha doğru bulmuştu.

İlk gece kendini bu odada yalnız bulunca şaşaladı; birkaç kere karısının iniltisine benzer bir sesle uyanıp onun yanındaki yerini boş görünce âdeta ürktü. Fakat gün geçtikçe (değirmen birdenbire durduğu zaman uyanan değirmenci gibi) onda garip uyanmalar oluyordu. Uyanmalar ve hattâ değişiklikler. Akşamlan deponun bir tarafını dolduran donanma fenerleri, bayraklar, henüz imha mazbataları yapılmamış kırık eşya karşısında, Hurşidin köşe başındaki aşçıdan getirdiği yemeği yedikten sonra kahveye çıkıyor, Ohanesin eczanesinde saatlerce oturuyordu.

Bu onun için değişik ve yepyeni bir hayattı. Sonra odasına dönünce hemen uyuyamıyarak, Ohanesin hararetle kendine

tavsiye ettiği «İhlamur altı» adlı bir aşk romanını okuyordu. Edebiyat meraklısı eczacının bu kitabı, o yakınlarda öldürülmüş olan Mahmut Şevket paşanın harbiye talebesi iken tercüme etmiş olduğunu söylemesi, kaymakamın merakını büsbütün arttırmıştı. Bazı ateşli aşk tasvirlerine rasgeldikçe; «Bak hele... Demek sen de bunlardan anlardın ha! Ah zavallı!» diyor ve gözlerinden sakalına yaşlar akıyordu.

IV

Bulgar kızı yahut Kısanlıklı Naciye

Kendinden evvelki kaymakamın Bulgar kızı ile bazı rezaletleri olmuştu. Hattâ Nusret adındaki bu haşarı oğlanın başının yenmesine bir parça da bu dedikodu sebepti. Yalnız Nus-retin kendisi defolup gittiği halde, «Sarıpmar» kazasına yadigâr bıraktığı belâdan, Bulgar kızından kurtulmak bir türlü mümkün olmamıştı.

Çok çekingen bir idare adamı olan Halil Hilmi Efendi mutasarrıflığa yazdığı bir tahriratta:

«Mumaüey Nusret Beyin makamında ipka kılınıp mezbure Bulgar kızı Nadya, namı diğer Kızanlıklı Naciyenin mahalli ahara teb'idi kazamız hakkında daha hayırlı olurdu» yolunda bazı cümleler yazmak cesaretini göstermişti. Fakat Mutasarrıf ona hususî bir mektupla Nadya-nrn, Dahiliye nezareti eelilesi emri ile «Sarıpınar» da ikamete memur olduğunu hatırlatarak başından büyük işlere burnunu sokmamasını ihtar etmiş; fakat ayni zamanda da «sizin gibi hüsnü ahlâk ve fikri ciddiyet sahibi bir zatın nezareti altında bulunduğu müddetçe bizce hiçbir yolsuzluk mutasavver değildir»

diye onu pohpohlamıştı.

Bulgar kızından o günlerde hiçbir şikâyet gelmiyordu. Fakat bu onun uslu yaşadığına delâlet etmezdi.

Kazada birçok belli başlı kimselerle yatıp kalktığı nalde kendisinin şimdiye kadar yüzünü bile görmediği bu maskarayı bir kere makamına çağırması ve hükümet kuvvetini hissettirmesi fena mı olurdu?

Kızın geleceği günün sabahı Halil Hilmi Efendi karbonat-

la dişlerini ovdu; pantolonunun pürüzlenmiş parçalarım makasla düzeltti, sonra çarşıya çıkarak fesini kalıplattı; sakalını düzelttirdi. Maksadı ona babaca nasihatler vermekle başlamak, bir yüzsüzlük yapmıya kalktığı halde, şiddetle çıkışarak ne adam olduğunu anlatmaktı.

Bulgar kızı arkasında yeldirmeye benziyen bir eski manto, başı siyah bir örtü ile sımsıkı kundaklanmış, odanın en karanlık köşesinde ayakta duruyor, nereye sokacağını bilemediği ellerini titremesini önlemek ister gibi parmaklarını kilitliyordu. Parmaklardaki incecik eldivenler müstesna, bu kılık kıyafete, bu «müeddep» duruşa diyecek bir şey olmamak lâzımdı. Fakat o Nusret ahlâksızı zamanında buraya geldiği ve daire kapandıktan sonra karanlıklara kadar kaldığı günlerde muhakkak ki böyle durmamıştı. O zamanlar üzerinde ne bu külüstür ebe kadın mantosu, ne bu çatkı, ne bu eldivenler, ne daha kim bilir neler elbette yoktu.

Halil Hilmi Efendi Bulgar kızmın makam koltuğunda Nu.s-retin kucağına oturduğunu, bacaklarını makam masasının üstüne uzatarak - çorapları ile kısa etekleri arasında açık kalan çıplak etini - resmî kâğıtlara sürdüğünü, ellerile kaymakamın dudaklarını, burnunu sıktığını gördü. Şimdi her oturuşta kırık bir armonik gibi çeşit çeşit sesler vererek çöken bu makam koltuğunun yayları tevekkeli mi bu hale gelmişti?

Bütün bu rezaletler, kendisinin geceleri bir yer yatağı serdirip yatmaktan bile ürktüğü bir makam odasında, sultan Meh-medin karşı duvardaki çerçevesinden hayretle bakan büyük gözleri karşısında olmuştu, öyle mi? Bu düşünce Halil Hilmi Efendiyi âdeta kudurtmuştu. Gözlerinde gaddar bakışlar, sesinde mavzer kurşunu çatlayışları ile belki iki üç dakika esti, savurdu; Bulgar kızma şimdiye kadar hiç kimseye söylemediği kelimelerle başladı. Şimdiye kadar hiç kimseye söylemediği sözler sarfetti.

Ah bu ses ve bu bakışları idarecilik hayatının daha başka saatlerinde de bulmak mümkün olsaydı1?

Şimdiye kadar mutasarrıf, hattâ vali idi. Ancak bu bakışların okları Bulgar kızının etrafını tarayor; duvardaki Asya haritasını, «Ah minel aşk» levhasını delik deşik ediyor; çatlaklar ve budak delikleri arasından geçip gidiyor, fakat bir türlü asıl hedefe kızın yüzüne rastlamıyordu. Ne yapsın, yirmi beş senelik idare hayatında bir kere bile gözlerini bir kadın yüzüne dikmemişti. Bu masanın önünde birçok çarşaflı, peçeli (hemşire hanımlar), maramalarmı burnunun altından iğnelemiş birçok köylü ablalar geçmemiş değildi. Fakat o hiç bir zaman bunların yüzlerine bakmamış, bakışın tesirini sesine verdiği dargın bir hayvan homurtusu ile telâfiye çalışmıştı.

Fakat Bulgar kızının, ince eldivenleri arasında belirmiş bir mendil ile gözlerini silmesinden istifade ederek o gün buna da cesaret etti. Kız ağlıyordu; fakat ne ağlayış yarabbi! Garip karıcığının da gerçi yirmi beş senedenberi bundan başka bir şey yaptığı yoktu ama...

Bulgar kızı daha sonra aynı mendille burnunu silmeğe başladı. Burun silmek oldukça uygunsuz manzaralardan biridir. Hattâ fazla nezaketli insanlar bunu yaparken başlarını öte tarafa döndürürler.

Ne yazık ki kan kocalar arasında böyle bir şey âdet olmamıştır; çünkü aile samimiyetine sığmaz. Hele biraz eskimiş karı kocalar arasında mubah olmayan ne kalabilir ki! Evet kendi karısı da, yüzündeki irin sarılığına mukabil nezleden daima kabarık ve kırmızı olan burnunun örselenmek-ten hafifçe nasır bağlamış kanallarını durmadan süer. Fakat Bulgar kızının kü..

O bu işi yaparken burnunun üst kısmı incelip ağarıyor; hoşlandığı bir kokuyu derinden derine içine çeker gibi burun kanatları kısılıyor; sonra çekilmiş kan eskisinden daha kırmızı ve kuvvetli olarak geri geliyor; burun kanatları tekrar genişliyor, oynuyor. Bu kızın burun silişi böyle olursa ya...! Kahpe tevekkelimi kasabanın gencini ihtiyarını birbirine katmıştı?

Halil Hilmi Efendi Bulgar kızma artık korkmadan bakıyordu. Fakat o korkuyordu. Hem nekadar!

Kaymakam bir aralık elini kaldırmıştı. Bulgar kızı tokat yiyeceğini zannederek ürktü, başını hızla geri atarak dirseğini yüzüne siper etti.

Ne ürkek, ne biçare bir hali vardı bu kızın! Kendisi de Nusret gibi namussuz gir idare adamı olsaydı neler neler yapamazdı ona? Bir kelime söylemeden, daldan armut koparır 18

gibi sadece elini uzatması kâfi idi. Evet, o istese Bulgar kızını bir elile belinden, ötekile çenesinden yakalıyarak, şu koltuğun, üzerinde, dizlerine oturtabilirdi; eldivenli elinden o küçücük mendili alıp, bu sefer kendisi onun burnunu silebilirdi. Hem de gaddarcasma burarak ve hırpalıyarak... Kızın bunlara ses çıkarmadan razı olacağına, hattâ tehlikeyi bu kadar kolay geçiştirdiğine sevineceğine şüphe mi vardı?

Sadece bu imkân Halil Hilmi Efendinin hiddet ve şiddetini geçirmîye ve onu çılgın bir visal gecesinden çıkmış kadar harap, koltuğuna çökertmiye kâfi gelmişti. O zaman biraz evvelki öfkesine hiç uymıyan bir yumuşaklıkla kızı çağırdı; masasının önünde, odanın en güneşli yerine dikti ve nasihatler, nasihatler, nasihatler verdi; baba nasihatleri, kardeş nasihatleri, kaymakam nasihatleri.

İlk karar evvelâ nasihat vermek, sonra onu haşlıyarak hükümet kuvvetini hissettirmekti. Tatbikatta gerçi program tersine döndü. Fakat esas maddelerinde haşlanmanın başa, nasihatin sona geçmesinden başka da bir aksaklık olmadı.

Derken bir hafta sonra bu ziyafet meselesi çıktı. Ömer Bey bir akşam üstü Ohanesin eczanesinde yakaladığı Halil Hilmi Efendiyi iğnelemek için evinde bir eğlenti yapacağını, bunda Bulgar kızının da bulunacağını haber verdikten sonra «red-detmiyeceğinizi bilsek zatı âlinizden de rica ederdik Huzurunuz bize şeref verirdi» diye eğlenmiş, onun kabul ettiğini görünce de şaşırmıştı.

Kaymakamın Ömer Beyin evinde, Bulgar kızının da bulunacağı bir saz âlemine gitmiye razı olması hakikaten meseleydi. Fakat bunca yıllık imsakten sonra o da «felekten bir gece» çalarsa kıyamet mi kopacaktı?

Halil Hilmi Efendi kendisi için yumuşak yastıklarla beslenmiş bir büyük koltukta her zamandan daha ağır ve mancup, üç kadeh rakısını içerken ne esip savurmuştu yarabbi!

Bu da Yuşa tepesindeki gece gibi hayatta bir daha geri dönmesine imkân olmıyan bir geceydi. Farkı, bunun artık bir son olduğunu acı acı bilmesinde idi.

Havadaki bunaltıcı sıcağa karşı pencereler fora edilmiş, ilkönce ondan çekiniyor gibi görünen Bulgar kızı, biraz sonra ¦sormalı cepkeninden başlıyarak hemen büsbütün soyunmuştu. Kız oyun esnasında iki kere kaymakamın önüne gelmişti. Bir keresinde ona sırtını çevirerek dizlerini yere koymuş, sonra yavaş yavaş vücudunu arkaya kaykıltarak başını Halil Hilmi Efendinin dizlerine yaslamıştı.

Tavandaki lüküsün mavimsi ışığına karşı kucağında yatan çehre, - yanak ve dudaklarının ıslak boyaları ile, sürmeli kirpikleri arasında eritilmiş altın gibi sızan bakışları ile - Hükümette gördüğü çehreden nekadar başka idi. Diz kapaklarından çenesine kadar genç vücudunun bütün adaleleri yay gibi gerilmiş, tül göğüslüğünün altında meme uçları dimdik, çıplak omuzlarını hafif hafif dalgalandırıyor, parmaklarının ucunda ziller âdeta insan gibi konuşuyor.

Meslek hayatında bunca yıl «çıplak kadın oynatıyorlar» diye dehşetle dinlediği hikâyeler bundan başka bir şey miydi?

Halil Hilmi Efendi gittikçe açılan sabaha karşı gözlerini sımsıkı yumarak Bulgar kızının böyle tepeden aşağı bakıldığı zaman tanınmıyacak kadar başkalaşan çehresini, kabarmış gö-rilmiş, tül göğüslüğünün altmda meme uçları dimdik, çıplak olan kısmı bir kere daha gördü. Bu gecenin bir zelzele ile bitmesinden daha tabiî ne olabilirdi?

* * *

Bulgar kızı!.. Bu da ayrı bir mesele idi.

«Sarıpınar» m dağ köylerinden birinde Çerkez Murat diye bir at hırsızı yaşardı. Birinci Yunan muharebesi zamanlarında bu serseri birkaç sene ortadan kaybolmuş, sonra günün birinde yanında Kızanlıklı bir Bulgar kadını ve iki üç yaşında bir kız çocuğu ile tekrar çıkagelmişti. Bulgar kızı işte o iki üç yaşındaki kız çocuğuydu. Anası Çerkez Muratla evlenirken güya müslüman olmuştu. Çarşafla geziyor, namaz kılıyor ve Naciye diye çağırdığı kızma namaz sureleri belletiyordu.

Eski at hırsızı birkaç sene at alıp satarak namusu ile yaşa-miya savaşmış, söktüremeyince tütün kaçakçılığına başlamış,

nihayet kolcular bir yerde sıkıştırıp alnına kurşunu veriştirdikleri gibi...

Su testisinin su yolunda kırılmasından sonra kaza merkezinde bekâr çamaşırı yıkamakla yaşıyan anası da birkaç yıl sonra gözlerini kapayınca Naciye büsbütün sokakta kalmış...

O vakit on on iki yaşlarında arsız bir kız çocuğu imiş. Erkek çocuklarla beraber bahçelerden yemiş ve zerzevat çalarak sokaklarda satıyor, düğün evlerinde oynuyor, nerede yatıp kalktığı belli olmuyormuş.

Derken günün birinde Kızanlıktaki dayılarından hükümete bir mektup gelmiş. Bunlar yeğenlerinin kendilerine gönderilmesini istiyorlarmış; yeğenlerinin (yani bir müslüman kızının) kendilerine (yani Bulgaristana) gönderilmesini... Yağma mı var?

Bu haber duyulunca kasabada bir fırtınadır kopmuş: Sarı-pmar kazası parmak kadar çocuğa bakmaktan âciz mi? Her müslüman yılda bir yumurta ile yarım somun verse kasabada bir değil, on Naciye geçinir.

Nazariye güzel! Fakat ne çare ki, tatbiki mümkün olmamış ve kız evlâtlık olarak alındığı bir evde on dört yaşını bitirmeden bir kazaya uğramış...

Aradan bu kadar yıl geçtiği halde ne polis, ne de mahkeme bu kızı kimin baştan çıkardığını anlıyamamıştır. İşin içinden çıkamamıştır. Bir rivayete göre evin oğludur; başka bir rivayete göre babasının köyünden bir serseridir; yine bir rivayete göre de genç bir jandarma neferi. Hattâ ortada akla gelmiyecek daha başka isimler de vardır.

Bir kere kızın kendisinden bir şey öğrenmek imkân dışındadır. Babalığının oğlu yani kardeşliği için söylese inanılmaz; çünkü sığıntı olarak kapılandığı eve gelin olmak için bir iftirada bulunmadığı ne malûm? Jandarmayı söylese belki köylüsünü korumak için bunu yapmıştır; köylü için söylese jandarmanın tehdit etmiş olması akla gelebilir. Yahut belki bunların üçü de doğrudur, hattâ kazanın kazadan çok evvel irili ufaklı bir sürü serseri ile bahçelerden yemiş ve zerzevat çalmıya gittiği, düğün evlerinde oynadığı tarlalarda, viranelerde yatıp kalktığı günlerde olmadığını kim temin edebilir?

En doğrusu, kasabayı biribirine katmaktansa babalığının, baş göz sadakası, daha bir beş on lirayi gözden çıkarması, hükümetin de yardımile kızı îstanbulda bir yere aşırmağıdır.

İstanbul ona göre neleri kaldırmamıştır ki...

Fikir güzel olduğu gibi tatbikinde de bir güçlüğe raslanma-mıştır. Fakat üç sene sonra İstanbul bir fazilet krizi geçiriyor; l~~ İttihatçılar müslüman kokotların pek kalbur üstü olanlarını öteye beriye sürüyorlar; bu arada Naciye de kendi memleketine, yani talihsiz Sarıpmara geri çevriliyor.

Yalnız Naciye şimdi artık eski Naciye değildir. İstanbul mekteplerinde okumıya gönderilmiş en kabiliyetli memleket çocuklarından bir çoğunun fena doktor, fena avukat, fena mühendis olarak geri dönmüş olmalarına mukabil o, sanatının tam eri bir kokottur. Şık çarşafları, elmas yüzükleri, hattâ biraz hazır parası vardır ve marifetlerinin hepsi bundan ibaret değildir...

Çehresi gibi hareketleri ve konuşması da inanılmaz derecede başkalaşmıştı.

Sancak merkezinde ve kazada nüfuzlu hamiler buluyor, onları aralarında hır çıkmadan idare ediyor.

Otuz bir Martta Sarıpmarlı birkaç softa asıldıktan sonra yenilik cereyanı adamakıllı kuvvetlendiği için memleket kendisine pek açıktan açığa ses çıkaramıyor. Zaten onun asıl mahareti her türlü taşkınlıktan çekinerek kendine tahammül ettirmeyi bilmesinde, kına gecelerinde oynamayı hemen hemen bir resmî meslek yapmış olmasındadır. Gerçi Naciyenin zaman zaman erkek meclislerinde de oynadığı oluyor. Fakat oynatanlar sen ben değil! Hem zajen bu kızın bir müslüman kızı olmadığı da artık anlaşılmıştır. Murat serserisi Naoiyeyi köy kütüğüne kendi kızı diye kaydettirivermiştir ama, o, karısının ilk kocasından olma bir Bulgjar çocuğudur.

Kim oldukları gerçi şimdi bilinmiyor, fakat sözüne inanılır bir takım ihtiyarlar bunu Muradın kendi ağzından işittiklerini yeminle söylemişlerdir. Yine bu, adı sam bilinmiyen ihtiyarların söylediklerine göre kızın adı aslında Naciye değil Nadyadır. Zaten" dayılarının onu vaktile Kızanlığa çağırmış olmaları da bunu göstermez mi? Böyle olunca bir Bulgar kızının erkek meclislerinde oynamasından Sarıpmara ne?

Halil Hilmi Efendi birkaç sene evvel bir heyetin hükümete müracaat ederek Naciyenin sicilini bu şekilde değiştirmek istediğini; fakat çapkın Nusretin bile buna cesaret edemediğini eski bir dosyadan öğrenmişti. Evet Naciye

resmî kütükte hâlâ Naciye idi. Fakat erkek meclislerinde oynadığı zaman ona Kızanlıklı Nadya, hattâ daha sadece Bulgar kızı demek âdet olmuştu.

Jandarma kumandam .

Uzaktan ayak sesleri belirmişti. Biraz sonra iki kişinin meydanı geçtiği ve bahçe kapısından girdiği görüldü.

Bunlardan biri jandarma kumandanı îştipli Niyazi Efendi idi.

Kumandan, beş adım arkasında uzun bir jandarma neferi, sekiz on adım önünde boz renkli bir kurt köpeği ile kasaba sokaklarını devirden dönüyordu. Fakat dolakları, tabancaları, fi-şekliklerile bir şekavet veya isyan bölgesinden döner gibi bir hali vardı.

îştipli Niyazi Efendi hürriyet kahramanı Niyazi Beye bir parça benzerdi. O Meşrutiyetin ilk senesinde bir gün Gümülci-nede bir sokaktan geçerken halkın kendisini Niyazi Bey sanarak alkışlaması üzerine bunun farkında olmuştu.

Hemen her gece kahramanın duvara asılı bir resmini indirerek ayna karşısında kendi çehresile karşılaştırır, Allahm hikmetine hayran olurdu. Hattâ bir ara bir geyik satın alarak alıştırmayı düşünmüş, fakat resmî vazifede bunun pek pratik olmıyacağını anlıyarak ucuz bir kurt köpeği tedarik etmişti. Hele Niyazi Beyin öldürülmesinden sonra Gümülcine ahalisi gibi, kendi de kendini onunla karıştırır olmuş, teklifsiz ahbapları yanında Enver paşadan «bizim Enver» diye bahse başlamıştı.

Kumandan, bütün geceyi ayakta geçirmiş olduğu halde dinç ve pırıl pırıldı. Kaymakamın portatifi önünde kunduralarını birbirine vurup bir asker selâmı çakarak tekmil haberi verdi. Sabaha kadar kasabayı dolaşmış, bir bir kapılan çalarak tahkikat yapmıştı. Çok şükür zayiat yoktu. Yalnız..! Yalnız gece yansından sonra merkeze verdiği telgrafta bunun aksini söylemiş, hattâ kaymakamın ağır yaralılar arasında bulunduğunu bildirmişti. N

Kaymakam yaralı yerlerinden birine basılmış gibi yatağından hoplıyarak:

— Aman be birader ne yaptın? diye bağırdı.

O klâsik bir idare adamıydı, meslek hayatında vakaları daima olduklarından hafif göstermeyi bir idare kaidesi olarak bellemişti. Dolu, zelzele, dağ yangını, su baskını gibi insan mes'uliyetini aşan gök âfetleri karşısında da, ne olur ne olmaz bu kaideyi değiştirmezdi. Onun için kumandanın bu havadisi adamcağızı deliye döndürdü. Sargı bezlerini bozmaktan korkmıyarak yumruğu ile kafasına vuruyor:

— Vallahi billahi karışmam, temizlersin yaptığını, diye söyleniyordu.

Zaten yaptığından pek memnun olmiyan kumandan da Halil Hilmi Efendinin bu telâşı karşısında şaşırdı. Dili damağı kuruyarak izahat verdi: Kaymakamın yaralı olduğunu ve daha birçok kimselerin kan revan içinde Çinili medrese avlusuna taşındığını görünce şaşırmıştı. Tahrirat kâtibi bir aydanberi izinli olduğu için ortada hükümet yok demekti. Belediye başkâtibi Rıfatm, havadisi telgrafla İstanbuldaki gazetesine gönderdiğini duyunca o da merkeze bir telgraf uçurmıya mecbur olmuştu.

Kaymakamın ısrarı üzerine Niyazi Efendi yan cebinin düğmesini çözdü, meşin kaplı bir defter çıkararak telgrafın suretini okudu. «Şedit hareketiarz vuku bulup ehemmiyetli hasar ve zayiat bulunduğu maruzdur. Kaymakam ağır mecruhlar arasındadır».

Artık yara, bere düşünülecek zaman değildi. Kaymakam

yatağının üzerinde mukabele hafızlan gibi diz çöküp sallanarak söyleniyor, kumandana çıkışıyordu:

— Berbat ettin bir çuval inciri kumandan bey... Ne diye böyle işlere karışırsın be birader?

Kumandan yavaş yavaş kendini toplamıya ve kızmaya başlamıştı. Kaymakama karşı koymamakla beraber daha ileri gidilmesine tahammül edemiyeceğini anlatan donuk bir resmiyetle:

— Müsaadelerine mağruren görürüm kaymakam bey na böyle ortada yatar... Doktor resmen der ki; «ağır mecruhtur; belki olmuştur nezfi dimaği hafızallah anladın mı efendim, başsız kalır mı ya bu memleket? «Sen eşek

başı mı idin» derlerse ben ne cevap veririm? Ben askerim. Bilmem ne der sizin karakaplı?

İşin fenası Halil Hilmi Efendi bu işte bir yolsuzluk hissediyor, fakat böyle sıkı bir vaziyette mutasarrıflıkla muhabere salâhiyetinin kime ait olacağına dair kendi karakaplısinda da bir sarahat hatırlamıyordu,.

Kumandan bu noktaya bir kere daha bastı: — Bendeniz bilmem öyle pek ince idarei mülkiye ahkâmını... Ama iki paralık gazeteci çarşaf gibi telgrafı döşenince doğru bulmam bendeniz mafevk makamı haberdar etmemeyi affınıza mağruren kaymakam bey.

Kaymakam asker memurlara karşı daima biraz çekingen durur, hele bu Niyazi efendi gibi akıllı uslu konuşurken .sırtarmasına bir an kâfi gelenlerinden âdeta korkardı. Onun için gittikçe artan öfkesinin oklarını hiç tehlikesiz çevirebileceği bir başka hedef bulmuş olmaktan memnun, avaz avaz bağırmaya başladı.

— Demek bunu, o Rıfat teresi yaptı ha... Bak keratanın yediği halta. Memur iken gazetecilik etmek ve üstelik gazetesine tahdişi ezhanı mucip telgraf çekmek ha..! İyi ki haber verdiniz kumandan bey...

Alimallah kuyruğunu tava sapma çeviririm o teresin. Sormadan hudut harici ederim. İstanbuldaki hamisini hiçe sayarım vallahi. Hemen şimdi getirin o teresi bana... Ne öküz gibi yüzüme bakıyorsun Hurşit... O herifi getir diyorum sana... Şimdi yatağımdan kaldıracaksın!

Kaymakam bu tehdide rağmen Hurşidin ağır alacağını ve kumandanın araya girerek Rifata şefaat edeceğini umuyordu. Fakat onun karanlık ve sakin bir çehre ile bir kelime söylemeden dimdik ayakta durduğunu ve Hurşidin köşeyi dönmek üzere bulunduğunu görünce tekrar seslendi:

— Geeel!..

Zayıf .adamların çoğunda olduğu gibi onun hiddetleri birdenbire parlamakla beraber ancak tamir edilmez bir vaziyetin başlıyacağı ana kadar sürerdi. Evet, 0 ne Rıfattan, ne onun bugün süngüsü düşük olmakla beraber yarın ne olacağı bilinmiyen Gümülcineli İsmaillerinden ve Şaban ağalarından perva

edecek adam değildi Fakat onunla hesabını görmek için daha çok zaman vardı. Yatağında yaralı da olsa şimdi onu vazife bekliyordu. Bu dakikada ne halde olduğu bilinmiyen koskoca bir kazanın mes'uliyeti onun boynunda idi.

— Gel kumandan bey., gel otur da şu işi bana etraflıca anlat...

Jandarma kumandanı, elinde not defteri ile karşısında duruyordu. Ancak bu defterde biraz evvel kaymakama okuduğu telgraf suretinden başka dişe dokunur bir şey yok sibivdi. Onları okumak ihtiyarın tekrar merakını kaldırarak kavgayı ta- ¦ zelemekten başka bir netice vermiyecekti.

Niyazi Efendi kasabayı devre çıkarken her mahallede kaç yıkık ev, kaç ölü, kaç yaralı bulunduğunu kaydetmek için defterine bir istatistik şeması çizmişti. Fakat imamlar, muhtarlar «Halekallahül bakar fi sureti beşer» mahlûklardı. Kumandan kapılarını çaldığı zaman bu hissiz herifler 'horul horul uyuyorlardı. Mahallede ne zayiat olduğunu bilmek şöyle dursun, bazıları zelzeleyi bile ondan öğreniyorlardı.

Hâsılı kumandanın getirdiği haberler de biraz evvel Hurşidin verdiği malûmattan rek farklı değildi.

Ancak ««az» sıfatı ile «bir miktar» arasındaki fark kadar.

Kumandan Hurşidin bu sefer de kendisi için demlediği çayı içmek ve masada kalan simit kırıkları ile zeytin, peyniri yemek üzere masa başına oturmuştu. O. arasıra yere attığı parçaları kâfi bulamayıp masaya pertav etmiye kalkan köpeği Bolatini döverek kahvaltısını ederken kaymakam da çatık ve gamlı bir çehre ile yatağında düşünüyordu. Kavga etmek korkusu ile ikisi de zelzele lâkırdısını bırakmışlardı.

Niyazi Efendi biraz sonra bu. şeferî vaziyetin uyandırdığı hatıralarla Makedonya dağlarında geçirdiği geceleri, Bulgar, Sırp ve Malisor çetelerine yıllarca nasıl duman attırdığını an-latmıya başladı. Fakat kaymakam bu hikâyelere her zamanki gibi hayran görünmemek suretile hoşnutsuzluğunu gösteriyor, ve büsbütün susmuş görünmemek için arasıra «Hn.. yaaa.. oooo..» gibi nidalarla mukabele ediyordu Halil Hilmi Efendinin kumandana bu kadar içerlemesine sebep yalnız mutasarrıflığa giden tehlikeli telgraf

değildi. Arasıra onun ötede beride «burada ben olmasam yer ahali biribi-rini... Bereket yılar benden... Kaymakam bana dua etsin» gibi palavralar sarfettiğini haber alıyor, bu adamın kendisine karşı bir hami tavrı takınmasına tahammül edemiyordu. Kendisi bazan hükümette yahut sokakta ahaliden birinin şikâyetini dinlerken Niyazi Efendi söze karışır, havada kamçısını şaklatarak:

«Utanmaz mısınız kaymakam beyimizi rahatsız etmiye be haramzadeler. Ben bilirim sizin ciğerinizin içini... Hâlâ da söyler. Dökerim senin dişlerini» diye şikâyetçiye çıkışırdı.

Halil Hilmi Efendi birkaç kere: «Müsaade edin kumandan bey, müsaade edin» diye söylenip Niyazi Efendinin bir madenî düdük gibi öten sesini bastıramıyacağmı görünce çaresiz kendisi de bağırmıya başlar; fakat bu kumandana karşı olamıya-cağı için arada şikâyetçi yanardı Biraz sonra epeyce ışıyan meydanın karşı köşesinde bir köylü hafilesi görünmüştü. Bunlar dağ köyleri ahalisindendi. Çarşamba pazarında satılacak mahsulleri ve hayvanları ile beraber geceden - hattâ bir kısmı bir gün evvelden - yola çıkarak sabaha doğru Pmarbaşmda toplanırlar, bir kervan halinde kasabaya girmek için ortalığın aydınlanmasını beklerlerdi.

Jandarma kumandanı onları görünce acele ile çayını bitirdi ve defterini çıkararak zelzelenin civar köylerde meydana getirdiği zararları tahkik için yanlarına koştu.

Köylülerden hemen hiç birisi hangi saatte yola çıktığını bilmediği için köylerde ne olup bittiğini tabiî haber veremiyordu. Yürürken yahut katır sırtında da bir şeyin farkında ola-mıyacakları aşikârdı.

Yalnız bir tanesi altındaki katırın bir ara ayaklarından birini kaldırarak titrediğini söyledi. Bir başkası da eşekten düşmüştü. Ancak bunun yer sarsıntısından mı, yoksa farkında olmadan eşeğin üstünde uyuklamasından mı ileri geldiğini bilemiyordu. Hâsılı kumandanın karnesi yine boş olarak cebine girdi.

Biraz sonra yoldan çevrilen birkaç kasabalı rençberin de ya sıcaktan açıkta yattıklarını, ya «zelzele değil ya, ayaklarından sürüklenseler farkında olmıyacak» kadar ağır uyuduklarını öğrenince kumandanın öfkesi büsbütün arttı.

O: — Bre namertler... Allahm zulmü olur da siz nasıl farkında- olmazsınız? diye bağırmıya, üstelik Bolatin de köylülerin şalvar ve poturlarına burnunu sürerek havlamıya başlayınca bazıları hakikaten böyle bir şeyi hatırladıklarını söylediler. Bir tanesi hattâ yanındaki testinin devrildiğini anlattı.

Hükümetin arka bahçesi bir tel ile sokaktan ayrılmıştı. Birinin burada yattığını görenler yaklaşıyorlar, bunun kaymakam olduğunu öğrenince hayretle telin önünde duruyorlardı.

Halil Hilmi Efendi bu vaziyetten sıkıldı. Gerçi makamın mutlaka makam odasında bulunması lâzım gelmezdi. Asker kumandan gibi sivil devlet âmiri de sıkı zamanda açıkta yahut bir ağaç altında vazife görebilirdi.

Fakat bir kaymakamın, ahaliye karşı, başında acayip bir kavukla, sokakta yatması da oldukça gülünçtü.

Halil Hilmi Efendi telin önünde gittikçe kalabalıklaşan ahaliyi kovmıya giden ve «yahu işiniz yok mu?

Karagöz mü oynuyor burada!» diye bağıran Hurşidi çağırdı ve yatağın içeriye naklini emretti.

Yukarı çıkılamıyacağı için en münasip yer bahçe kapısı ya-

mndaki muhasebe odası idi. Hüdanekerde, yeni bir sarsıntı •olursa, bahçe iki adımlık yerdi.

Portatif kolayca yeni makama taşındı. Fakat kaymakamın kendisinin götürülmesi biraz daha güçtü.

Kujmandian onu Hurşidin sırtına yüklemeyi teklif ediyordu. Kendi de arkadan tutarak yardım edecekti. Fakat bir büyük idare adamının, daha da

ağır olsa, bu vaziyete razı olnıyacağı muhakkaktı.

Halil Hilmi Efendi vakar ile ayağa kalkarak:

— Biz siviller de yaralı olduğumuz halde yürümeyi biliriz, kumandan bey, dedi ve fazla bir şey duymadığı halde derin ağrılara dişini sıkiyormuş gibi hareketlerle kumandanın kolunda ağır ağır yürüdü.

VI

Doktor, belediye reisi, belediye başkâtibi

Halil Hilmi Efendi doktor Arif Beyi öğleden evvel göreceğini ummamakla beraber yeni makamında kendisini ilk ziyaret eden yine o oldu. Doğrusu aranırsa doktor albüminden şişmiş çehresi, iki mor halka ortasında boncuk kadar kalmış göz-lerile kaymakamdan daha acınacak halde idi. Fakat ne olsa ordu terbiyesi.

Adamcağız sabaha doğru evine gider gitmez külçe halinde yatağına yığılmış olduğu halde vizite saati gelince - kafasında bir uyarıcı saat çalmış yibi - yerinden kalkmış ve arasıra bastonuna dayanıp tutuk bacaklarını silkiyerek hükümet konağının yolunu tutmuştu.

Hemen onun arkası sıra da, bir elinde çantası, öbür elinde bastonu ile, eczacı Ohenes kapıdan giriyordu,.

Arif Bey Halil Hilmi Efendinin nabzına baktıktan ve elini alnına koyarak ateşini yokladıktan sonra:

— Büyük geçmiş olsun, diye söze başlamıştı. Bizi telâşa düşürdünüz. Çok şükür, şimdi tehlikeyi atlattık.

Fakat onun sevineceği yerde meydan okur gibi bir tavırla yatağında doğrulduğunu ve sarılı kol ve bacağını sallamıya başladığını görünce ağzını değiştirdi:

— Mamafih ihtiyatı elden bırakmamak lâzım... Öyle arızalar olur ki, yirmi dört saat geçmeden koku vermez. Şimdi gündüz gözü ile yaralarınızı bir muayeneden geçirelim.

Sargılar kat kat açılıyor, altlarından ufak tefek birkaç sıyrıktan ve tentürdiyot lekesinden başka bir şey çıkmıyordu.

Doktorun akşamki muamelesine canı sıkılmış olan Ohanes birkaç adım geride ayakta duruyor, onunla konuşmamıya ve artık hiç bir şeye karışmamıya karar vermiş görünüyordu.

Halil Hilmi Efendi:

— Telâşınız beyhude olmuş doktor bey, dedi. Boş yere ortalık birbirine girdi.

Bu,.mânalarla dolu ağır bir lâkırdı idi. Arif Bey birdenbire durdu, arkasına baktı ve kaymakamın buı cesareti Ohanesin tavana dikilmiş iri gözlerinden, burnuna değecek kadar uzamış büzük dudaklarından aldığını sezer gibi oldu:

— Hangi beyinsiz halt etti onu beyim, dedi.

Ayni zamanda Halil Hilmi Efendinin diz kapağındaki yaraya yapışmış olan sargı bezini de biraz hızlıca çekmişti. Kaymakam «aman» diye bağırınca o âdeta sevinçle ilâve etti:

— Görüyorsunuz ya. Yaralar söyledikleri kadar hafif değil. Ötesini de şimdi göreceğiz.

O esnada belediye reisi Reşit Beyin kapıda görünmesi sahneyi birdenbire değiştirir gibi olmuştu.

Kaymakam onu da ayni bozuk çehre ile karşıladı ve reisin «oh, oh, maşallah..» diye başladığı bir cümleyi ağzına tıkıyarak:

— Beğendiniz mi sizin o başkâtibin yediği herzeyi? dedi. Belediye reisi kaymakamın Rifata kızdığını haber almıştı.

Bu sözlerden onun kendisine de bir pay çıkarmak niyetinde olduğunu sezerek hemen mukabele etti:

— Duydum beyefendi. Çapkm hakikaten edepsizlik etmiş. Yalnız affınıza mağruren sorayım; Rifat neden hassaten «benim başkâtip» oluyor.

Kaymakam, Reşit Beyin ne söylemek istediğini derhal anladı ve bu bahsi kesmek için tekrar:

— Aman doktor, diye bağırdı. O elinizi sürdüğünüz yer de acıyor.

Doktor bu sefer âdeta bir intikam acılığı ile:

— Elbette beyefendi, dedi, boş yere telâş etmem ben. Ben ne halt ettiğini bilen bir fen adamıyım.

Belediye başkâtibi Rıfat, Sarıpmar yerlilerinden bir çocuktu. Meşrutiyet senesi belediyenin yardımile İstanbulda Hukuk tahsiline gitmişti. Bir hemşerisi ile beraber Tavukpazarmda bir odada oturuyordu.

Her ay memleketten gönderilen iki yüz kuruşla yaşamakta güçlük çektiği için bir muhalif gazeteye kapılanmıştı. Evvelâ patronuna yaranmak için İttihatçıların aleyhinde bulunurken sonradan hakikaten onlara düşman olmuş ve Mahmut Şevket paşa vak'asmda birkaç gün Bekirağa bölüğüne misafir edilmişti. Gazete mensupları, ehemmiyetleri derecesine göre, darağacma, hapise veya Sinoba gönderilirlerken o da sadece kendi memleketine geri çevrilmişti.

Rıfat Hukuk tahsilini başa çıkaramamış olmasına mukabil Meserret kıraathanesindeki muhbir toplantılarında fırka po-letikacılığı fennini bir hayli ilerletmişti. Meserrette lâkırdıya karışmaya cesaret edemiyerek sadece dinlediği halde Sarıpı-nardaki Meşrutiyet kıraathanesinde yürekli yürekli konuşuyor, gazetesinde tanımış olduğu Gümülcineli İsmail, Şaban ağa vesaireden yakın ahbaplar gibi bahsederek küçük memurlar ve eşrafı şaşırtıyordu.

Bu sefer de İstanbuldaki bir İttihatçı gazetesinin fahrî Sarıpmar muhabirliğini almış olması onun kasabadaki kredisini arttırmıştı. Sarıpmar gibi bir kasaba için bir gazeteci yatak odasına akrep kaçmasına benzer huylandırıcı bir şeydi. En beklemedik bir saatte kimi neresinden sokup

yanık yanık bağırtacağı bilinmezdi. Nitekim bu uğursuz zelzele vakasında piyango Halil Hilmi Efendiye vurmuştu.

Bir İtilâfçı gazetesinde çalışmış ve bir siyasî suikastte az çok lekelenmiş olan bir adamı kaymakamın kayırmış olması sırf bu neviden bir tehlikeyi önlemek içindi. Rıfatı belediye reisine tavsiye eden oydu.

Ne de olsa kasabanın münevver bir çocuğu olan bu adamı boş ve aç bırakmanın doğru olmayacağım birçok defalar Reşit Beye tekrar etmiş ve beş yüz eili

kuruş aylıklı belediye başkâtipliğini koparmadan onun yakasını bırakmamıştı.

Reşit Beye gelince, 0, idare işlerine çok aklı eren, fakat

£2TT VehheletlyaZl ySZmaSlni t-ceremiyen bir adamdı. Zaman zaman büyüklere gönderilecek tebrik mektuplarını ve milli bayramlarda söylenecek nutukları yazacak bir gazeteci başkatip kendısmm de işine geliyordu. Fakat Reşit beyin asıl kuvvetim yerli büyük ailelerden alan bir belediye reisi «fa-tte çok nezaketli bir politika* daha vardı. Kasabaca pek tü-tulmıyan bır fakir ailenin çocuğunu birdenbire yükselterek dost an ^gucendmnekten korkuyordu. Bunun için belediye reisi Halil Hilmi Efendiye, uzun zaman nazlanıyor görünmüş ve Rıfkınm tayını işini bir hayli savsaklamıştı.

• * *

Muayene ilerledikçe kaymakam arasıra yine «aman doktor» diye bağırmıya devam ediyordu. Fakat bu seferki bağırışlar siyasî değildi. Doktorun bastığı yerlerden bazıları hakikaten acıyordu.

Arif Bey, telâşının beyhude olmadığını ispat eden bu şikâyetlerden sonra ağır ağır yumuşıyan parmaklan ile Halil Hilmi Efendinin ötesini berisini tekrar sarıp sarmaladı. Yalnız bu. defa sargılar incelmişti. Bir de baştaki o korkunç Yeniçeri kavuğu gitmiş, yerine Hareket ordusu başhklarmdaki

«ya hürriyet, ya ölüm» şeridine benzer ince bir band takılmıştı.

Kaymakam doktor emri ile şimdilik yirmi dört saat yatağında vazife görecekti.

VII

İstanbulda

İstanbulun vakasız bir zamanına rasladığı için Sarıpmar fırtınasının oraya da bazı serpintileri olmuştu.

Aşağı yukarı Halil Hilmi Efendinin muayenesi saatında çehre ve vücutça ona benziyen başka bir adam da Boğaz vapuru güvertesinde sinirli adımlarla dolaşıyor, arasıra durarak

»Nidayı Hak» gazetesinin ilk sayfasındaki «Sarıpinar zelzelesi» havadisinin korkunç tafsilâtını okuyordu. Bu, «Millet sesi» sahip ve başmuharriri Hüseyin Rüsuhî idi. O da Halil Hilmi Efendi gibi Kandillide bir sünnet düğününde gecelemiş, sabaha karşı kantocu Blanş ile karşı karşıya çiftetelli oynamıştı.

Bitik bir haldeydi. Niyeti, ikindiye kadar Beşiktaştaki evinde uyumak, ancak akşam üstü başmakalesini çırpıştırmak için gazeteye gitmekti. Fakat vapurun alt kamarasında buı uykunun küçük bir mukaddemesini yapmıya hazırlandığı sırada Nidayı Hakta gözüne çarpan bu havadis birdenbire kanını beynine çıkarmış, onu fesini ve bastonunu kaparak güverteye fırlamıya mecbur etmişti.

Sarıpmarm bir enkaz yığını haline geldiği doğru muydu acaba? Herhalde Nidayı Hakkın yazdığı kadar olamazdı. Hüseyin Rüsuhî Efendi Sarıpinar telgrafına gazete idarehanesinde yapılan ilâvelerin ek yerlerini büe, eski bir gazeteci gözü ile, görür gibi oluyordu. Fakat esasın doğru olmaması için sebep yoktu. Mahmut Şevket paşa vakasından sonra İttihatçılar İstanbul matbuatını suyu çekilmiş

değirmene çevirmişlerdi. Gazeteciler tanrısının onlara bir soluk aldırmak için Sarıpınarı bir parça hırpalamış olmasından daha tabiî bir şey olamazdı. Ancak ne çare ki, bundan başkalar, (sade başkaları olsa öpüp başına koysun) can düşmanı Nidayı Hak faydalanıyordu.

^Süseyin Rüsuhî, matbaada mütercimler masası üzerinde serili yatağında henüz uyanmış olan musahhih ve gece sekreteri Ali Ferdi ile -uzun bir kavgaya tutuştu. Her birkaç günde bir yaptıkları gibi, iki ahbap biribirlerini dövecek hale geldikten sonra barıştılar ve başbaşa düşündüler.

Feci surette atlamışlardı. Fakat bunda tesadüfen başka kimsenin suçu yoktu. Sarıpinar gerçi yıkılmıştı. Fakat enkaz halinde de olsa, açıkgöz bir gazeteciyi birkaç gün geçindire-bilirdi.

Kahvecinin getirdiği suyun yarısı ile yüzünü yıkıyan ve bir acem papağısı gibi kabarmış saçlarını tarayan Ali Ferdi hafif öksürüklerle sesini ayarlıyarak konuşmıya başladı.

— Vakit kaybetmemeliyiz. Bir şeyler düşünmeliyiz.

— Ben niçin geldim ya?

— Sen şimdiden facianın edebiyatını yapmıya başlamalısın.

— İş ona kalsın. Evvelâ mesele hakkında bir miktar tafsilât edinmek lâzım.

— Valiye yahut daha iyisi mutasarrıfa bir cevaplı teLgraf çeksek acaba?

— Belki bu saatte kendilerinin de haberi yoktur. Cevabını üç günde alırız.

— Doğru. Hem ister misin sayei şahanede bir şey yoktur diye cevap versinler.

— Ona ne şüphe! Benim edebiyat da gümler o vakit...

— O halde ne yapacağız?

Hüseyin Rüsuhî Çopur Resmî isminde bir arkadaşını hatırladı. O, zehir gibi kalemi olan bir şantaj üstadı idi. Fakat nedense memurluğu gazeteciliğe üstün tutardı. Arasıra azledilerek İstanbula geldikçe gazetelerden birine kapılanır, birkaç ay şantaj yaparak yeni bir memuriyet kopanp giderdi.

Şimdi bir senedenberi Sancak idadisinde fransızca ve tarih muallimi idi. Ali Ferdi:

— îyi düşündün dedi. Çopur Resmî biçilmiş kaftandır. Telgraf havalesile biraz para gönderirsek akşama kadar mutlaka dişe dokunacak bir şeyler gönderir. Biz de bir parça şişirdi* ğimiz gibi...

Mamafih sen ihtiyatlı bulun. Geç vakit aksi bir haber gelirse şaşırmayalım. Sanpınarda bir şey yoksa tahdişi ezhanı mucip yazı yazan «Nidayı Hak» a güzel bir kötek atmalıyız.

«Millet Sesi» idarehanesinde Çopur Resmî'nin telgrafı yazılırken şair Selim Şevket de evinin Kalamış

koyuna bakan penceresi önünde «Nidayı Hak» ı okuyor. ve kendi kendisile konuşuyordu:

— Yarabbi bu milletin felâketi ne zamana kadar devam edecek. İtalyan muharebesi, Balkan muharebesi, kolera., sıra sıra yangınlar... Biçare Anadolunun rahat bir nefes alacağı sırada da bu zelzele âfeti.

¦ 3

Gözlerini kapadı» baştan başa yıkılmış bir köy gördü ve Fikretin «Verin zavallılara» manzumesinin ilk mısraını okudu:

«Harabı zelzele bir köy... Şu yanda bir çatının..

İkinci mısraı bir türlü bulamıyor, teessürünü güzel bir şiirle gideremediği için rahatsız oluyordu.

Çaresizlikten:

«Giridin çok yaşamış yırtıcı bir kartalına «Sorunuz kaç kişinin beynini bel' etmiştir.

diye bir başka süre başladı. Bunun gerçi zelzele ile bir alış verişi yoktu. Girit müslümanlannın sadece siyasî olan felâketlerinden bahsetmesine göre başka bir gök zulmü ile de alâkalı farzedüemezdi. Fakat ne de olsa «muztarip insanlığın elemini terennüm eden» bir feryat idi.

Salim Şevket küskün bir «Edebiyatı Cedide» şairi idi. Küskün; çünkü ötekilerden aşağı kalır bir yeri olmadığı halde tutmamıştı. Meşrutiyetin ilk senesinde «Tahassüs minyatürleri» adı altında neşrettiği Sonnetler denize atılmış birer minimini taş kadar gürültü ve kırışık yapmadan kaybolup gitmişlerdi.

Politika kavgalarından dese değil. Çünkü bir yanda kan gövdeyi götürür, Ahmet Samim, Şehrahcı Zeki gibi muharrirler sokak ortalarında öldürülürlerken öte yanda şairler pekâlâ hazan ve akşam şiirleri yazıyorlar ve bunların etrafında kiyamet-ler kopuyordu. Sükût yalnız kendi etrafında idi; hem de frenklerin dediği gibi kahpe bir sükût suikasdı.

O her yerde her vesile ile göklere çıkardığı, yeni yetişme gençlere karşı söz ve yazı ile müdafaa ettiği, bazılarının hattâ «üstadım» diye ellerini öptüğü yakın arkadaşlarından (yani Edebiyatı Cedidecilerden) bile nankörlük görmüştü. Selim Şevket, arasıra masraflı davetler yaparak bu adamları evine toplar, yemekten sonra onlara en güzel şiirlerini heyecandan titreyip tıkanarak okurdu. Fakat bu nankörler, aralarında ağız birliği etmişler gibi bu şiirleri sükût içinde dinlerler; kendisi de çaresiz ayni donuk tavrı alarak «işte bu da böyle bir şey» diye kâğıtları cebine koyardı.

Bununla beraber çok geç, hattâ ölümünden sonra bile olsa kendi gününün de nihayet gelmesinden ümidini kesmiş değildi. Suyun yüzüne düşmesile kaybolması bir olan taşın üzerinden zaman denizi elbette bir gün çekilecekti. Hele kendisi gibi ay başlarında babadan kalma bir han ile birkaç dükkânın aylıklarını toplamak ve tamirlerini yaptırmaktan başka işi gücü olmı-yan bir şair için bunun biraz erken veya geç olmasında ne fark vardı?

Selim Şevket kabahati bir zaman aruza yüklemiye çalışmıştı. Zaman değişiyor, eşsiz ve ilâhî ahengine rağmen aruz gümlüyordu. Bunu hazin bir realite olarak kabul etmek lâzımdı. Fikretin münakaşa edildiği, Cenap haşmetinde bir heykelin şurasından burasından çatladığı bir zamanda aruz ve Edebiyatı Cedide arsasında temel tutturmıya çalışmak boşuna bir gayret değil miydi? Düşmesini istemeyen zamana ayak uydurmasını bilmeli idi.

Şair bu, düşünce ile minyatürlerin henüz basılmamış olanlarım tiksine tiksine heceye çevirdi. Fakat piyanodan sonra davula başlayıp bunu da

başaramadığını gören biri gibi kendini kendine karşı küçük düşürmekten başka bir netice elde edemediğini görünce...

Selim Şevket birkaç aydanberi bazı yeni şeyler düşünüyordu. Sanat sanat içindi; bu muhakkak! Fakat ne çare ki» pratik hayatta bu, kunduracının sırf kendi ayağına göre kunduralar yapmasına benzer bir şeydi. Kendini halka tanıtmak is-tiyen sair aktualiteye dair şiirler yazmalıydı. Bunlarda yüksek bir sanat bulunmasa bile halk tutuyordu. Keyfine karışamazsın ya, halk bu! Meselâ edebî kıymet bakımından hiç iğrabda mahali olmayan biri, meşhur Aksaray yangını üzerine yazılmış bir şiirle birdenbire meşhurlar sırasına girivermişti. Eliza Bine-meciyan, Donanma cemiyeti tiyatrosunda baştanbaşa siyah tüllere sarınarak:

«Aaah ey zulmet içinde sürünen ailejfer «Kahrolun şekli harika bürünen haileler»

nakaratını tekrar ederken Yağcı Şefik Bey, yumruklarını göğsüne vurarak ağlıyor, onunla beraber birçok saçlı sakallı adamlardan ayaktaki seyyar fıstıkçılar ve gazozculara varmaya kadar bütün tiyatro hıçkırıyordu. Dünyanın hangi tiyatrosunda hangi yüksek sanat eseri bu kadar gözyaşı akıtmıştı?

«Kendi cevvi, kendi eflâkinde kendi tair» olan Fikret bile belki şöhretinin büyük kısmını Balıkesir zelzelesi şiirine borçlu idi. Ellerinde daha iyi bir şey bulunmıyan gazeteler belki yarın yine onun

«Verin zavallılara» sim kuşanacaklardı. Fukara tabutla-larına örtülen iğreti bir şal gibi. Şu halde?

Şu halde yapılacak şey sade idi. Enkaz haline gelen talihsiz Sarıpmar için bir şiir yazmak... Hem de halkın kendi sesi demek olan hece veznile. Bunun «Verin zavallılara» nın pabucunu dama attıracağına şüphe var mı? Mademki zelzele bu bedbaht topraktan kıyamete kadar el çekmiyecek bir gök zulmüdür. Şu halde bu şiir istikbalin de şiiri olabilir. Her kasaba sarsılıp yıkıldıkça gözyaşlarıyla tekrar edilecek ve ebetlerle yaşıyacak bir şiir! Ancak bunun şartlan vardır. Acele etmek, lokmayı başka açıkgözlere kaptırmadan akşama kadar şiiri tamamlamak ve ne pahasına olursa olsun yarın sabahki gazetelerin hattâ bir kaçında çıkmasını temin etmek. Hele

şairin samimiyeti yalnız lâkırdıda bırakmıyarak, çamsakızı çoban armağanı kabilinden yirmi beş liracık bir yardımda bulunduğu da ayni gazetenin bir köşeciğinde ilân ediliverirse...

Selim Şevket ev halkını sofaya toplıyarak sıkı bir emir verdi:

— Buraya bakın... Ben bugün milletimin derdile meşgulüm. Gelenlere yok denecek. Dırıltı, gürültü edenin belini kı-rarım...tşte bukadar...

1 * * *

vm

Müderris ve mühendis

Kaymakamın yeni odası o gün akşama kadar geçmiş ol-suncularla dolup dolup boşandı.

Kimler yoktu? Halil Hilmi Efendiye karşı daima biraz ağır alan eşraf, büyük, küçük bütün memurlar ve bütün çarşı esnafı, hacılar, hocalar, dervişler, simsar ve konturatçılar, hükümette işi olan ve kaymakamla yatak başmda tanışmak veya dargın olup da barışmaktan bir fayda umanlar; sonra Çarşamba pazarına inmiş köylüler...

Yaşlı ve hatırlı olanların sıra sıra sandalyelere dizilmelerine karşılık ötekiler sadece karyolanın önünde bir geçit töreni yapıp çıkıyorlardı. Şimdiye kadar ne hiç bir on Temmuz şenliğinde ne başka bir bayramda hükümete böyle bir kalabalık akını olmamıştı. Bir muhasebe kâtibi bu kadar ziyaretçiye kahve dayanmıyacağmı akıl ederek Hurşide iki kova dolu.su koruk şerbeti yaptırmamış olsaydı kaymakam o gün mutlaka iflâs ederdi.

Halil Hilmi Efendi kendini tarnamile vukuata bırakmış, takkesinde altın nazarlığı eksik bir sünnet çocuğu gibi, yatağında oturuyor, yaralarını soranlara gitgide kısalarak bir hekim raporu kuruluğu alan sözlerle cevap veriyor ve etrafında konuşulanları dinliyordu.

On beş yirmi dakikada bir, belli başlı bazı kimselerin kalkıp yerlerine yenilerinin oturması ile başlayan her yeni seansta evvelâ geceki zelzele,

konuşuluyordu. Felâket olmasına bunun hakikî bir felâket olduğunda şüphe yoktu. Zarar da herhalde büyüktü. Fakat hâlâ Ömer Beyin merdiveninden başka hiç bir yıkıntıdan bahsedilmediği gibi, bu merdivende kazaya uğrıyanlara da hiç bir yeni yaralı ismi ilâve edilmiyordu. Bir de aşağı mahallede bir kasabın anasının öldüğü muhakkak olarak söyleniyordu. Sonra yavaş yavaş tarihe geçilerek takımı ile yerin dibine batmış bazı eski şehirlere ait korkunç zelzele vakaları anlatılıyor ve keramet hikâyelerinde karar kılınıyordu.

* # *

O günkü ziyaretlerin en ehemmiyetlisi müderris Hacı Fikri Efendininki oldu.

Hoca her mânasile büyük adamdı. Soyunda birçok meşhur ulema, müderrisler, kazaskerler, bir şeyhislâm ve hele bir Ev-liya vardı ki, yeşil teneke kaplı sandukası, bez parçaları ile dolu parmaklığı ve fenerile Sarıpınar sokaklarından birinin <L tâ ortasında yanar ve gelip geçen insanlarla arabaları etrafında bir yarım daire çevirmeye mecbur ederdi.

Kendisi vaktile Yıldız sarayında Abdülhamit şehzadelerinin hocası idi. Bir gün bunlardan birini

«domuz oğlu domuz» diye azarladığı için gazaba uğramış ve 24 inkılâbına kadar Bağdatta sürgün kalmıştı.

Müderris Hacı Fikri Efendi senelerdenberi İttihatçılara dargındı. Bayram ve donanma günlerinde bile hükümete uğramaz ve medrese dışında kimse ile görüşmezdi. İttihatçılar da ona arasıra kızmakla beraber ufak tefek münasebetsizliklerim hoş gömüye meylederlerdi. Sebebine gelince, Müderris son derece huysuz bir adamdı. Hele ulema sınıfı ile hiç uzlaşamaz-dı. İttihatçıların zayıf bir zamanında 31

Martın bütün kılıç artıkları kafile kafile İtilâf ve Hürriyete geçerlerken, Hoca - sırf onlara inat - kaya gibi yerinde durmuştu. Sonra büyük kabine zamanında da - yine sırf akıntının tersine kürek çekmiş

olmak için - olanca aksiliğile İttihatçıları tutmuştu.

Müderrisin bu ziyaretindeki ehemmiyeti gayet iyi takdir eden kaymakam pek keyiflenmişti. Efendi hazretleri arasıra sigara içeceği zaman Halil Hilmi Efendi kibritini yakmak için yatağından uğramağa davranıyor ve Müderrisin buna mâni olmak için yaptığı hareketler üzerine aralarında âdeta kucaklaşmalar, öpüşmeler oluyordu. Hulâsa her şey yolunda gidiyordu ve gidecekti. Fakat aksi bir tesadüf yine her şeyi bir anda altüst etti. Halil Hilmi Efendi, medrese avlusuna taşınan yaralılara talebei ulûmun gösterdiği şefkati methederek müderrisi memnun etmiye çalışırken kapı açılmış, ve belediye mühendisi Deli Kâzım arkasında muallim Ahmet Masum ile içeri girmişti.

Deli Kâzım, tarihin bütün felâketlerini softalık ve softa kafasile izah eden coşkun ve ölçüsüz bir yenilik âşlkıydı. Daha bir ay evvel Meşrutiyet gazinosunda «medreseleri yikma-dıkça, softalann sarığını hayvanların boynuna yular yapmadıkça | bu memleket kurtulmaz» diye bağırarak kasaba ahalisini bi-ribirine düşürmüştü. Deli Kâzım, Meşrutiyet mektebi basmu-J3

alümi Ahmet Masumu da kendine uydurmuştu. Nereye gitse onu da - cılız ve minimini vücudu ile -

peşinde sürüklerdi.

Kasabanın ileri gelenleri bu sessiz ve çekingen çocuğa acırlar, bazıları hattâ nasihat verirlerdi.

— Yavrucuğum, bu Kâzım hakikaten çok zeki, çok okumuş adam, hattâ temiz kalpli olduğuna da şüphe yok. Fakat ne yapalım ki, tımarhanelik deli. Uluorta herkese, her şeye saldırıyor. Bu gidişle başına bir şey geleceği muhakkak. Sen yeni mektepten çıkmış bir genç çocuksun... Ona uyarsan sen de onunla beraber yanarsın... Son pişmanlık fayda vermez... Nene lâzım, sen mektebinle, çocuklarınla meşgul ol. Ona uyma...

Mühendisin kulağına gitmesinden korktuğu için Ahmet Masuma bir şey söylememişti ama, Halil Hilmi efendi de bir zaman tıpkı onlar gibi düşünmüştü. Fakat şimdi büsbütün baş-. ka fikirde idi.

Onun yanılmaz bazı alâmetlere dayanan derin kanaatine göre asıl masum zavallı Deli Kâzımın kendisiydi ve bu bacaksız münafık oğlan, onun habis

ruhu idi. görünüşte bir gölge gibi ezile büzüle arkasından gidiyor göründüğü halde, hakikatte onu her türlü çılgınlığa ve pisliğe sürükliyen bu frengi. karhasına benziyen Ahmet Masumdu. Bu Ahmet Masumun adı gibi yüzü de ilk bakışta insanı aldatıyordu: Çıkık alnının altından daima yere doğru bakan yarı kapalı gözler, mahcupluktan titriyor ve terliyor gibi görünen masum bir ağız. Bunların arkasında ne saklandığını, bu ağzın üstünde zaman zaman ne-kadar şeni iki burun deliğinin açıldığını görmek için âdeta pusu kurmak lâzımdı.

Kaymakam, onların odaya girdiklerini görünce gözleri kararmıştı. Müderris ile Deli Kâzım o gün belki ilk defa karşılaşıyorlardı. Fakat biribirlerini iki can düşmanı gibi uzaktan takip ettiklerine şüphe mi vardı? İki dakika geçmeden Deli Kâzım bir şey yumurtlıyacak, Hacı Fikri malûm şiddetile derhal azacak ve makam odasında bir kızılca kıyamettir kopacaktı.

Hakikaten de iki dakika gecemden Deli Kâzım kollarını, bacaklarını sallıyarak gülmiye ve deli dolu söylenmiye başladı: — Eh ufak bir zelzele oldu ya., dinleyin siz şimdt rivayetleri... «Efendim ne olacak. Ahlâk bozuldu, kadınlar açıldı..

mekteplerde ilâhi yerine marş okutuluyor... Allah da zelzele âfetile şehri cezalandırıyor», tyi ama, bu nasıl adalet. Ortada suçlular varsa Allah onları cezalandırsın... Bütün şehirden ne ister!.. Kurunun yanında yaşı yakmak yakışır mı Tanrı adaletine...

Halil Hilmi Efendi, Hacı Fikrinin gözlüklerini düzelttiğini ve dizlerinin üstündeki kutudan bir tutam enfiye aldığını gördü:

— Telâş buyurmayın Beyefendi oğlum... Çok şükür büyük bir felâket yok ortada. Yaralananlar Ömer Beyin misafirlerinden ibaret gibi bir şey...

Ömer Beyin misafirleri! Kaymakam işin nereye doğru gittiğini gördü ve ne, pahasına olursa olsun münakaşayı burada durdurmak için inlemiye başladı:

— Doktor bir şey yok diye. Fakat diz kapağım' mutlaka kırılmış olacak... Yoksa bu kadar sancı yapmiyacaktı.

Bu ıztırap karşısında iki taraf da davasını unuttu ve Deli Kâzım ile müderris hemen hemen ayni sözlerle Halil Hilmi Efendiyi teselli ettiler:

— Allaha emanet beyefendi, Allaha emanet., değildir inşallah... Telâş buyurmayın.

Et

Nazik bir mesele

Nihayet akşam... Pazar bozulmuş., eşek ve katır kafileleri çoktan dağın yolunu tutmuş., meydan bomboş... Hacı Hafız tükenmez bir can sıkıntısına benziyen sesile her akşamki ezanını okuyor...

Kadm sesleri çocukları çağırıyor. Birkaç çocuk bir ağızdan «evli evine, köylü köyüne, evi olmıyan sıçan deliğine» tekerlemesini tekrar ediyor.

Koşar gibi meydanı geçenler hep geç kalanlardır. Büyük camide sıvalar döküldüğü ve minarenin külahında biraz çarpıklık iddia edildiği için Hacı Hafız öğle ve ikindi ezanlarını cami. önündeki musalla taşı üzerinde okumuştur. Fakat bu ona bir mevkiinden düşme hüzünü verdiği için ak-

şama tekrar minareye çıkmaktan alıkoyamamişlardı. Allah kimseyi gördüğünden yad etmesin.

Yetmişlik Hacı Hafızın ezanı artık zelzelenin sonunu, tabiî hayatın döndüğünü ilân etmektedir. Bir akşam evvelki vakadan yalnız etrafa giden telgraflardan başka bir iz kalmamıştı.

Kaymakam yeni odasında nihayet yalnızdır; hamamdan çıkmış gibi vücudu ezgin, kafası uğultular içindedir. Belediye reisinin evinden gelen tavuklu hasta çorbasını içerken gözleri kapanmaktadır.

Akşam ve yalnızlıktan cesaret alarak odanın karanlık köşelerinde dolaşmıya ve hafiften zillerini öttürmiye başhyan Bulgar kızı da ona uyurken belki bir parça arkadaşlık edecektir.

Fakat aksiliğe bakın ki, tavuklu çorbasından biraz sonra belediye reisinin kendisi de tekrar geliyor; elinde mutasarrıflığın uzun ve acele bir telgrafı var...

* Zelzele haberi bütün vilâyette derin bir teessür uyandırmıştır. Bir sıhhî imdat heyeti yola çıkarılmak üzeredir. Telgraf havalesile para gönderilmiş ve icabı kadar avans vermesi için malmüdürlüğüne de ayrıca emir verilmiştir. Açıkta kalan halka yardım edilecek, yaralılara bakılacak, fakir cenazeleri hükümet hesabına kaldırılacaktır. Ayrıca kaymakamın sıhhati da sorulmaktadır.

Halil Hilmi Efendinin zihni yeniden allak bullak olmuştu. Vilâyet telâş ve heyecan içinde. Acele bir imdat heyeti geliyor. Neye ve kime imdat için?!. Ya gönderilen paralar! Sonra niçin telgraf kendisine değil de belediyeye? Tutalım ki, kendi şahsı yaralı farzedüiyor. Fakat makamda cevap vermiyecek kadar yaralı mıdır? Ah o Rıfat serserisi ile et kafalı Niyazi Efendi... Bu işi başına onlar açtılar.

Tevekkeli dememişler, bir deli bir kuyuya taş atar, kırk akıllı çıkaramaz diye...

Belediye reisi çatkın bir çehre ile cevap beklemekte. Halil Hilmi Efendinin gırtalağı inip çıkıyor; ağzı açılıp kapanıyor, fakat ses yok; çünkü söylenecek şey yok.

Nihayet yükü üstünden atmak ister gibi bir tavırla:

— Telgraf makammızadır, diyor; ne münasipse bildirirsiniz.

Bunun çıkar yol olmadığını ikisi de bildikleri için susuyorlar ve Hurşidin fitilini temizlemiye uğraştığı lâmbadan bir ilham bekliyorlar.

Daha sonra kaymakam canlanıyor ve evvelki cümlesini tamamlar gibi:

— Ben de tabiî ayrı bir telgrafla hakikat hali bildireceğim, diyor.

Bu, kendi kendine işin içinden çıkamıyacağını bildiği belediye reisine karşı bir nevi tehdittir. Eline bir kâğıt alıyor, bir şeyler karalıyor: Sıhhatma

gösterilen alâka için teşekkür... Kendisi çok şükür sapsağlamdır., kasaba da öyle...

Telgrafın bu ilk şekli ile gitmiyeceğini, Belediye reisine karşı bir gösterişten ibaret kalacağını bildiği için yüksek sesle okuduğu kelimeler sert ve cesurdur. Fakat biraz sonra bunun reiste umduğu tesiri yapmadığını görerek, yine kendi cevap veriyor:

— O halde yirmi dört saattenberi neden sustun, ortalığı telâşa verdin derlerse? Belki bu saatte yolda olan heyet; devlet tarihinde bir misli daha görülmemiş bir süratle gönderilen para... Ah o Rıfat mel'unu, koyunlarında besledikleri yılan...

Belediye reisinin arasıra kalkmıya hazırlanır gibi hareketler yapması da Halil Hilmi Efendiyi ayrıca kuşkulandırmaktadır. Bu adamın kendiliğinden bir telgraf sureti yazamıyacağı muhakkak. Şu halde buradan çıkar çıkmaz kendini yine o Rıfat habisinin kucağına atacak. Dün akşam muhabir telgrafı olarak îstanbula giden o abuk sabuk yazılar, bu akşam da belediye mührü ile damgalanarak ve bir resmî tahrirat şekli alarak merkeze gidecek. Ayıkla bakalım pirincin taşını.

Nihayet yumuşıyarak:

— Birader, biz yine seninle başkaşa verelim, diyor, evvelâ senin telgrafa cevap vermek lâzım. Benimki sonra çıkar. -Hur-şit bize kahve yapsın da salim kafa ile esas metni hazırlıyalım. Bir kere tahribat hakkında bir şey söylemek lâzım. Görünürde yok maşallah fazla bir şey ama, rakam veremiyeceğiz.

Yaralananlar ve hele ölenler hakkında da henüz bir şey yok diyemeyiz. Çünkü hem bilmiyoruz, hem de ortalığı ayağa kaldırdık, imdat heyeti geliyor; para geldi. Hay Allah belâsını versin.

Kazanın hafif geçiştirildiğini, daha doğrusu zarar ve ziyanın ilk saatte korkulduğu kadar olmadığını söylesek!..

Bu mesele, kaymakamla belediye reisi arasında hakikaten içinden çıkılamaz bir mesele oldu. O kadar sıkıntı içindeydiler ki, arasıra odaya girip çıkan

Hurşidi bile müzakereye karıştırıyorlar, fakat biraz sonra saçmaladığını görerek tekrar dışarı kovmıya mecbur oluyorlardı.

Bununla beraber neticede aşağı yukarı jandarmanın söyledikleri telgrafa girdi: Biraz zarar vardır, derecesi tahkik edilmek üzeredir.

Kaymakamın sıhhatma gelince, onun çok şükür bir şeyi yoktur. Fakat büsbütün bir şeyi yoktur da denemez. Çünkü bütün gün yatmıştır. Etıafını alan bir alay herzevekil ona yaptığını, yapacağını şaşırtmıştır. Koca gün lâklâkıyat ile ziyan olmuştur. Mutasarrıfa iki satırlık bir telgraf ile halden haber verememiş olması onun biraz yaralı ve hasta olmasından başka neyle izah edilebilir?

Kaymakamla belediye reisi telgrafı gece yarısına doğru bitirdiler ve tekrar tekrar okuyarak ancak hiç bir kat'î şey söylenmediğine ve hattâ cümlelerden açık mâna çıkmadığına kanaat getirdikten sonra postaya gönderdiler.

Telgraf havalesile gelen ve görülecek lüzuma göre ayrıct Malmüdürlüğünden de alınacak olan paraların sarfına gelince bunun doğrudan doğruya belediyeye verilmiş bir vazife olmasına göre Halil Hilmi Efendi kolayca ellerini yıkıyabüirdi Ancak kaymakama ait olması lâzım gelen bir işi belediye reisinin kendi kendine yapması hükümet makamını küçük düşürürdü bir., paranın sarfında bir karışıklık ve şikâyet olursa kabak döner dolaşır yine kaymakamın başında patlardı iki., vesaire vesaire. Onun için Halil Hilmi Efendi hem bu işi az çok elinde tutmak, hem de icabında «sayım suyum yok» diyebilmek üzere biraz alarga durmayı kendisi için faydalı gördü ve belediye reisine üç kişilik bir komisyon kurmayı kabul ettirdi. Malmüdürü ile Evkaf müdürü bu iş için biçilmiş kaftandı.

Üçüncü âza olarak da mühendis Kâzımın şahsında ittifak ettiler. Oğlan deli doluydu, fakat işe yarardı. Böyle bir zamanda onu

dişarda bırakmak tehlikeli idi. Gerçi içerde olmadığı zaman da yine gürültü eksik olmıyacaktı ama ne olsa bu daha az zararlı idi. Sonra aralarında Deli Kâzımın bulunması usul meseleleri üzerinde çatışmaları mümkün olan Evkaf ve Malmüdürlerini su sızmaz şekilde biribirine yaklaştıracaktı.

Kaymakam belediye reisini savdığı zaman saat ikiye geliyordu. Adamcağılz, ellerile ikafasının ötesini berisini yokladi. Bu saatte bu biçare kafanın içi dışmdan ziyade acıyordu. Şimdi de kendi telgrafını yazmıya başlasa meselenin içinden çika-mıyacağını anladı ve bu işi daha salim bir kafa ile sabahleyin yapmıya karar verdi. Zaten nasıl olsa yirmi dört saat geçmişti; bunu otuz altıya çıkarmakta büyük zarar yoktu.

Tahkikat ve rapor

Ertesi sabah kaymakam kendini sıkı bir muayeneden geçirdi. Dirsek, diz kapağı, ayak bileği gibi oynak yerlerdeki bir iki hafif ağrıdan başka bir şey kalmamıştı. Buna mukabil Hur-şit bir yeni yara keşfetti ki, Halil Hilmi Efendiyi evvelkilerden daha ziyade dehşete düşürdü. Bu yara, Ömer Beyin ziyafetine giderken giydiği yeni reyye pantalonunun diz kapağında idi.

Ötekilerin yaması kendindendi. Fakat bunu ne yapacaktı?

Erkenden hastasını yoklamıya gelen doktor kaymakamla jandarmasını, yırtık diz kapağı önünde, derin bir müzakereye dalmış buldu ve Halil Hilmi Efendiden sorduğu suallere cevap alamıyacağmı görerek kendisi de çaresiz bu mesele ile meşgul oldu. Hurşit,bir yahudi terziye alttan bir yama vurdurmaktan bahsediyordu. Doktor bu cahilane teklifle alay ederek panta-lonu İstanbulda Kapalıçarşıdaki bir meşhur örücüye göndermek reyini ileri sürdü.

O esnada konu komşudan ve memurlardan yine bazı hatır sorucular sökün etmiye başlamıştı.

Kaymakam, bir gün evvelki sahnenin tekrar başlamasından korkarak kasabada ve yakın köylerde araba ile bir küçük tetkik seyahatine çıkmıya karar verdi. Bu lâzımdı ve galiba yapılacak şeylerin en doğru ve zarurîsi idi. Mutasarrıflığın telgrafına başlarsa öğleyi, hattâ akşamı bulacak, üstelik de hiç bir şey söyliyemiyecekti. Halbuki şuradan buradan dişe dokunacak bir parça bir şeyler toplarsa telgraf bir nevi rapor halini alacak ve hasta bir memurun gayret ve fedakârlığını göstermek itibarile hoşa gidecekti.

Halil Hilmi Efendi jandarma kumandanının dündenberi evinde yorgan döşek yattığını bildiği halde yüksek sesle: «Nerede kumandan bey» diye

sordu ve bastonuna dayana dayana kapının önünde bekliyen arabaya bindi.

Asıl görülmesi lâzım olan yer, kasaba mahalleleriydi. Fakat belediye hududu içindeki yerler için harcırah tahakkuk ettirmek kazalı bir iş olduğundan evvelâ köylerden başlıyacak ve kasabaya ait araba parasını onlar arasına karıştıracaktı. Gerçi ayakla dolaşamıyacak kadar hasta olması bir sebep, hem de asla söz götürmeyecek sebepti ama ağzı karanın biri bir pislik ortaya atar, insanı aylarca uğraştırırdı.

Halil Hilmi Efendi uğradığı köylerde halkı kendi işleri güç-lerile meşgul buldu. Bir kısmı zelzelenin hiç farkında değildi. Bir kısmı az buçuk bir şeyler duymuştu. Fakat bu yerler için iki gün o kadar eskimiş bir zamandı ki, âdeta hatırlamak için zorluk çekiyorlardı.

Kaymakamın kahveye yahut köy odasına çağırttığı adamlar zelzele hakkındaki suale acele acele cevap veriyorlar ve daha ehemmiyetli olan başka dertlere geçiyorlardı.

Halil Hilmi Efendi çınarlar, söğütler, cevizler ve asma çardakları altında kahvaltılar, yemişler yedi; hesapsız kahveler içti; hattâ bir dere kenarında bağlama çalan bir köylüden yanık Anadolu türküleri dinledi.

Dönüşte araba bozuk kır yollarında ağırlaştıkça Halil Hilmi Efendi karşı dağlarda kızarmıya başlıyan güneşe bakarak dehşete düşüyor, bastonu ile arabacının omuzunu dürterek:

— Aman Durmuş, daha çabuk, geç kalıyoruz, diye söyleniyordu.

Bununla beraber teftiş arabası kenar mahallelerin eğri büğrü sokaklarında bir saatten fazla oyulgalandı.

Akşamdı. Aralık kapıların önünde mangallar yanıyor, el-

lerinde yiyecek çıkınları ile işlerinden dönen babalarını kar-şılamıya nalınlı çocuklar koşuyordu.

Kaymakam bazı tanıdıkları durdurarak havadis sordu; arabacıya dam ve pencerelerinde sakatlık gördüğü birkaç ev ve kulübenin kapılarını çaldırdı.

Daha sonra Durmuş onun gözüne çarpmıyan bazı viran evler için bu işi kendiliğinden de yaptı.

Kibar mahallelere geldikleri zaman ortalık büsbütün kararmış, sokaklarda in cin kalmamıştı. Halil Hilmi Efendi, hele evlerin yukarı katlarında lâmbalar yanmıya başladığını gördükçe, halkta hiç bir korku kalmadığını anlayor, artık kapıları çalmıya da lüzum görmeden hükmünü veriyordu.

Gün fena geçmemişti. Yediği abur cuburdan midesinde bir parça şişkinlik ve gaz hissetmesine rağmen, kendisini iyi buluyordu,

Hurşidin bu sefer Evkaf müdürünün evinden getirdiği çorbadan birkaç kaşık aldıktan sonra telgrafını yazmak için masa başına oturdu.

Evet, gün fena geçmemişti. Fakat eli yine boştu. Adamcağız önüne koyduğu büyük tabaka esericedit kâğıdı karşısında evvelâ deniz tutmasına benzer bir bunaltı geçirdi. Fakat kendisine birdenbire bir ilham geldi. Yazacak bir şey olmamasına neden üzülüyordu? Yazacak bir şey olmaması da yazacak bir şey, hattâ yazılacak şeylerin en iyisi değil miydi? Memleket yıkılmamışsa kabahat onun muydu?

Etraftaki köylerden baş-lıyarak kasabayı adım adım gezmişti.

Yazacağı şey birçok tashihlerden geçecek bir müsvedde olduğu için Halil Hilmi Efendi cesaretle kalemini eline alarak esasları madde madde sıraladı:

1 — Rahatsızlığının hâlâ tamamile geçmiş olmamasına rağmen falan, filân köyleri ve kasabanın hemen bütün mahallelerini bizzat gezmişti. (Hastalığının merkezce kabul edilmiş bir olay olmasına göre tersini söylemek zihin karıştırmak ve şüphe uyandırmaktan başka bir şeye yaramazdı. Sonra da kırk sekiz saat merkezi habersiz bırakmış olmanın mazereti ancak bu olabilirdi).

2 — Çok şükür nüfusça telefat yoktu. Yaralıların sayısı çok hafif olmak üzere, onu geçmiyordu.

Binaca zarar çok ehemmiyetsizdi.

3 — Zelzeleden sonra şehir zabıtası hiç bir intizamsızlığa meydan vermemişti.

Kaymakam esas maddelerini bu suretle tesbit ettikten sonra geniş bir nefes aldı. İşin ehemmiyetli kısmı bitmişti. Gerisi telgrafı biraz süslemekten ibaret kalıyordu ki, kendisi gibi eli kalem tutan bir adam için nihayet iki, üç saatlik bir meseleydi.

XI

Muallim Masum

Üçüncü "gün kaymakam birikmiş işlerden göz açamadı. Ve bu arada lâf anlamaz iki kişi ile bir hayli uğraştı. Bunlardan bir tanesi çiçekten bıyıklarının biri dökülmüş Resmî adında, at hırsızı kılıklı, çopur bir herifti. Sancak idadisinde tarih ve fransızca muallimi olduğunu söyliyen bu adam, tarih ve fran-sızca ile ne alâkası bulunduğu anlaşılamıyan zelzele üzerine durmadan acayip acayip sualler soruyor ve Halil Hilmi Efendiden çok şükür bir şey olmadığı yolunda cevaplar aldıkça hoşnutsuz bir tavırla sağlam kalan bıyığını çekiştiriyor ve yiyordu.

Kaymakam bu noktaya pek dikkat etmemişti. Çünkü kendisinin de ondan öğrenilecek ehemmiyetli şeyleri vardı. Resmî merkezden geliyordu. Zelzele havadisinin orada nasıl karşılandığını öğrenmek merak edilecek bir şeydi. Sonra bu adam tekrar merkeze dönecekti. Orada Sarıpınar ve kaymakamı hakkında söyliyeceği şeylerin ehemmiyeti olmak lâzımgelirdi. Hele ki, mutasarrıf ile az çok ahbaplığı bulunduğu da sözlerinden anlaşılıyordu.

Halil Hilmi Efendi bu adamı savdıktan biraz sonra muallim Ahmet Masum münafıkı damladı.

Gözlerine utangaçlık ve mazlumluktan titriyor gibi bir hal veren uzun kirpikler, sıcaktan gevşeyip akmıya hazırlanmış gibi görünen balmumun-dan bir masum İsa çehresi. Minimini boyu ile reverans yapıyor, parmaklarını çıtırdatarak utana utana yalvarıyor:

— Bir dakikanızı rica edeceğim kaymakam bey. Sizi rahatsız edeceğime pek üzülüyorum.

Halil Hilmi Efendi bu oğlanın kendisini mutlaka, mutlaka bir yerinden sokup bağırtmadan def olmıyacağmı tecrübe ile biliyor, acı acı:

— Söyleyin, başa gelen çekilir, diyor.

Zaten bakımsız ve viran olan Meşrutiyet mektebi zelzeleden büsbütün tehlikeli bir vaziyete girmiştir.

Ötede, beride bazı yeni çatlaklar belirmiştir. Hülâsa vatan çocuklarının hayatı. tehlikededir.

Mühendis Kâzım Beyefendi de gelip görmüştü.

Peki ama mektep viransa kaymakam ne yapsın! Kaymakamın elinden ne gelebileceği hükümet konağının yukarı katının halinden de mi anlaşılamıyor?

Malûm, malûm; Ahmet Masum muhterem kaymakam beyefendiye yerden göğe kadar hak vermektedir. Fakat belki mutasarrıflığın gönderdiği paradan mektebe de bir pay ayrılabilir ki, pek yerinde bir yardım olur. Zaten belediyede çalışan komisyonun bir takım tesirlerden dolayı parayı yerine sarfedece-ği şüphelidir. Hastadırlar; yorgundurlar; vakitleri yoktur ama ah keşke kaymakam beyefendi memleketin büyüğü sıfatile komisyonun çalışmalarını da pek gözden uzak tutmasalar!

Kaymakam şaşalıyor. Hokkabazın yumurtasında olduğu gifci bu sözlerde de meseleler iç içedir.

Evvelâ zelzeleden zarar görenler için ayrılmış paradan başka yere sarf etmek! Halil Hilmi Efendi bunun devlet mevzuatına ve malî usullere ne kadar aykırı bir şey olduğunu, âdeta bir küçük konferans halinde anlatıyor. Fakat Ahmet Masum anlayacak mı? Daha doğrusu anlamak işine gelecek mi? Onun yanından çıktıktan sonra bu sözleri tahrif ederek çarşıda pazarda dedikoduya başlamayacak mı? Sonra komisyonun çalışması hakkındaki zehirli kelimeler! Muallim bir takını tesirlerden neleri ve kimleri

îfcstediyor? Deli Kâzımın komisyonda olup bitenleri bu oğlana anlattığına şüphe yok. Nasıl ki, onun da deliyi kurup kurup komisyona salıverdiğini kaymakam imam gibi biliyor. Açıkgözlük edeyim derken yine mi mantara bastın Halil Hilmi! Ne diye bir sicilli deliyi komisyona soktun? Sen mesuliyeti belediye reisi hebennakasmin üstüne yıkıp karşıdan kıs kıs gülmek istedin öyle mi? Şimdi bir rezalet çıkarsa «sen eşek başı miydin» diye yine senin yakana yapışmıyacaklar mı dersin? ,

Ahmet Masum, Halil Hilmi Efendiyi bu sefer de yine zehirli bir böcek gibi sokmuştu. Adamcağız kıvranıyor, fakat fazla bir şey soracak olursa büsbütün zihnini alt üst edecek şeyler duyacağını bildiği için lâkırdıyı neresinden kesse kâr sayıyordu. Ahmet Masum bir an komisyonu bırakarak softalardan şikâyete başladı. Ona göre «Çinili medrese» bir nevi engizisyon mahkemesi idi. Burada yapılan şenaatleri, cinayetleri bir Allah, bir de Ahmet Masum bilirdi. Müderris efendi İgnas de Loyolanm tâ kendisi idi.

Muallimin sözlerinden anladığına göre bu İgnas de Loyola ateşte kızdırdığı bir takım kerpetenler, çekiçler vesaire ile ötekinin berikinin dillerini koparan, kemiklerini kıran bir zalim papazdı. Zavallı müderris ise biraz aksiliğine rağmen... Ancak Halil Hilmi Efendi kırkı geçmiş birçok memurlar gibi kendisine de mürteci denmesinden çekindiği için genç muallimin müderris hakkındaki sözlerini her zaman ifadesiz bir çehre ile dinlerdi. Fakat o gün dayanamadı, dargın bir çehre ile:

— Ne münasebet çocuğum şimdi, ne münasebet rica ede-'rim? diye homurdanmıya başladı.

Ahmet Masum derin bir üzüntü ile:

— Ne yüksek bir insansınız kaymakam beyefendi, dedi. Mütemadiyen sizin kuyunuzu kazanlara karşı bu ne rahim ve şefkat? Söylemek istemezdim. Fakat dayanamıyacağım. Hakikat her şeyden üstündür. Biliyor musunuz ne rivayet çıkardı sizin için o İgnas de Loyola... Güya başlarında bulunduğunuz halde Ömer Beyin evinde türlü rezalet yapılmış, rakılar içilmiş, kadınlar oynatılmış.

Allah da bu rezalete iştirak edenleri yaralamış. Yani zelzele sizin yüzünüzden olmuş. Şu cahaiete, şu şenaate bakın. Sizin gibi mücessem

fazilet bir insana dil uzatmak için insan ne olmalı?

Halil Hilmi Efendi şimdi ne yapsın? «Yalan söylüyorsun»

I

diye bağıran Ahmet Masum yalan söylemediğini deliller, şahitlerle ispat edecek belki. Çünkü onun dedikodularının asıl hususiyeti yüzde doksan beş doğru olmalarmdadır. Kime hırsız, kimin karısına oynak derse evvelâ bağırılır, fakat sonunda yüzde doksan beş sözleri doğru çıkar. Nasıl ki, şimdi söylediği sözde müderrise pek yakışan bir sözdür. Yüzde beş uydurma bile olsa, bu saatte Ahmet Masumun himmetile nereye kadar gideceği belli olmıyan dalgalarla etrafa yayılmakta olduğuna şüphe yoktur.

Kaymakam canını dişine takarak Ahmet Masumun bu sözünü: «Ben vicdanının sesinden gayri hiç bir sese kulak asmı-yan bir idare adamıyım» yolunda vakur bir formül ile karşıladı, fakat muallim defolduktan sonra masasının başında bir sinir krizi geçirdi. Adamcağız parmakları ile şakaklarına vuruyor, yanlışlıkla ağzına sıcak bir şey almış gibi dudaklarım uzatıp hohlıyarak:

— Kerata! yaktın beni, danaburnu suratlı münafık cüce, diye bağırıyordu.

Halil Hilmi Efendi geceyi fena geçirdi. Aksi gibi son günlerde sıcaklar sivrisinekleri de ziyadece azdırdıklarından adamcağız kalın soğukbezi cibinliğinin içinde karaya vurmuş bir iri balık gibi çarpmıp çırpınıyor, yarı uyur, yarı uyanık bir halde kâh müderrisle, kâh başkaları ile kavga ediyordu.

Sabaha doğru rüyasında Ahmet Masuma dehşetli bir dayak attığını gördü' ve hâlâ onun çakal gibi uluyan sesile gözlerini açtığı zaman «yazık ki rüyada oldu» diye hayıflandı. Fakat rüyada da olsa bu onun sinirlerini az çok yatıştirmıştı. «Bir gün sahisi de olacak inşallah» diye gülümseye gülümseye tekrar gözlerini kapadı.

-">• xn

Dörtler komisyonunda

Ertesi gün öğleye doğru kaymakam dörtler komisyonuna girdiği zaman belediye reisi kollarım kaldırarak:

— Ne tesadüf, dedi. Biz de teşrifinizi rica için size bir hademe göndermiye hazırlanıyorduk. Gelin beyefendi gelin. Bazı ihtilâflarımız oldu, anlaşamıyoruz.

Altı ay evvel köylülerin bir harabede bulup getirmiş oldukları bir kırık büste kâğıttan bir burun takmıya uğraşan Deli Kâzım: ......

— Hakikaten buyurun beyefendi, dedi. Dört akıllıya bir tane., daha akıllı lâzım...

Bütün suratlar asıktı. Kimse biribirine bakmıyordu, ve bu Halil Hilmi Efendi için boğaz boğaza kavgalardan daha fena bir alâmetti.

Belediye reisi de, ötekiler de dilli dişli kimselerdi. Herhalde Deli Kâzımın bu açık tecavüzünü karşılıksız bırakacak insanlar değillerdi. Fakat kaymakamın gelmesinden az çok bir hayır umulan bu dakikada adı üstünde bir deliye verilecek ders, işleri büsbütün karıştırmaktan başka netice vermiyecekti. Onun için Malmüdürü ince kollan ve bacakları ile bir örümcek gibi yerinden kalkıp oturtmakla iktifa etti ve yüzü daha kızarmış olan Evkaf müdürü teşbihini kuvvetle şakırdattı.

Kaymakam gerginliği gidermek için yine kendi sıhhatini ortaya atmıya mecbur oldu.

— Bugün daha iyiyim maşallah. Yayan geldim ve hiç bir' şey duymadım.

Müjde, umduğu tesiri yapmamıştı. Fakat hiç olmazsa ne doğuracağı belli olmıyan ağır sükûtu bozdu.

Evkaf müdürü sadece:

— Oh oh, diye mırıldandı. Malmüdürü:

— Keşke yine araba ile gelseydiniz, dedi. Deli Kâzım:

— Aslandır maşallah kaymakamımız, diye onun sakalım okşamıya kalktı.

Dörtler komisyonunda yangın daha ilk saatte baştemış, fakat gerek reisin, gerek Evkaf ve Malmüdürlerinin gayretleri sayesinde her parladığı yahut parlamak istidadını gösterdiği yerde derhal bastırılmıştı. Fakat bu nekadar devam ederdi?

Mütemadiyen yenilikten, cesur inkılâp hamleleri lüzumundan bahseden, devlet mevzuatına kokmuş

formüller, çürümüş eskilikler diyen bir insana resmî bir komisyonun ne olduğu nasıl anlatılırdı? Bir gün evvel Meşrutiyet mektebinin tamirine de para ayıralım diye tutturmuştu. Abesliği ağıza bile alınmıya değmiyecek bir mesele. Fakat o lâkırdı anlamıyor, Evkaf müdürüne «küflü medreseye bol para var da, buraya neden yok?» diye bağırıyor, yeni mektebe dair konferanslar veriyordu. Nihayet

«bu para zelzeleden zarar görenlere tahsis edilmiş değil miydi? Mektebin bir kısmı zelzeleden harap olmuştur; raporunu Hiühendis sıfatile yazıyorum, daha diyeceğiniz kalıyor mu?» diye tutturmuştu.

Son meselelere gelince: Aşağı mahallede oturan fakir bir kasabın zelzele esnasında ölen anası için cenaze parası verilmişti. Fakat komşular kadının akşam ezanında, yani zelzeleden en aşağı üç, dört saat evvel öldüğünü haber veriyorlardı. Bu hale göre paranın geri alınması lâzımdı.

Deli Kâzım:

— Cenazesini kaldıracak halde olmıyan bir fakiri gömersek kıyamet mi kopar diye bağırıyordu.

Kocakarıyı bacağından tutup tekrar mezarından çıkaralım bari... Mes'ul mü ediliriz diyorsunuz.

Mes'ul edilirsek parayı kebemizden veremiye-cek adamlar mıyız? Bırakalım bu kafayı, bırakalım efendim. Balkan hezimetinden de mi ibret almadık?..

İkinci mesele: Komisyon Kosva muhacirlerinden bir ihtiyar için istenen yardımı ekseriyetle reddediyordu. Çünkü bu adamın da zelzele neticesinde

öldüğü iddiası yalandı. Zelzele esnasında düştüğü doğru olabilirdi. Fakat ölümün asıl sebebi kangrendi. Bu ihtiyar on, on iki gün evvel gaz sandıklarından kerevet yaparken keserle elini yaralamış, birkaç defa doktor da gelip gitmiş, nihayet parmaklar kararmış, şiş kola doğru yürümüş...

Deli Kâzım tasdik ediyordu:

— Hakkımız var... Belli ki, kangren. Herif elini yaralamış, doktora baş vurmuş., metelik veren olmamış, yahut yarasına

yalapşap bir şey sürülerek baştan savulmuş. Yani herifi hem öldürmüşüz, hem bir mezar parasını çok görüyoruz. Kaymakam artık müdahaleye mecbur oldu:

— Kâzım Bey aslanım., biraz hesapsız konuşuyoruz. Vakıa benim bu komisyonda hakkı kelâmım yok... Evet hesapsız konuşuyoruz.

Delinin gözleri büsbütün döndü:

— O ne demek «?

— Yani idare zihniyetine aykırı konuşuyoruz. Bakın şimdi de işi doktora sıçrattınız. Bir doktorun yalapşap iş görmesi kabul edilir mi? Devlet doktoru bütün hasta ve yaralıların peşinden koşmıya kalkarsa işi var. Bunlar cahil insanlar. İş olsun diye doktora şöyle bir uğrarlar, sonra kim bilir kocakarı ilâcı diye ne pisliklerle kendilerini bu hale getirirler. Siz zekisiniz, bunları benden iyi bilirsiniz. Kangrenden ölmüş insana hare-ketzedegân tertibinden nasıl para veririz? Arkadaşların hakkı var. Siz de dahil olduğunuz halde hepsini mesul ederler.

— Nihayet devlet parası değil mi? Ben razıyım mesuliyete efendim. Vallahi ve tallahi razıyım. İcap ederse böyle hayırlı ve haklı bir iş için göbek atarak darağacına çıkarım.

Aksi bir tesadüf eseri olarak tam bu dakikada doktorun içeri girmesi komisyonu dehşet içinde bıraktı. Deli Kâzım yerinden fırlıyarak:

— Hakikaten sizi Allah gönderdi, dedi. Şimdi meseleyi hallederiz. Kosvalı ihtiyar zelzeleden mi öldü» kangrenden mi?

Kaymakam mosmor:

— Kosvalı ihtiyarı bırakın da biraz ihtiyar kaymakamınızla meşgul olun Kâzım Bey, dedi ve doktora acele acele:

— Doktor, ben bu sabah bir yürüme tecrübesi yaptım ama, galiba iyi etmedim, dedi. Diz kapağım yine fena halde sızla-mıya başladı. Belkemiğini zaten hafif hafif ağrıyordu; şimdi büsbütün arttı.

Başımın arka tarafında da., vesaire vesaire...

Buttı'lar tabiî yalandı. Fakat Halil Hilmi Efendi Deliyi oyalamak ve lâkırdıyı başka mecraya sürüklemek için başka çare düşünememişti.

Doktor ellerini kaldırarak:

L*:

— Ne diyeyim beyefendi, dedi. Hastasınız diyorum, doktordan iyi bitirmişsiniz gibi «hayır» diye inat ediyorsunuz. Bu kerata iş benim işim, mesleğim, sanatım canım. Ötesi var mı? «Yatacaksınız»

diyorum, kırık dingilli arabalarda saatlerce o biçare vücudu sarsıyorsunuz; bastonunuzu alıp sokakîarda dolaşmıya kalkıyorsunuz. Çocuk değilsiniz ki, kulağınızı çekeyim. «Ne haliniz varsa görün» deyip çıkacağım ama ona da hürmetim ve muhabbetim mâni. Hadi odanıza gidelim de bir çaresine bakayım.

Halil Hilmi Efendi şöyle bir yutkundu. Söylenecek çok şey vardı ama, sırası değildi.

Kaymakam ortalığın epeyce yatışmış olduğunu görerek mahzun bir çehre ile:

— Hûda bilir komisyondaki şu ihtilâf manzarası beni ağrılarımdan çok ziyade muztarip ediyor dedi.

«Aman» derim arkadaşlar, «aman» derim. Fazla söylemiyeceğim. İşte bu kadar.

Deli Kâzım muhacir meselesini bir kere daha parmakladı:

— Mademki kaymakamımız da bizi tekdir etti, o halde bundan sonra elhap... Artık benden yana itiraz yok. Yalnız sırf hakikat namına doktor bey şu işi tenvir etsin. Kosvalı ihtiyar zelzeleden mi öldü, kangrenden mi?

İhtiyarlık ve hastalıktan az buçuk sersemlemiş olmasına rağmen doktorun ara sıra uyanan hergele bir tarafı vardı. Deli Kâzım sualinden ve ötekilerin acayip hallerinden bir şey ler sezinlediği, münakaşanın mevzuu hakkında kulağına bir parça bir şeyler çalındığı ve galiba birkaç kere yarasını gÖster-miye gelmiş olan ihtiyar mühacıra elinden gelebilecek her şeyi yaptığından emin bulunmadığı için saf bir tavırla:

— Yüzde yüz katiyetle bir şey söylenemez, dedi. Vücudun içinde değiliz ki... Kangren de mümkün...

Zaten ayağını sürü-, yen bir ihtiyar için bir düşme, bir şok, hattâ kuvvetli bir heyecan neticesinde ölmek de mümkün... Doğruyu yalnız Allah bilir.

Evkaf müdürü:

— Öyledir. Fakat siz yine zannı âlinize göre bir rapor lût-

fetseniz de muamelemizi ona istinat ettifsek, diyecekti. Fakat Deli Kâzımdan çekinerek ses çıkarmadı.

XIII

Muhacırlar

Balkan muharebesinden sonra Sarıpınara ardı arası kesil-miyen muhacir akınları gelmişti. Çayın karşı yakasındaki Gaziler ve Çaybaşı mahalleleri çeşit çeşit insanları ve arap saçı gibi karmakarışık meseleleri ile âdeta bir küçük Makedonya halinde idi. Bereket versin ne insanlar, ne de meseleler çayın beri kıyısına geçmiyorlar, muhacircikler bir yandan doğup bir yandan ölerek kendi yağlan ile kavrulup gidiyorlardı.

Belediyedje bir komisyonun muhtaçlara para dağıtmakta olduğu duyulunca bir akındır başladı.

Bunların bir çoğu türk-çeyi dahi bilmedikleri için yardımın hangi cins muhtaçlara olduğunu arayıp soran pek azdı. Bir parça aklı erenler ise, «bizden âlâ muhtaç mı olur. Hangi babayiğit zelzele bizim ha-nümanlar kadar hanüman yıktı» diyorlardı.

Meselenin asıl baş döndürücü tarafı hangi cins muhtaçlara yardım edileceğini belediyedeki komisyonun da pek iyi keş-tirememesi idi. Zelzeleden üç saat evvel ölen kasabın anasına, kangrenden ölen Kosvalı ihtiyara pekâlâ cenaze parası verilmişti. Zelzelede korkudan çocuk düşürdüğünü iddia ederek on iki mecidiye tedavi parası alan bir kadımn da korkudan değil, Nevrekoplu bir ebenin kibrit başları ile yaptığı bir ilâçtan çocuk düşürdüğünü bilmiyen yoktu. Şu halde ötekilerin, viranelerde, üstü açık barakalarda bit, pislik, açlık ve hastalık içinde haşır neşir olan bunca yer yurt garibinin ne suçları vardı?

Reis, kalabalığa karşı belediye dairesinin kapılarını kapat-tırmıya mecbur olmuştu. Ara sıra Deli Kâzım nasihat vermek için balkona çıkıyor, evvelâ akıllı uslu konuşurken sonra birdenbire heyecana gelerek kalabalığı büsbütün azdıran tehlikeli ve ateşli nutuklar söylüyordu. Daha kötüsü komisyona aklı -başında istidalar gelmiye başlamıştı. Birisi ihtiyar anasının zelzele esnasında düşerek kötürüm olduğunu söylüyor, bir aile

reisi evindeki duvarların tehlike teşkil edecek surette çatladığını iddia ediyor, eski jandarma kışlasına yerleştirilmiş olan kalabalık bir muhacir grupu damların çöktüğünü, merdivenlerin yıkıldığını haber veriyor ve bunların hepsi iddialarını ispat için doktor, mühendis, mahalle heyeti, jandarma tahkikatı istiyorlardı.

İhtiyar ananın kötürümlüğü ile zelzele arasında hakikaten bir münasebet var mı? Duvardaki çatlaklar hangi tarihten kalmadır; jandarma kışlasının zaten barınılmaz hale geldikten sonra camı çerçevesi sökülerek, hattâ yıkıldığı iddia edilen merdiven kolları ve basamakları yakılarak muhacirlere verildiğini komisyon azasının hepsi hatırlıyor.

Sadece yurdsuz ve aç olduklarını söyliyerek para istiyen-lere bu hususlara bakmakla mükellef devlet dairelerinin kapılarını göstermekle işin içinden çıkmak kolay. Fakat muayyen bir iddiaları olan ve tahkikat istiyen vatandaşları - hele sayıları biri, beşi, on beşi çok aşarsa - hangi kapıya göndermeli?

S'abahtanberi burnunun üstündeki et benini sıkıntıdan çe-kiştire çekiştire iri bir kan çıbanı haline getirmiş olan belediye reisi:

— Beyler, akıl akıldan üstündür, dedi. Münasip görürseniz ben bir kere kaymakamla görüşmiye gideyim. Zaten vakit de gecikti. İsterseniz bugünlük işimize nihayet veririz.

Dağılma teklifine yalnız Deli Kâzım itiraz etti. Mesele nazik olduğundan, onun fikrince, değil akşama kadar, lâmbaları yakarak yarın sabaha kadar da çalışılabilirdi.

Belediye reisi:

— Celse tatil edilmiştir, dedi ve istidalardan bir kısmını çantasına koyarak kendini dışarı attı.

* * *

Belediye önündeki pandomimayı Hurşidin raporlarından ve daha başkalarından saati saatine haber alan kaymakam işin-nihayet kendine dayanacağını biliyordu. Belediye reisini görünce gülerek:

— Buyurun bakalım beyefendi, dedi. Hamamdan çıkmış gibi olduğunuza göre size «sıhhatler olsun» demek lâzım.

Reşit Bey kolundaki çantayı atarak: -

— Gülersiniz beyefendi gülersiniz, dedi, sizin tuzunuz kuru; belâyı başıma sardınız. Gülersiniz böyle...

Halil Hilmi Efendi:

— Size değil, halimize gülüyorum, dedi, darılmayın. Yalnız unutmıyalım ki, belâyı ben değil, mutasarrıf bey sardı başınıza...

Reis parladı:

— Ben komisyondan değil, Deli Kâzımdan şikâyet ediyorum. O tımarhane kaçkını aramızda olmasaydı işi bu hale getirir miydim ben?

— İyi ama, onu da musallat eden ben değilim başınıza... Ben sadece fikrimi söyledim. Kabul etmiyebilirdiniz.

— Öyledir. Rıfattan da ben mesulüm. Deli Kâzımdan da, her şeyden de... Kabahat hakikaten benimdir. Kendi salâhiyetim dahilindeki işleri kendi kısır aklıma göre halletmeyip daha akıllı bildiklerime danıştığım için...

Halil Hilmi Efendi belediye reisinin omuzunu okşiyarak gönlünü aldı:

— Aziz kardeşim... Biz biribirine hürmeti olan iki ağır başlı insanız. Bu meselelerin münakaşasına girersek çıkamayız işin içinden. Şimdi bize düşen başbaşa verip bir çıkar yol aramaktır. Bu, muhacırlar meselesi nedir bilir misin? Makedonya ve Trakyadan güç belâ canını kurtarmış bir alay yurt garibini buraya gönderdiler. Bu kadar insanı nereye yerleştireceğiz? Ne ile besliyeceğiz?

Bunları düşünmek yok. Allahtan başka dayanacak kimsesi olmıyan on iki lira aylıklı bir kaym'akam-ları var ya... Düşünsün kerata. Başka işi ne? Para istersin «inşallah, maşallah» diye atlatırlar, memur istersin aldırmazlar. İki defa tekit edersin, cevap yok. «Akıl mı öğretiyorsun adama» tarzında bir haşlama yemeğe niyetin varsa bir üçüncü tekit yazarsın. Yoksa sesini kesersin. Muhacırlar da biraz bağırıp çağırdıktan sonra, bakarlar ki, aldıran yok; onlar da seslerini keserler çaresiz. Karacaahmedin meşhur tekkesindeki

miskinler gibi çayın öte tarafındaki mahallelerine kaparsın herifleri... Ne halde olduklarını görüp boş

yere dertlenmemek için o taraflara da uğramazsın., olur, gider. Muhacırlar meselesi düne kadar bu vaziyette idi. Biçareler ümitlerini kestikleri için

sessiz sedasız oturuyorlardı. Derken belediyede muhtaçlara para dağıtılıyormuş diye bir lâkırdı ortaya çıkınca hepsi birden ayaklandılar. Bu halde insanlara nasıl anlatırsın «sizi sarsan zelzele başka nevi zelzeledir» diye... İşin felsefesi bu, bence...

Görüyorsunuz ne kadar samimî konuşuyorum. Şimdi ne yapacağımızı beraberce düşünelim aziz kardeşim.

Hurşide kimseyi içeri bırakmaması için sıkı sıkıya emir verilmiş olduğu halde, sözün burasında kapı birdenbire arkasına kadar açılmıştı. Çünkü gelen jandarma kumandanı idi.

Niyazi Efendi o gündenberi hasta idi. Zelzele gecesi sabahında önüne gelene «der misin bana, yirmi dört saattenberi uyumamış, sabaha kadar kasaba içinde devriye gezmiş diye. Bu işte böyleyiz, dağ

adamlarıyız. Harp ve darp içinde yoğrulmuşuz. Bu hayat bize daha ziyade yarar» diye bol bol övün-müştü. Fakat evinde, bir kaç saat dinlenmek için içine girdiği yataktan ancak bugün çıkabiliyordu.

Yüzünün bir tarafı hâlâ şiş ve kocaman bir bezle sarılı idi. İki gün evvel azı dişlerinden birini söktürdüğü öğrenilmişti.

Fakat Niyazi Efendi şimdi hepsinin bundan ibaret olmadığını, vaktile Makedonyada aldığı bir sıtmanın da kendisini tekrar yokladığını söylüyordu. Bir de o gece mahallelerde teftiş yaparken zelzelenin yerinden oynattığı bir kapı kemerinden bir taş düşmüş, ensesüe sağ omuzunu bir parça örselemişti. Başkası olsa bunu mesele yapar, kendini doktora tedavi ettirirdi ya, o aldırmamıştı.

Bunlar onun gibi bir adam için ağıza alınacak şeyler değildi. Nitekim o sabah kendisinin de zelzele yaralılarından olduğundan hiç bahsetmediğini belki muhterem arkadaşları hatırlarlardı.

Jandarma kumandanı belediye önündeki rezaleti haber alınca artık evinde duramamiştı. Dört gün evinde istirahat et-miye hakkı yoktu onun. Kasabada intizam işte böyle alt üst oluyordu.

. -

Niyazi Efendi elini kaldırarak belediye reisine ve kaymakama teminat verdi. Daha geceden büyük köprü başına iki jandarma dikecek ve karşı kıyıdan bu tarafa muhacir değil, kuş bile uçurmıyacaktı.

Kumandan şiş yanağını daha ziyade çarpıtan bir sırıtma ile ilâve etti:

— Ben olsa idim orada, mümkün mi idi çıkarsmlardı o rezaleti, anladın mı efendim, meni içtima kanununa muhalif olarak... Kamçının ucunu uzaktan gösterdim mi, sıçan deliği bir paraya... Kadrimi bilmezsiniz yoksa benim.

Pencereden sokağa bakan belediye reisi avurdlarını şişire-rek pufladı. Fakat kaymakam jandarma kumandanile gözgöze olduğu için iştahsız bir gülümseme ile:

— Eksik olmayın, demiye mecbur oldu.

İki idareci ancak Niyazi Efendiyi savdıktan sonra konuşmalarına devam edebildiler.

Kaymakamın kanaatince Deli Kâzım gibi muhacırları da kışkırtan, belki hattâ bazılarının ellerine o ceffelkalem reddi mümkün olmıyan istidaları yazıp veren yine o Ahmet Masum münafıkı idi. Bununla beraber işin asıl vehameti sebepte değil,. zatı meselede idi.

Belediye reisi, kafasının biraz ağır işlemesine rağmen hakikati görmiye başlamıştı.

— Çarpıklık işin başında, diyordu, her nasılsa verilen yanlış haber üzerine sancak merkezinden hareketzedegâna dağıtılmak üzere para geldi. Ortada hareketzede yok. Mutasarrıfa bunu açıkça bildirmiye cesaret edemediğimiz için başladık kasabada pertavsızla hareketzede aramıya. Bütün pislik buradan çıktı.

Kaymakam dargın bir çehre ile:

— Birader bir tuhaf konuşuyorsunuz gibime geliyor, dedi. Burnundaki benin nihayet kanamıya başladığımı gören belediye reisi mendilini

çıkararak teminat verdi:

— Sözlerimin kafiyen zatıâlinize şümulü yok. Nihayet siz de insansınız. Yaralandınız, bir yahut iki gün, hem de doktor

raporu ile yatağınızdan çıkamadınız. Ne olduysa sizin hastalığınızda oldu.

Halil Hilmi Efendi dudak ucu ile:

— Evet öyle, dedi. Sonra kendi kendine:

— Nafile biz bu hastalığı bir zaman üzerimizden atamıya-cağız, dedi. Başımız sıkıldıkça can kurtaran simidi gibi sarılacağız. Ne çare kader!..

xrv

Yardım heyeti

Jandarma kumandanı dediğini yaptığı için mi, yoksa mu-hacırlar bu ümidin de dipsiz kile olduğunu amelî mantıklari-le anladıklarından mı? ertesi ve daha ertesi günler rahat geçti.

Fakat üçüncü gün, yani zelzelenin tam haftasında, arabalar ve atlarla, kasabaya giren yardım heyeti yeniden her şeyi altüst ediyordu.

Oldukça zarif ve şakacı bir adam olan ' -"alil Hilmi Efendi - keyfi yerinde olsaydı - ayaklarında dolaklar, omuzlarında mataralar ile odasına giren heyet azasını şöyle karşılardı:

— Hoş geldiniz, sefalar getirdiniz. Mutasarrıf beyefendinin hareketzedelerin yardımına koşmak üzere müstacelen yola çıkardığını müjdelediği heyet sizsiniz değil mi? Bunu bilmesem sizi çadırlarınız, sandıklarınız vesairenizle Hicaza giden Sürre alayı sanırdım. Bu ne sürat! Feneri nerede söndürdünüz? İnsan hakikaten kuş misali... Geçen hafta n|redeydiniz, bu hafta neredesiniz bakın.

Neyi soruyorsunuz? Zelzeleyi mi? İzin verirseniz evrakı, daha doğrusu tarihi bir tetkik edeyim. Nuh tufanından bir müddet sonra kasabamızın başmdan hakikaten böyle bir felâket geçmiştir...

Halil Hilmi Efendi bunları söyliyemedi, söyliyemezdi, çünkü onun için asıl büyük zelzele şimdi oluyordu. Hele boynuna kocaman bir fotoğraf makinesi takmış sarı kıvırcık saçlı, mavi gözlü bir maiyet memurunun kaymakam vekili olarak gönderildiğini öğrendiği dakikada...

Heyet reisi olan bir kekeme doktor bütün gayretlere rağmen seferberliğin ancak üç günde tamamlanabildiğim, yine hatır ve hayale gelmez bir takım aksiliklerden dolayı üç gün de yollarda kalındığını uzun tafsilât ile anlattı: «Yaaa!.. Vah vah... Allah Allah! vay, vay, vay!..» yolunda nidalarla dinler gibi görünüyor, fakat zihni yalnız asıl ehemmiyetli, mesele ile, kendi meselesile meşgul oluyordu:

Bu fotoğraflı sarı oğlanın ihtiyar ve kimsesiz Halil Hilmi efendinin ocağına incir dikmiye geldiğine şüphe mi var?

Kaymakam sık sık sancak merkezine inen ve orada pek çok kimseleri tanıyan Ohanesln birkaç defa bu Eşreften bahsettiğini hatırlıyordu. Eşref mutasarrıf Hamit Beyin akrabalarmdan-dı. Hâmit Bey ona kızını vererek yakınlığını daha da arttırmak niyetinde idi. Bu genç Mülkiye mezununu iki yıl evvel mektepten çıkınca vilâyet maiyet memurluğuna tayin ettiren oydu. Şimdi de rivayete göre, onun için vilâyet dahilinde münasip bir kaymakamlık aranıyordu.

İhtiyar ve kimsesiz Halil Hilmi Efendi kör kör parmağım gözünde, ayakları altına atılan bu karpuz kabuğuna basmamak için ne yapacaktı

Kaymakam şaşkın ¦ ve perişan kendi halini düşünürken heyet azaları bitip tükenmez sualler soruyorlardı. Bunlar zelzeleye dair değildi. O daha sonra, yol yorgunluğu geçtikten sonra düşünülecekti. Şimdilik daha acele halledilmesi lâzım meseleler yardı. Nerede kalacaklardı? Temiz otel, temiz hamam, temiz lokanta bulmak mümkün müydü? Yani açıkçası kasabaya yardıma gelen heyet şimdilik ondan yardım bekliyor kendileri için bir şey düşünülüp hazırlanmamış olmasına hayret eder gibi görünüyordu.

Kaymakam, dibi kırmızı mühür mumu ile davet edilmiş misafirlerine ikramda kusur eden bir ev sahibi gibi ellerini oğuşturuyor:

— Merak buyurmayın, belediye reisi Reşit Bey istirahati-nizi temin eder, diyordu.

Bir hanedan kişi olan Reşit Bey, resmî işlerde biraz ağır olmakla beraber, misafir ağırlama işlerinde eşi bulunmıyan

w

bir zattı. Hem ,üe masrafın çoğunu kendi bedeninden ödemek şartile.

Kaymakam yardım heyeti azalarını takımile ona kavanço etti ve odasında kendi derdile, yani yeni kaymakam vekili Eşrefle yalnız kaldı.

XV. Kaymakam vekilli

Muhasebe odasındaki muvakkat makamı resmînin sefaletini, köşedeki asker battaniyesi ile örtülü karyolayı, Hurşidin duvalardaki çivilere astığı havlu, entari, frenkgömleği vesaire gibi salkım saçak ve laubali eşyayı mazur göstermek için ha-lil Hilmi Efendi biraz evvel yine hastalığından bahse mecbur olmuştu. Fakat tehlikenin şaka götürmezliği karşısında şimdi sapsağlam ayağa kalkıyor; odanm içinde yirmi yaşında delikanlı adımları ile dolaşıyordu. Hattâ çok korktuğu kasık çıkma tehlikesine rağmen, üstü defterlerle dolu yüklü ağır bir masayı pencerenin önünden köşeye çekerek camı açtı.

Eşref kaymakamı iyi olmuş gördüğüne seviniyordu. Anlattığına göre, birkaç gün izin alarak dinlenmiye geldiği Saneak-tan bu vekâlet emrini alınca adamakıllı canı sıkılmıştı. Zaten onun gözü bir yolunu bulup hariciyeye atlamaktaydı. Gerçi memlekete büyük hizmetti ama, onu böyle yerlere bağlasalar duramazdı.

Kim olduğunu, öğrendiği vakit Eşrefi son derece çirkin görmüş olan Halil Hilmi Efendi yavaş yavaş

onu zeki ve sevimli bulmıya başlıyor, başka zamanlarda gözü yabancı memleketlerde olanlara kızdığı halde bugün onu canü gönülden tasdik ediyordu. Hariciyeye geçmek istemekte elbette haklı idi.

Tahsili olan ve lisan bilen bir genç ne diye böyle yerlerde ömür çürütecekti?

Eşref, Halil Hilmi Efendi gibi tecrübeli ve kemalli bir insanın kendisile ayni fikirde olduğuna pek sevindi. Yalnız elindeki emri ne yapacaktı? Burada bir gün bile kalmak istememesine ¦ve asıl vazife sahibinin bu saatte kendisinden daha genç ve

emirdi. Vekâlet

^^

ermiye

dinç olarak ayakta bulun vazifesine başlamamıya, â " dönmiye hakkı var mıydı?

öyle

Geçici bir ümitten sonra ayakları tekrar su lıyan Halil Hilmi Efendi hafifçe içini çekti ve;

— Galiba yok dedi, galiba değil, muhakkak yok.

Başka ne söyliyebüirdi? Herif elindeki kâğıt sayesinde bugüne bugün bu makamın sahibiydi. İstese, başkasını değil, kapıda bekliyen Hurşidi çağırıp Halil Hilmi Efendiyi sokağa at-tırabilirdi.

Evet Halil Hilmi Efendi için önündeki küçük kâğıt parçası karşısında söylenecek başka hiç bir şey yoktu. Fakat ne olduğunu bilmediği halde söylemek ihtiyacım duyduğu bir şeyin yüreğini somun şişirdiğini duyuyor; bazan makam odası kapısında en şiddetli ceza tehditlerini hiçe sayarak bağıranlara hak veriyordu.

Halil Hilmi Efendi Eşrefi bir bahane Ue odada bırakarak yukarı çıktı. Enkaz üe dolu sofayı geçti; artık kendisinin ol-mıyan makam odasına girdi.

Nihayet yalnızdı. Öğüren bir adam gibi ellerile kaburga kemiklerine basıp iki kat olarak, ağzını alabildiğine açarak bağırma taklidi yapıyor, ne aşağıdan, ne de dışarıdan duyulmıyacak bir sesle: «Yaktılar beni hainler, yaktılar» diyordu.

Yakan hainler kim? Nereden bilsin o? İstanbul gazetelerine telgraf gönderen gazeteci; mutasarrıfa telgraf gönderen jandarma kumandanı; kendisi için ağır yaralı diyen doktor; gün-•lerdenberi kafasını şaşırtarak ciddî bir teşebbüste bulunmasına engel olanlar; bir suikast hazırlıyan mutasarrıf, mutasarrıfa âlet olan vali; hülâsa uzun zulüm ve suikast zinciri ki ucu duvardaki çarpık ve tozlu çerçevesi içinden kalkık kaşlarının, büyük gözlerinin ebedî hayretile bakan padişaha kadar gidiyor.

— Yaktılar beni hainler!..

Kaymakam bu cümleyi kırk elli defa tekrar ettikten sonra

bir parça ferahladığmı hissetti ve tekrar sofanın kireçlerine basarak aşağı indi.

Şimdilik Eşrefle konuşacak bir şeyleri kalmamış gibiydi. Islık çalarak ve pencerenin kenarında parmakları ile tempo tutarak sokağı seyreden delikanlı ona bir ahtapot gibi görünüyordu. Bir kere yapıştığı bu makamı bir daha zor bırakacak korkunç bir ahtapot.

Bu saatte Halil Hilmi Efendinin aklına, tek çare olarak, şu geldi: Mutasarrıfa acele bir telgraf çekerek kaymakam vekilinin geldiğini bildirmek, ancak kendisinin de ifayii hizmete mâni hiç bir ârızai sıhhiyesi kalmadığı cihetle tekrar vazifeye başlamasına müsaade dilemek., Artık makam koltuğuna oturmıya kendisinde hak görmediğinden bir sandalye alarak masanın yan kenarına kolunu dayadı ve telgrafını yazmıya başladı. îşin gizli kapaklı bir tarafı olmadığı için ne yaptığını Eşrefe de söylemişti.

O: — İyi ki, aklıma getirdiniz beyefendi, dedi. Bendeniz de bir telgrafla vazifeye başladığımı bildirmeliyim. Bir kâğıtçık lütfeder misiniz?

Kaymakam birkaç kâğıt uzattı, Eşref bunlardan yalnız birini alarak birkaç kelime yazdı; sonra kâğıdı katlıyarak rüzgârla uçmaması için, hokkanın

altına soktu.

Halil Hilmi Efendi az kalsın boş bulunarak «vaz mı geçtiniz?» diye soracaktı. Bir resmî tahriratın bir kaç müsvedde yapılmadan, kâğıtta kurşun kalem ucu sivriltir gibi, bir dakika karalanılıp atıldığını ilk defa görüyordu. Hakikaten keskin adamlardı bu yeniler!

Halil Hilmi Efendi kendi telgrafı üzerinde biraz daha düşünmek isterdi. Sonradan akla gelecek daha münasip bir tâbir veya fikri nbu nazik meselede çok ehemmiyeti olabilirdi. Fakat Eşreften geri kalmayı doğru bulmadığı için acele acele müsveddesini temize çekti ve mühürledi.

Bu mühür de bir ayrı mesele idi. Vekilin resmen vazifeye başlamış olmasına göre kendinin mühür basmıya hakkı kalıyor muydu? Hattâ emri tebellüğ ettiği dakikada mühürü halefine teslim etmiş

olması icap edeceğine göre, bunu yapmasına

maddeten imkân olmamak lâzım gelirdi. Halbuki o zaman da telgrafa para isterlerdi. Hattâ telgraf müdürü okur yazar bir adam oka bunu şimdi de mesele yapabilirdi. Bir makamın iki meşru sahibi olamıyacağına göre mühür kullanmak hakkı ya onun, ya ötekinindir. Ah bu idare işi ne ucu bucağı olmıyan bir derya idi.

Telgraflar gideceği zaman Halil Hilmi Efendi kızara bozara Eşrefe bir şey sordu:

— Telgrafta sadece vekâlet vazifesine başladığınızı mı bildirdiniz?

— Evet.

— Bendenizin tamamile iadei afiyet ettiğimi ilâve buyurmanızda bir mahzur var mı acaba?

Delikanlı hayretle gözlerini kaldırdı:

— Hacet var mı? Zatıâliniz bunu kendi telgrafınızda yazdınız tabiî...

— Evet ama, siz de bir kere daha teyit buyurursanız... Mamafihr arzettiğim gibi bir mahzur yoksa...

Şayet bunu salâhiyet harici görmeleri gibi bir şey aklınıza geliyorsa...

Adamcağızın alnında iri ter damlaları beliriyordu. Eşref güldü:

— Hayır efendim, hayır... Ne mahzur olacak. Kâğıdı hokkanın altından alarak ayni süratle bir ç:kma yaptı ve okudu.

Sonra bir sandalye çekerek masanın sol yanında Halil Hilmi Efendinin karşısına oturdu. Bu suretle makam koltuğu şimdilik iki arada, muallâkta kalıyordu. Mühür, kızgın bir demir parçası gibi Halil Hilmi Efendinin parmaklarını yakmakta idi. Fakat adamcağız onu bir türlü teslime razı olamıyordu.

Nihayet birdenbire: —-Buyurun, dedi.

— O ne? Mühür mü? Sonra alırım. Şimdilik oturacağım yer bile belli değil.

— Yeriniz burası. Bendeniz ötemi berimi alıp gideceğim.

— Ne münasebet! Şunun şurasında ne kadar kalacağım belli değil. Belki hattâ yarın...

Fakat buna rağmen Eşref birdenbire yerinden kalkarak yukarı kata çıktı ve birkaç dakika sonra geri döndü:

— Harabe ama, barınılamıyacak gibi değil... Sofayı temiz» leyivermeterini söyledim. Yarın öğleye kadar hazır olur.

— Fakat zannederim ki, yukarı katta tehlike var.

— Ben zannetmiyorum. Zaten yıkılacağı kadar yıkılmış... Hem ben mütevekkil adamım. Kaza nerede olsa adamı gelip bulur.

Halil Hilmi Efendi acı acı gülümseyerek:

— Ne demezsiniz? demekten kendini alamadı.

— Zaten oturmıya da vaktim olacak mı?

Halil Hilmi Efendi Eşrefin fotoğrafile oynamakta olduğuna dikkat etti. Pek kat'î bilmiyordu ama, galiba yukarıya da götürmüştü onu.

Kaymakam ötedenberi kalem kadar fotoğraftan da ürkerdi. Hattâ daha fazla bile...

Kalemin yazdığım hiç olmazsa tefsir ve tevil etmek mümkündü. Fakat onun çektiği resimlere karşı ne yapılabilirdi?

Foyoğraf hakkında malûmatı olmıyan Halil Hilmi Efendi, akşam alaca karanlığının çoktan bastığını ve Eşrefin resim çıkarmak için önünde günler ve günler bulunduğunu düşünmüyor, onun yukarda fotoğraflar almış olmasından korkuyordu.

— Görün bakın., hükümet konağınız ne halde?

— însaf edin efendiler! Ben miyim sebep Allahın zelzelesine karşı ben ne yapabilirim?

— Zelzele mi? Fakat bir kaç gün evvelki raporunda sen onu resmen inkâr ediyor değil miydin? Hem kasabada belli başh bir hasar olmadığını resmen temin eden bu raporda nedea hükümet konağının bugünkü haline dair tek kelime yok. Yukarı sofa bir pislik deryası halinde. Enkazı olsun kaldırtamaz mıydm? Yukarı kata bir haftadanberi üç, beş süpürge attırmak, birkaç kova su döktürmekte mi elinden gelmezdi. Bak eloğluna, gözle kaş arasında emrini verdi; yukarı katın yarın öğleden evvel temizleneceğinden zerre kadar şüphesi var mı?

— Fakat ben hastaydım, yaralıydım.

— Acayip! Daha mürekkebi kurumıyan telgrafında hiç 67

bir sıhhî arızan olmadığını söyliyen sen değil misin? Yoksa senin yerine durmadan sahte raporlar, telgraflar yazan biri mi var?

Eşref, Halil Hilmi efendinin zavallı kafas: içinde oynayan bu sualli cevaplı dramı fark etmiyor, öteden beriden konuşuyordu. Nihayet saatma bakarak birdenbire yerinden kalktı:

— Ooo.. geç kaldım. Arkadaşları bulayım. Daha nerede yatacağımı bile bilmiyorum. En doğrusu bizim çadırlardan birisini kurdurmaktı ama... Şimdilik bendenize izin..

XVI Halil Hilmi efendi partisi

Kaymakam resmen hasta farzedüdiğinden doktor Arif bey her sabah onu, yoklamayı bir vazife biliyordu. Sarıpmara yardım heyetinin kuyruğunda bir

kaymakam vekili geldiğini öğrenince Doktor o gün buna bir de akşam vizitesi ilâvesine lüzum gördü ve Halil Hilmi Efendiyi bu sefer hakikaten yorgan döşek yatıyor buldu.

Havadis çabucak kasabaya yayılmıştı. Hemen herkes de - Halil Hilmi efendinin kendisi gibi bu işte bir suikast koku- . su - seziyor ve birçokları memnun oluyordu. Fakat kaymakama acıyanlar yahut onun değişmesini kendileri için hayırlı görmi-yenler de az değildi ve doktor Arif bey bunlardan biriydi.

Odaya girer girmez:

— Bu ne kepazelik, ne Allahtan korkmazlık, diye bağırmı-ya başlayınca Halil Hilmi efendi acı acı:

— Şaşılacak ne var kardeş? dedi.. Elbirliğile beni bu hale getirdiniz. Şimdi de hayret ediyorsunuz.

Bu bir hakikî şikâyetten ziyade kendisini anlıyacağından , ve acıyacağından emin olduğu bir ihtiyar arkadaşa bir nevi nazlanma idi. Fakat doktor işi fazla ciddiye aldı:

— Ben mi? O nasıl söz kaymakam bey?

— Bana sadece Halil Hilmi efendi deyin artık. Ben artık kaymakam değilim.

— Allah esirgesin kaymakam bey. Fakat ithamınız çok garip

ve çok haksız. Yani bu işte benim ne suçum, günahım var Al lahı severseniz?

— Beni ağır yaralı diye ilân eden siz değil misiniz?

— Ben sizin için ağır yaralı demedim. Fakat desem de ne çıkar?

— Ne çıkacak? Gazetelere yazılır, mutasarrıf beni iş göre-miyecek kadar yaralı bilir, vesaire, vesaire...

— Mutasarrıf it gibi biliyor. Söyletmeyin beni. Hem sorarım size... Yaralı demez de ne diyebilirdim.

Evvelâ halinize bakarak hakikaten bir nezfi dahilînden korkmuştum. Fakat sonradan gördüm ki...

• ;

__ ü! ?? -ı

— Hatırınız kalmasın, hali tabiînizde değildiniz. Yani açıkçası sarhoştunuz ve sızmıştınız. Sorarım size; etrafıma toplananlara «efendiler, ağalar, merak edilecek bir şey, yok. Kaymakamınız küp gibi sarhoştur» desem daha mı iyi kaçardı?

Kaymakam ellerini sallıyarak:

— Aman yavaş, dedi. Doktor sesini alçalttı:

— Be kardeş, insana ne halt edeceğini şaşırtıyorsunuz. Hülâsa iş böyle. Mamafih sensin, bensin ile vakit ziyan edecek halde değiliz. Şu Leh yahudisi suratlı, çıyan gözlü oğlanı bir ayak evvel kasabadan atlatmak için behemehal bir çare bulmalıyız.

Doktorun söz ve sesindeki enerji Halil Hilmi efendinin de gözlerini parlattı:

— Peki, ne yapabiliriz?

— İşte onu bulup çıkaramıyorum henüz. Tamamile iyi olduğunuza dair bir rapor versem. Öyle ya hükümet doktoru sıfatile ben bunu söyledikten sonra...

Halil Hilmi efendi doktoru kendi tarafında hissetmekten büyük bir kuvvet duyuyordu. İdare hayatında doktor çok e-hemmiyetli şeydi. İki kelimesi dipdiri bir insanı tekaüt ve hacir ettirir, darağacma çıkarır yahut da darağacmdan indirirdi.

— Teşekkür ederim aziz doktorum, çok teşekkür ederim bana gösterdiğiniz kardeşliğe... Fakat zannederim ki, geç kal-____

d:k. Hattâ muhatap olabileceğim bazı suallere karşı sizden bunun aksini ricaya mecbur olacağım. İş

bildiğiniz gibi değil, yaman esiyor. Ne çare artık bir zaman akıntıya göre dümen kullanacağız.

— Vallahi bir menfaat için değil, zatıâlinizi severim. Canla, başla çalışacağım.

İki ihtiyar ağlamamak için burunlarını sıkarak biribirlerini öptüler.

Bu, bir nevi ittifaktı ve yarından tezi yok, doktor paçaları sıvıyarak kasabada bir Halil1 Hfilmi Efendiciler partisi m-eyd'ana getirecekti. Ahali arasında kaymakamı tutanlar çoktu. İcabında sancak merkezine, vilâyet merkezine, hattâ îstanbula heyetler gönderilerek mutasarrıfın oyununa mâni olunacaktı. Garip bir surette canlanmış olan doktor bu işte yardımlarından fayda umduğu kimselerin listesini yapıyor, hattâ komiteci kabiliyetini inkâr etmediği Ohanesle bile barışmıya ve beraber çalışmıya razı oluyordu.

xvn

Yeni idare

Ertesi günden itibaren hükümet konağında garip bir idare kuruldu.

Halil Hilmi efendi ilk önce tası tarağı toplıyarak henüz tamiri bitmemiş olan evinin bir odasına çekilmeyi düşünmüştü. Çekiç ve keser gürültülerine rağmen orada başı daha dinç o-lacaktı. Fakat burada kalarak Eşrefle aşağıdan güreşmenin de faydaları inkâr edilemezdi. İnsanın işi ve itibarı yolunda olduğu müddetçe izzeti nefis güzel bir şeydi. Fakat zavallı Halil Hilmi efendinin bugünkü haline düştü mü- onun mânası kalmazdı.

Asıl makam odası yine yukarıdaki eski yerinde kurulmuştu. Tavanda artık dökülecek bir şey kalmadığı için sofa emin ve temizdi. Oda eskisinden de daha derli toplu bir hal almıştı. Eşref öğleden sonra kısa bir zaman buraya uğruyor, bir müddet de aşağıda Halil Hilmi efendinin yanında kalıyordu.

da- L bu- I iöre, I

Kaymakam bu oğlan hakkında hâlâ hükmünü verememişti: Kendisine bir hürmet göstermesine, her meselede akıl danışmasına ve hele durmadan Sarıpmardan şikâyet ederek radan kurtuluş emrini dört gözle beklediğini söylemesine g zeki ve iyi çocuktu. Fakat arasıra hakikî bir ev sahibi tavrile memurlara sert emirler vermesine ve Halil Hümi efendinin ancak günlerce, haftalarca düşündükten sonra bir karara bağ-ııyabildiği bazı işleri bir çırpıda çıkarmasına göre de yaman bir hergele!

Memurlara gelince, onlar şimdilik tam mânasile mavi boncuk oyunu oynuyorlardı.

Halil Hilmi efendi ile yalnız bulundukları müddetçe hakikî âmir onu, tanıdıklarını gösteren tavırlarla kaymakam vekilini hafiften tenkit ediyorlardı. Fakat hainlerin Eşrefle yalnız kaldıkları zaman da yine öyle yaptıklarını gösteren alâmetler Halil • Hilmi efendinin gözünden kaçmıyordu. Bununla beraber o yalnız Hurşidin kaymakam vekiline yakınlık göstermesine dayanamıyor, yalnız onu ortaklı kadınların ortaklarını kıskanmalarına benzer bir titizlikle rakibinden kıskanıyordu.

Eşrefi kuşkullandırmamak için resmî masayı ve koltuğu kaldırtmış, yatağını bir köşeye çekerek, döküntü eşyayı orta. dan kaldırarak kendisine bir misafir vaziyeti vermişti.

Mutsarrıfa yazdığı telgrafa cevap gelmiyeceğine yüzde yüz emindi. Bununla beraber gözleri daima telgrafçıyı bekliyor, geceleri bir kaç kere zil sesile uyanıyor ve başını yastığından kaldırarak telgrafçının tekrar kapıyı çalmasını bekliyordu.

Öteki meseleyi tamamile doktor Arif beye bırakmıştı. Doktor, şimdi bir gizli komite reisi vaziyetinde idi ve bu oyun kendisini eğlendirdiği için âdeta birkaç yaş gençleşmiş görünüyordu. Gözüne kestirdiği kimseleri birer birer arayıp buluyor ve her akşam ortalık kararınca kaymakama rapor yermiye geliyordu.

Halil Hilmi Efendi, doktorun işi şiddetle benimsediğini gör. düğü için «bırak doktor; ne ehemmiyeti: var; üzme o kadar tatlı canını; değmez; iş olacağına varır» gibi filozofça lâkırdılarla kendini ağıra çeker görünüyor;

yalnız Arif Beyi bezgin yahu' yanlış yola sapmış gördüğü zaman harekete geliyordu...

XVIII Sarıpmar panayırı

Zelzele unutulmuştu. Yardım heyetinin çadırlar, sandıklar vesairesi belediye karşısında Zincirli Hanın avlusunda açılmamış duruyordu.

Âza arasında kekeme reisten başka iki doktor, iki cerrah, üç idareci, bir düzüneden fazla sıhhiye memuru, hastane hademesi vesaire vardı. Hattâ Sarıpınarda evli bir kızı ve torunları olan bir tabur imamı bile kendini heyete sokturmanın yolunu bulmuştu.

Heyetin halka yapacağı yardım bulunmadığı için şimdilik halk heyete yardım ediyor ve muhterem misafirleri ağırlamak için elden gelen yapılıyordu. Belediye reisi Reşit Bey, kasabanın en mamur evi olan evinin kapılarını - derebeyi atalarının ruhunu şadedecek bir cömertlikle - ardına kadar açmıştı.

Ziyafetlerin ardı arası kesilmiyordu. Ondan geri kalmak istemiyen öteki «şraf ve belediye reis namzetleri de misafirlerin bulundu-, ğu Meşrutiyet ve Gündoğdu otellerine cibinlikler, yatak takımları, yemek tepsileri göndermekte kusur etmiyorlardı.

Yardımcılardan bir kısmı, yerli ahbapların kılavuzluğu ile çarşı pazar dolaşarak kışlık zahire düzer, meşhur Sarıpmar yerli bezlerinin en iyi ve u,cuzlarnı seçmiye çalışırken bir kısmı da bağlarda, kır eğlencelerine gidiyorlardı.

Kekeme reis tabur imamını ve daha birkaç kişiyi yanma alarak, kaplıcasının romatizmaya ve erkeklik kuvvetine iyi te-sirlerile meşhur olan uzakça bir dağ köyünü teftişe gitmiş ve iki gün kalmıştı.

Fakat eğlencelerin en parlağı Ömer Beyin Cuma günü ka- : sabadan iki saat uzaktaki çiftliğinde yaptığı davet oldu. Buna ' yardım heyetinden başka, yerli halk ve memurlardan da bazı hatırlı kimseler çağırılmıştı. Program, bir düğün programı kadar yüklü idi. Gündüz sabah serinliğinde hareket edilecek, gece yarısından sonra mehtapta dönülecekti.

Ömer Bey Halil Hilmi Efendiyi de bir mektupla davet etmeyi ihmal etmemişti. Fakat o bu nezakete sadece «Allah belâ-_______„* AM.u>cuuxı» u^c ıııuüaoeıe eıtı. ü.ım bilir, belki Bulgar kızı da bulunacaktı; ay ışığı altında sedef gibi pırüdıyan çıplak kolları ile yine oynıyacaktı. Fakat onun da Allah belâsını versin.

Güzel bir yemeğin, mide fesadına uğramış hastayı tiksindirmesi gibi Bulgar kızının çıplak hayali de şimdi Halil Hilmi Efendiyi tiksindirmekten başka bir tesir yapamıyordu.

Eşref bu davetten pek memnun döndü. Ömer Beyi göklere çıkarıyor; «sapma kadar kibar adam doğrusu» diyordu.

Bununla beraber davetten Halil Hilmi Efendinin de bir kârı oldu. Ömer Bey bu sefer de Ahmet Masumu davet etmemişti. Doktor Arif Bey bu fırsattan istifade ederek baş muallimi bir yaylı topaç gibi kurdu, kurdu, sonra ortalığı tarumar etmek üzere kasabanın ana caddesine salıverdi. Onu ve onunla beraber de mühendis Deli Kâzımı.

* * *

Fakat her şeyin bir hududu vardır. Kekeme reis günün, birinde:

— Ne yapacağız arkadaşlar, dedi. Aldığımız emir üzerin geldik, her tarafı arayıp tanyarak yorulduk.

Fakat bir şey bulamadık. Kaza idaresi merkezi aldatmış demiye pek dilim varmıyacak ama, doğrusu işi çok mübalâğalandırnrşlar. Siz de belki okumuşsunuzdur; bugünkü posta ile gelen İstanbul gazetelerine göre burada taş yağıp kıyamet kopuyormuş. Bana kalırsa keyfiyeti telgrafla mutasarrıfa bildirip avdet müsaadesi istemeliyiz. Yoksa mes'ul oluruz.

Âzamn hemen hepsi geç bile kalındığı reyinde bulundular. İşsiz güçsüz çarşıda, pazarda dolaşmıya utanır olmuşlardı. Ahali kendilerine tuhaf tuhaf bakmiya başlamıştı. Hattâ ara

: sıra lastikli sözler bile sarf ediliyordu. Hakikaten burada han odalarında ve şunun bunun evinde daha fazla sefil olmakta mâna yoktu. Hem sancağa

dönmeli, hem de doğrusu, fol yok, yumurta yokken ortalığı velveleye veren ve hazineyi zarara

|; sokan kasaba idaresinden hesap istenmeliydi.

| Köylere yağ sipariş etmiş bir cerrah ile yerli zenginlerden

| birinin kızını istetmiş ve henüz cevap alamamış bir genç memura göre bir iki gün daha beklemekte pek bir mahzur yoktu ama, mademki kısmet zenbili kalkmıştı.

Reis telgrafı yazmadan evvel bir kere de kaymakam vekili ile görüşmek muvafık olacağını söylerken kapı açıldı ve Eşref elinde bir telgrafla soluk soluğa içeri girdi:

— Mutasarrıf bey geliyor. Bugün öğle ile ikindi arasında burada bulunacak.

XIX

îstanbulda heyecan gittikçe çoğalmakta idi. Nidayı Hak ile Millet Sesi'ne öteki gazeteler de katılmışlardı. Vazife başında ağır surette yaralanan Sarıpınar kaymakamı zelzeleden bir gün sonra öldürülmüş, yirmi dört saat sonra tekrar diriltilmişti. (Daha fenası bu yanlış haber Ispartadaki ailesine de aksetmiş ve Halil Hilmi Efendi henüz sağ olduğunu karısına ve kayın babasına anlatmak için iki beyaz mecidiye telgraf parası vermişti).

Yıkılan yerlere, yaralanan ve ölen insanlara dair Sarıpmar-dan tafsilât ve rakam almak mümkün olmadığı için gazetelerde zarurî olarak edebiyata kuvvet veriliyor; taş ve toprak yığını haline gelen meçhul mahallelerin, enkaz altından gelen yaralı iniltilerinin, kucaklarında ölü süt çocukları ile dağlara, kırlara kaçan meçhul anaların tasvirleri halkı dehşetten titretiyordu. Şair Selim Şevketin Tepebaşı tiyatrosunda ahalinin gözyaşları arasında okuduğu manzume «Verin zavallılara» nın pabucunu hakikaten dama atmıştı. O kadar ki, gece yarısından sonra Kadıköyüne dönmiye vasıta bulamıyan şair, tiyatronun karşısındaki otelde bir oda tutmıya mecbur olmuştu. Her akşam, Lorya Beyin; Fethi Kostantaniyye piyesi başlamadan evvel bonjuru ve rugan iskarpinlerile sahneye çıkıyor ve her akşam ayni

gözyaşı sellerini akıtıyordu. Tiyatronun açtığı iane defterine rağbet büyüktü. O

kadar ki, inşat esnasında açıkgöz bir Rum garson elinde sakladığı bir ufak tabakla galeride dolaşır ve «verin zavallılara» diye kendi hesabına iane toplarken suç üstünde yakalanarak dayak yemişti.

İane işini gazeteler de kendileri için bir izzeti nefis meselesi yapmışlardı. Muhbirleri ve daha başkalarını kapı kapı, dükkân dükkân dolaştırıyorlar, her gün toplanan parayı baş sayfalarda ilân ediyorlardı.

Gazeteler hep bir telden çalmıya devam etseydiJer mesele yoktu. Merhamet salgını normal seyrini yapacak ve bir iki hafta içinde kendiliğinden sönüp gidecekti. Fakat Sanpmardan bu neşriyatı az çok besliyecek bir sermaye gelmemesi, işleri karıştırdı. Gazeteler biribirlerinin idarehanelerde ve Meserret kıraathanesinde kaleme alman telgraf ve muhabir mektuplarındaki bazı ölçüsüz mübalâğaları yalanlamıya başladılar; hattâ havadis vermekte geri kalmış bir iki gazete, namuslarını temizlemek için, meselenin esası hakkında tehlikeli şüpheler ortaya attılar. Kalem kavgaları günden güne şiddetleniyor, hele Nidayi Hak ile Millet Sesi, kedi ile köpek gibi biribirierini yiyorlardı.

Belediye reisi ile kaymakamdan şiddetli bir zaparta yiyen Rıfat gazetesinin yağdırdığı telgrafları iki gün cevapsız bıraktıktan sonra üçüncü gün «memuriyeti gazeteciliğe mâni olduğunu» bildirerek iistifa etmişti. Fakat Çopur Resmî kös dinlemiş adamdı; Sarıpinardaki yakın dostları vasıtasile kurduğu şebekeden her gün aldığı haberleri alabildiğine şişirerek Nidayi Hak'a gönderiyor ve Sancak büyükleri arasında canından bıkan bulunmadığı için kimse buna ses çıkarmıyordu.

Kendi keşfettiği kemiği Nidayi Hak'a kaptırdığını gören Millet Sesi bir yandan onunla hırlaşırken, öbür yandan da Sa-rıpmarda, böyle nazik bir zamanda gazetelere doğru haberler verilmesine kimlerin, hangi mürteci kuvvetlerin engel olmıya cesaret ettiklerini soruyor, mesele çıkarıyordu.

Gazetelerdeki ahenk bozulup zihinler tehlikeli bir surette ' karışınca dördüncü kuvvet birinciye baş

vurdu ve mesele hakkında henüz «her türlü tereddüdü ve yanlış zanları izale edecek resmî bir tebliğ»

verilmemiş olmasından şikâyet etti.

Dahiliye nazırı kendisine gazetecilerin bu şikâyetini anlatan müsteşara:

— Yalan mı ya a iki gözüm? dedi. Herifler yalan mı söylüyorlar? Sarıpmar kazasında kaç ev yıkıldığını, kaç kişi ya-W/

ralandığmı ben mi kovalıyayım bunca iş arasında? Verin bir tebliğ, bitsin gitsin.

— Bendeniz de düşündüm., fakat.... Nazır gülümsedi:

— Fakat ne söyliyeceğiz değil mi? Valiye bir şifre verelim hemen, soralım uyuyor mu? Bir şey gelinciye kadar da idare edin. Yardım teşkilâtının yolunda işlediğine ve mümkün olandan fazlasını yaptığına tabiî şüphe yok. Bir, iki gün içinde de tafsilâtlı tebliğin verileceğini ilâve edersiniz. Ha, onu da unutmayım. Kazaya biz de biraz para yardımı yapalım^ Ayıp olmasın.

XX Mutasarrıf

Mutasarrıf Hâmit Bey henüz uyumuştu. Bu, üç geceden-beri ilk defa oluyordu. Buna rağmen sokak kapısının zilini ilk defa o işitti ve yatağında doğrularak «bir felâket mi var?» diye ellerile yüzünü kapadı.

Senelerdenberi sinir hastası olan karısı son zamanlarda işi büsbütün azıtmış ve üç gün evvel entarisinin kuşağı ile kendini asmıya kalkmıştı; bereket versin karyolasının cibinlik demirine.

Fakat Hâmit Bey onun bir ikinci defa, cibinlik demirinden daha sağlam bir yer bulup kendini öldüreceğine şüphe etmiyordu.

Mutasarrıf, Meşrutiyetten sonra, altmışına doğru ilk defa İstanbuldan çıkmış bir Babıâli beyi, yillardanberi ihtiyar dadısı Nalân kalfanın kendi elüe pişirdiği Fosfatin mahallebisile yaşıyan bir merak hastası idi. Kalamıştaki köşkünden sonra Sancak ona eski sürgünlerin gönderildikleri Ffean gibi görün. müştü. Dört senedenberi vücutça, ruhça perişan bir halde

idi. Üstelik karısı da sinir falan derken son zamanlarda işi azıtmış: âdeta tımarhanelik bir deli olmuştu. Hâmit Bey, Kalamış koyunu, Fenerbahçeyi gözyaşları ile hatırlıyarak kendini buraya atanlara nasıl lanet ediyorsa kadın da ayni sebeple ona lanet

ediyor ve sataşmayı bazan adamcağızın başına hokka, sigara tabağı gibi şeyler fırlatmak derecesine vardırıyordu.

Bu felâketler Hâmit Beyin kendisini de çıldırtarak belki hayat arkadaşından da beter bir hale getirmişti. Fakat kadının gürültüsünden ne kendi, ne de başkaları bunun farkında olmuyorlardı.

Mutasarrıf «bir felâket oldu, biliyorum, bir felâket oldu.. bana söylemiyorsunuz» diye çırpınırken Nâlân kalfa:

— Ayol beyefendiciğim, Allah göstermesin, hanımefendi, kendine bir şey yapsa sokaktan kapı çalarak mı haber verirler? Yapmayın Allah aşkınıza dedi.

Zavallı Hâmit Bey, zihnindeki dağınıklığa rağmen kalfanın bu mantığındaki kuvveti anladı ve utanarak sesini kesti.

Gecenin bu saatinde kapıyı çalan telgrafçı idi. Vilâyetin bir şifresini getiriyordu. Nalân kalfa:

— İnşallah İstanbula gidiyoruz diye ümide düştü. Mutasarrıf:

— Ne gezer bizde o talih, dedi. Meşrutiyet hükümeti beni burada öldürmek için bahsa girişti.

Hâmit Bey Ebcet hesabile tarihler yazmiya ve bilmece hal-letmiye çok meraklı idi. Onun için şifrelerini kendi açar, hattâ arasıra, bazı meşhur beyitleri şifre ile yazarak vakit geçirirdi. Sayılar aklında olduğu için valinin telgrafını adi yazıdan daha kolay okudu. Bu, zehir zenberek bir tekdirdi.

Sarıpınar zelzelesi hakkında hâlâ tafsilâtlı bir rapor gönderilmemiş olmasının sebebini soruyor, felâketin izam edilerek efkârı umumiyenin beyhude heyecana düşürüldüğü hakkında bazı dedikodular olduğunu

söylüyor ve mutasarrıfın derhal Sarıp:nara giderek öğreneceklerini saati saatine vilâyete bildirmesini emrediyordu. Günü gününe de değil de, saati saatine!

Bu emir mutasarrıfa âdeta bir seferberlik emri gibi dehşet verdi. Vali, İttihatçı kodamanlarmdandı.

İnsanla «kardeşim» şeker ağabeyciğim» diye konuşan bu adamların, daHarma basıldığı zaman, ne yaptıklarını Hâmit Bey gayet iyi bilirdi. Üstelik de askerdi; Hareket ordusu" ile İstanbula yürüyenlerdendi.

Mutasarrıf, telgrafı okur okumaz «derhal hareket ediyo-

rum» diye cevap verdi. Bunu yapabilecek miydi? O başka bah's! Fakat emir «derhal pencereden kendini at» da olsa, gene böyle cevap vermekten başka çare yoktu.

Sabaha karşı yalnız o değil, şehir de biribirine girdi. Jandarma dairesine, büyük memurların evlerine adamlar koşturuluyor, eczahaneler, dükkânlar açtırılıyor; arabalar hazırlatılıyordu.

Bu acele harekete sebep gösterilmemesi işe esrarlı bir mahiyet vermişti. Mutasarrıf ev halkına karşı da ayni politikayı kullandı. Evvelâ yine bağırıp çağırmıya kalkan hanımefendi,, sabah alaca karanlığının bir kat daha dehşetini arttırdığı bu fevkalâde hal karşısında, akıllanmıya mecbur oldu.

Nalân kalfanın Hâmit Beyin arkasından kova ile sokağa döktüğü sulara basarak arabaya koşuyor:

«Allah aşkına kendine iyi bak, beni habersiz bırakma, çıldırırım» diye yalvarıyordu.

Mutasarrıf kapalı bir çehre ile: «haydi Allaha emanet ol, üzülme. Ne yapalım, vazife. Ne olacaksa olacağız. Mamafih sağ salim dönerim yine inşallah» dedi.

Belediye hududunun sonunda bir dere, bir de taş köprü vardı Hâmit Bey, dört jsenedenberi birçok defalar bu(köprü başına kadar gelmiş, ağır bir zeytin ormanına tırmanarak kaybolan karşı yol hakkında şairane hayallere dalmış; fakat pasaportsuz ayak basılamıyan bir yabancı devlet toprağı önünde bulunuyormuş gibi, bir türlü öte kıyıya geçememişti. Yavaş yavaş-ağaran sabah içinde bu meraklarım halletmek imkânına nihayet kavuşmuştu. Fakat Tanrı nasip etmezse kul ne yapar? Mutasarrıfın üç gündür en kuvvetli uyku ilâçlarına karşı koyan başı, köprüyü geçtikten biraz sonra yanındaki belediye doktoru Nikolaki Efendinin omuzuna düşüyor ve adamcağız gittikçe bozulan yolun dayanılmaz sarsıntıları içinde beşikte bir süt çocuğu gibi mışıl mışıl uyuyor.

Yardım heyetinin iki ara yatı ile üç günde gittiği Sarıpı-nara, onlar tahminleri gibi ikindiyin değil, ancak akşam ezanı okunurken varıyorlar.

Yol üstündeki iki nahiye merkezinde verdikleri molalar, her birinde onardan, nihayet yirmi dakikadır.

Hâmit Bey arabada yalnız sarsılmakla kalmamış, rüzgâr ve sıcağın türlü cilvelerine de uğramıştı.

Nalân kalfanın elile sepete yerleştirdiği Fosfatin tenceresi devrildiği için öğle yemeğinde çaresiz Nikolaki beyin köftelerile karnını doyurmuştur. Sonra uğradığı iki nahiyede birçok abur cubur yemeğe mecbur edilmiştir. Nihayet misafir edildiği 'evde (bunun Sarı. pınar belediye reisi Reşit Beyin evinden başka neresi1 olabileceği akla gelir) bir ziyafet sofrasına reislik etmiştir ve orada da birçok ağır şeyler yemlek zorunda kalmıştır..

Mutasarrıf bu kadar maceradan sonra odasına götürüldüğü zaman doktoruna: «Kuzum Nikolaki Bey, ben bu gece muhakkak öleceğim. Kulağın kirişte olsun. Beni bırakma» diye yalvarıyor, fakat gariptir ki, Hâmit Bey hiç bir rahatsızlık duymuyor ve buna hayret ediycir.

Daha garibi karısına ait evhamları da birdenbire sona ermiştir. Öyle ki, hastayı daima iki kişinin gizlice göz altında bulundurmasını emretmiş olmasına rağmen, bu saatte onun yine bir yolunu bulup kendini öldürmüş olduğunu haber alsa fazla bir teessür duymıyacak gibi bir şey.

— Allah Allah, diye düşünüyor, yoksa ben Mahmureyi sandığım kadar sevmiyor muyum? Sevmemek mümkün mü? Otuz beş yıl bir yastığa baş koyduk. Fakat bu saatte bana öyle geliyor ki, şimdiye kadar onun ölmesinden ziyade bu çirkin ölümü birdenbire haber alarak korkmaktan korktum.

XXI Âblarla dolaplar

, Halil Hilmi Efendi mutasarrıfın yolda olduğunu doktor Arif Beyden öğrendiği zaman ellerini kulaklarına götürerek makam ile:

«Buyurun cenaze namazına», diye bağırmıştı.

İlk korkusu Sarıpmardan başka bir yere atılmaktı. Halbuki şimdi onu öpüp başına koyuyordu.

Tekaütlüğüne kalan altı sene dört ay on küsur günü doldurmak için memleketin en ücra kazasına oynaya oynaya giderdi. Fakat azledileceği ve yıllarca süründürüleceği artık kör kör, parmağım gözünde idi.

Biçare adamın pir aşkına başkalarının narına yandığı zamanlar için bir tekerlemesi vardı:

«Evriliküm, çevriliküm, ga-farip Halil Hilminin başma devriliküm» derdi. Şimdi de doktor Arif Beye ayni şeyi tekrar ediyor, onun tesellilerine kulak asmıyordu.

— Hâsılı tatlı canını sıkıntıya sokma doktorcuğum. Allah razı olsun; sağ ol, var ol, beni düşünüyorsun. Fakat ben kara kara yandım. Rezaleti bir gözünün önüne getir. Bütün dünya Sanpınarı yandı biliyor. Fakat Sarıpınar burnu bile kanama-mış, turp gibi ayakta... İstanbul gazetelerini görüyorsun. Sade bunlar kâfi. Üstelik bana «gazeteleri susturan mürteci» diyorlar.

Ortada henüz isim yok ama, belli ki, beni kastediyorlar. Bereket versin ki, darağacı modası tavsadı.

Kasabada hacısı, hocası biribirine bütün olup bitenlerin mes'uliyetini, döndürüp dolaştırıp benim sırtıma yüklüyorlar. O yardım heyeti de üstüne

tüy dikti. Teresler günlerce yediler, içtiler, keyif çattılar. Şimdi de «bizi buraya neye çağırdılar» diye bağırıyorlar.

«birbirine girdiler dolaplarla âblar «Âblar galip gelince döndüler dolaplar»

Evet, âblarla dolaplar bu kadar birfibirine girince elbet bir kırılıp dökülme olacak ve kabak tabiatile Halil Hilminin sahipsiz kafasına patlıyacak. Mutasarrıfın Eşref oğlanı neye gönderdiği malûm. Öteki rezaletleri de duyunca... Herif buraya babasının hayırma mı geliyor? O çoktan bunu tasarladı. Eşrefe;

«sen evvelâ git, lâzım gelen hazırlıkları yap, ben de arkadan gelirim. Herifi sepetleriz» dedi. Allah bilir belki azlim bile mutasarrıfın cebindedir. Üstün körü bir soruşturma yapacak. «Kim bu rezalete sebep?» - Halil Hilmi Efendi tabiî - haydi arkadaş bahtın açık olsun... Sen sağ ben selâmet. Üzülme doktor. Bak, ben üzülüyor muyum?

Dediği kadar olmamakla beraber Halil Hilmi Efendi hakikaten pek üzülüyor sayılmazdı. Başına geleceği artık kat'î olarak anlamıştı. Hattâ bir aralık beyhude tezellülü bırakmayı; yıllardanberi durup dinlenmez bir sağanağa karşı, altında daima başını eğerek yaşadığı bu kapıdan, gurur ile kollarını sallıyarak çıkıp gitmeyi düşünmüştü. Fakat ne çare kfi, bugün artık böyle bir hareketin bile tadını duyamıyacak kadar bezgin ve yorgundu.

Mutasarrıfın geleceğini öğrendiği zaman ilk işi Hurşide bir hamal çağırtarak Hükümet konağındaki

'ufak tefek eşyasını evine taşımak oldu.

Doktora:

«İlin kâşanesinden kendi viran hanemiz yeğdir» diyordu, neme lâzım... Yarın kovulduktan sonra halkın gözü önünde çıkmaktansa şimdi giderim daha iyi.

Fakat sebep sade bu değildi. Mutasarrıfın kendisini hükümet konağında oturuyor görünce kızmasından da korkmuştu. Gerçi Eşref yahut başka kara ağızlıların bunu. çoktan yetiştirmiş

olduklarına şüphe yoktu. Fakat kendi gözile görmesi elbet başka idi.

Mutasarrıfı kasaba dışında karşılamak töreninde ve belediye reisinin evindeki akşam yemeğinde Halil Hilmi Efendinin de yeri ve sırası vardı. Fakat o misafirin sağ yanında kendine verilmek istenen sandalyeyi ısrarla reddetti. Mühür Eşrefte bulunduğu için bugünün Süleymanı rda o olmak lâzım gelirdi. Kendisinin şimdilik hiç bir resmî sıfatı yoktu. İki arada tekaüt gibi, yaşma hürmeten efendilerinin sofrasına alman emektar lâlâ gibi bir şeydi. Sonra selâmetin daima kenarda olduğunu da unutmamak lâzımdı. Nasıl olsa çarpışacağı, daha doğrusu hücumlarına karşı kendini korumıya mecbur olacağı bir adamın mizaç ve meşrebine evvelâ karşıdan alışmak elbette daha ihtiyatlı olurdu.

O akşam kekeme yardım reisinden Ömer Beye» muallim Ahmet Masuma ve eczacı Ohenese kadar kasabanın bütün belli başlı çehreleri sofrada idi. Şimdilik her şey sükûn içinde geçiyordu. Halil Hilmi Efendiye göre güvenilmemesi lâzım ge-81

len korkunç bir kasırga öncesi sükûnu. Yarın sabahtan tezi yok, dolaplar ile âblar tekrar birbirine girince sen seyreyle gümbürtüyü. O zaman bu akıllı uslu insanların şimdi rica ve niyazlarla birbirlerine ikram ettikleri tavuk butları ve hamur tatlılarını nasıl fitil fitil birbirlerinin burunlarından getireceklerini Halil Hilmi Efendi tecrübeleri ile biliyordu.

Mahcupluk ve şaşkınlık Hâmit Beyi hikmeti hüikûmetlerle dolu ağır bir Babıâli ricali sükûtuna daldırmıştı. Mutasarrıf bunun etrafa da sirayet ederek bunaltıcı bir hava meydana getirdiğini farkediyor ve bir şeyler söyliyerek ortalığı bir parça canlandırmak istiyordu. Çocukluğunun büyük kısmını Karagöz oynatmakla geçirmiş bir eski İstanbul paşazadesi olarak bunu becerebilirdi de. Fakat zaten ince olan sesinin bu kalabalık mecliste büsbütün cılızlaşarak otoriteyi bozmasından korkuyor ve yalnız arasına gülümsemeMe iktifa ediyordu. Mutasarrıfa kargı bir hürmetsizlik sayılmasından korkulduğu için kendi aralarında konuşanlar da yok gibiydi. Yalnız tuzu Jcuru olan Ömer Bey gülerek yanındakilere bir şeyler anlatıyor, fakat başka bir şey akla gelmemesi için arasıra uzaktakilere de yüksek sesle izahat veriyordu.

Bu sükûtun bir fenalığı, yemeğin sonuna doğru mühendis Kâzımın çenesini açtırmak oldu. Delinin münasebetsiz bir şeyler yumurtlaması pek mümkündü. Hele o sofranın alt başındaki köşesinde, sindiği delikten kedilerin oyununu seyreden ihtiyar bir fareye benzemiş olan Halil Hilmi Efendiden bahse başlayınca korku büsbütün arttı. Bereket versin ev sahibi ve misafirler, birbirile anlaşmışlar gibi, hep bir ağızdan gürültü edip gülmiye başladılar, daha sonra da eski rüştiye muallim evveli Hayrullah Efendiye uzun uzadıya horoz, köpek ve çakal taklitleri yaptırarak tehlikeyi büsbütün savuşturdular.

Halil Hilmi Efendi lodosta deniz tutmasından korkanlar gibi köşesinde kımıldanmadan oturduğu halde zihni durmadan işliyor ve faraziyeler yapıyordu. îlk karşılaştıkları zaman mutasarrıf neden onu tanımıyor gibi görünmüştü? Halbuki iki sene evvel merkefedie görüşmüşlerdi. Bir mutasarrıf, filen vazL fe başında bulunmasa da, kaymakamının' en dip köşede otun.

masını nasıl ve hele neden hoş görebilirdi? Bir kaza geçirdiğini bildiği halde yarım ağızla olsun, hatırını sormamış bulunması manalı değil miydi? Gerçi o yanında oturan Eşrefin de farkında görünmüyordu, fakat bunun münası büsbütün başka idi. Sonra mutasarrıfın ikide birde gözlüğünü düzelterek uzun uzun kendisine bakması da iyi alâmet olmamalıydı.

Biçare Halil Hilmi Efendi, Hamit Beyin gözlüğünü düzelterek baktığı şeyin kendisi değil, arkasında asılı büyük asma saatin bir türlü yürümek bilmiyen yelkovanı olduğunu ve bu saatte bütün düşüncelerinin zorla ikram edilen yemeklerden mümkün olduğu kadar az yemek ile valiye çekilecek telgraf ara. sındavgidip geldiğini anlamıyor; katı gömleğinin bir cellât lâlesi gibi boynunu sıkan lâstik yakası içinde buram buram ter döküyordu.

XXII

Halil Hilmi Efendi, bir noktayı çok iyi görmüştü. Ortadaki bütün yolsuzluklarınv hesabını sormak için kendinden başka kimsenin bulunmaması. Nasıl ki, neticede meseleyi kapatmak için vurulması lâzım gelecek belin yine kendi beli olacağı tahmini de ayni derecede doğru idi.

Arabada olduğu gibi Reşit Beyin güveylik karyolasındaki ipekler ve sırmalar arasında da yine deliksiz ve rüyasız bir hamal uykusu uyuyan mutasarrıf sabahleyin iyi kalktı ve bir çocuk sevincile:

— Nikolaki Bey. bu ne iş, dedi. Yediğim bunca müzehre-fat nereye gitti!

Doktor başını sallıyarak cevap verdi:

— Keyfinize bakın beyefendi. Sofada hazırlanan kahvaltıyı da yerseniz daha iyi olur.

Hâmit Bey belediye reisini yanına alarak öğleye kadar kasabayı dolaştı; sonra ikindiye kadar da belediyede birçok ziyaretler kabul etti.

Akşam yemeği Ömer Beyin evinde yenecekti. Mutasarrıf evvelâ kabul etmek istememişti. Fakat Nikolaki Beyin mıιta-olanlar onu araya koy

sarrıf üzerindeki nüfuzunu anlamış dular.

Doktor, Hâmli t Beye: — Buraların âdetleri tuhaftır beyefendi, dedi. Ömer Bey Sarıpmarda ikinci geliyor. Siz Ömer Beyin yemeğini yemezse-niz sonra o belediye reisi Reşit Beyin başını yer. Biz büe sancakta acısını çekeriz bunun.

Halil Hilmi Efendi, mutasarrıfın Ömer Beyin evine gideceğini haber alınca tekrar saçını, başını yolmıya başladı:

— Bu sefer hakikaten «buyurun cenaız© namazıma...» Vay sarhoş edepsiz vay. İşte bu aklıma gelmezdi. Kasabada topu topu sekiz, on yaralı var. Mutasarrıfa, ben başta olduğum halde hepsinin burada yaralandığını söyleyince ne kalır? Bu adetâ mahallinde bir keşif olacak... tster misin rakı içtiğimizi, kadın oynattığımız, sonra zelzele olunca hep birde kaçtığımızı, benim yemek tepsisine girerek merdivene fırladığımı herife anlatsınlar. Hattâ edepsiz sarhoşun, bir iş yapıyorum diye bu gece Bulgar kızını bile getirmiyeceği ne malûm?

Bununla beraber mutasarrıf şerefine verilen bir davete git-memezlik olmazdı. Zaten Halil Hilmi Efendi için tek ümit sofrada bulunanların,

kendisine acıyarak, dillerini kısa tutmaları idi.

Gece, Halil Hilmi Efendinin korktuğu kadar fena geçmedi. Ömer Bey sofrayı bahçeye kurdurmuştu.

Sonra bir gece evvelki kalabalık ve hepsinden daha ehemmiyetli olarak Deli Kâzım yoktu. Gerçi Kâzım şimdi doktor Arif Bey partisinin en ateşli âzasmdandı. Fakat Halil Hilmi Efendiyi de en ziyade ürküten bu ateş değil miydi.

Kaymakam doktorla başbaşa vererek müdafaa tezini hazırlamıştı. Kaymakamın ağır surette yaralandığı ve kendisinin hâlâ şimdi de vazife gayretile ayakta bulunduğu tezine çaresiz tekrar dönülüyor ve doktor bunu tasdik ediyordu. Ortada zelzele tahribatı diye gösterilecek bir şey bulunmamasına göre, kaymakamın o günlerde ifayi vazifeye muktedir olmıyacak şekilde hasta olduğunu iddiadan başka çıkar yol yoktu. Onun birkaç gün sonra kendine gelir gelmez kasabada

.ehemmiyetli

Vuf'l

bir hasar bulunmadığını telgrafla bildirmiş olması da lehine bir delil sayılmak lâzım gelirdi.

Bu noktada Deli Kâzım ile aralarında bir anlaşmazlık vardı. Mühendis, insanca fazla bir sakatlık olmamakla beraber, zelzelenin kasabayı hayli yıkmış olmasına taraftardı.

— Vücuttaki sakatlığı kim bilir? Doktor. Binadaki sakatlı-tı kim bilir? Mühendis. O halde ben kasabanın birçok binalarında sakatlık olduğunu, fen namına söyledikten sonra başkalarına söz düşer mi? Deveye demişler ki, «sırtın iğri», «yahu zaten nerem doğru» demiş. Onun gibi bu kasabanın da harap olmıyan neresi var? Ama mutlaka zelzele gecesi olmamış da daha evvel yahut daha sonra olmuş. Onun gününü, saatini tayin edecek ihtisas erbabının alnını karışlarım. Buyanın resmî hükümet mühendisi olduğum için ev o gece mi viran oldu, başka zaman mı? Bunu bilmek ancak bana

düşer. Nükteyi anladınız mı beyler? Siz «hayır» deseniz bile ben kuvvetli bir zelzele nazariyesini sonuna kadar müdafaa edeceğim. ,

> XXIII

Mutasarrıfın nazik damarları!

Ömer Beyin bahçesinde soğuk alan mutasarrıf bir parça öksürdüğü ve genzi yandığı için ikinci gün evden çıkmadı ve Halil Hilmi Efendiyi pijamasile yatak odasında kabul etti.

İki günlük yorgunluktan sonra bugün bir mola vererek dinlenmek de olurdu ama, validen aldığı yeni bir şifre telgraf buna imkân bırakmıyordu. Ne olacaksa bir ayak evvel olup bitmeliydi. Zaten kaymakamı çağırıp konuşmaktan başka da ya^ pılacak bir iş kalmıyor gibiydi.

Mutasarrıf ihtiyaten pencereleri kapalı tuttuğu için oturduğu iskemlede mütemadiyen terliyen kaymakama acıdı.

— Hiç olmazsa yakanızı çıkarsanız, dedi.

Halil Hilmi Efendiyi de az çok resmiyete aykırı bir kılığa sokmak, kendi pijamasını mazur gösterecekti. Fakat o:

— Huzurunuzda teeddüp ederim, diye reddetti.

— Fakat terliyorsunuz.

ÖD

Halil Hilmi efendi kendini tutamadı, çehresine mazlum bir hüzün veren bir gülümseme ile boynunu bükerek:

— Nasıl olsa terliyeceğim efendimiz, dedi. Biraz fazla, biraz eksik. Farkı yok.

Hâmit Bey nükteyi anlamamazlıktan geldi ve:

— Yok efendim ne münasebet, diye gülümsedi. Sonra tekrar ciddileşerek:

— Kıyafetimi mazur görürsünüz değil mi kaymakam bey, dedi. Biraz rahatsızım da., affedersiniz. Bu kılıkta misafir kabulü doğru değil ama...

Halil Hilmi Efendi: «keşke donla gezsen de bana zararın dokunmasa» diye düşündü ve fazla bir telâşla sordu:

— Geçmiş olsun efendimiz, neytiniz var?

— Galiba biraz soğuk aldım. Dün geceki ziyafet hoştu. Fakat nekadar olsa açıkta oturduk.

Halil Hilmi Efendi ilk temasta bir dalkavukluk fırsatı bulmaktan memnun.

— Allaha emanet efendimiz, dedi, havamız hakikaten biraz acayiptir. Zatıâliniz gibi nazik vücutlular biraz ihtiyatlı olmalı. Sivrisinekle sulara da dikkat buyursanız...

Hâmit Bey kışın bile cibinliksiz yatmazdı. İçeceği suyu bü-jnik fedakârlıklarla İstanbuldan getirtirdi.

Nitekim buraya da iki binlik Taşdelen getirmişti. Fakat biri arabada kırılmıştı. Bilmiyordu öteki gidinciye kadar yetecek miydi?

Kaymakam «Taşdelen» sözünü işitince derin bir göğüs ge-şirmişti. Mutasarrıf sebebini sordu. O yine kendine açındıracak bir gülümseme ile:

— Taşdelen bendenize «Karakulak» ı hatırlattı. Beykozlu-yum bendeniz...

— Ya!!! Demek siz de İstanbullusunuz? Kaç senedenberi -görmediniz.

— Tam yirmi üç.

— Ne söylüyorsunuz?

— Evet.

— Nasıl dayandınız?

— Allah ne verir de kul götürmez. :

)|

Hâmit Bey. kaba çehresi, iki tarafından ağarmış sakalı ve hafifçe kamburlaşmış omuzları ile eski lalalarından birine ben-ziyen bu adama karşı zaten bir sıcaklık duyuyordu. Yirmi üç yıldanberi Anadoluda yaşıyan bu hemşeride farzettiği İstanbul ve Karakulak hasreti buna bir de tatlı merhamet duygusu ilâve etti.

Halil Hilmi Efendi bunu sezerek işi biraz daha ileri götürdü.

— Bendeniz artık Karakulağı unuittum. Burada içtiğim çay suyundan farketmez hale geldim.

Fakat sizin için ehemmiyetlidir. Buraya iki saat uzaktaki Yörük köyünde İstanbul suları ayarında bir su vardlr. Uzakça olduğu için rağbeit eden yok. Fakat endişe buyurmayın. Bendeniz yarından itibaren getirtirim. Muhterem misafirimize çay suyu içirecek değiliz ya.-.

Mutasarrıf asıl işini unutmuş gibiydi. Halil Hilmi Efendiden sekiz on yaş ihtiyar olduğu halde, belki de merhum lalaya benzediği için, kendini onun yanında çocuklaşmış görüyor ve öyle konuşuyordu.

Biraz sonra:

— Peki, kaymakam, bey dedi. Mademki İstanbulu bu kadar özlediniz. O halde buralarda yaşamıya nasıl razı oluyorsunuz?

Kaymakam yine göğüs geçirdi ve gözlerini daldırarak okudu:

«Viran olası hanede evlâdii ayal var»

Hâmit Bey mısraı bilmiyordu:

— Aman ne güzel şey o, dedi. Viran olası hanede... Lütfen tekrar eder misiniz kaydedivereyim şunu.

Hakikaten meseledir evlâdü ayal. İnsan her şeye onlar için katlanır değil mi. Çoluk çocuğunuz var tabiî.

Halil Hilmi Efendi gözleri parlıyarak fırsatı yakaladı:

— Var maalesef efendimiz.

— Niçin maalesef dediniz?

— Bendenizin yaralı bir taraf imdir da ondan, Hem dört

•il

tane. KimÜ eşikte, kimi beşikte. Bir gözlerimi1 kapasam, yahut başıma başka bir hal gelse, düşünüyorum da...

— Allah esirgesin... Allah esirgesin.

— Yeryüzünde dikili ağacımız yok. Dört çocuk ve hasta, alil bir kadın...

— Hasta mı? Refikanız hasta mı? v -

— Yirmi küsur yıldanberi.

— Aman ne söylüyorsunuz? Nesi var?

Mutasarrıfın edebiyat cihetinden yaya olduğuınu «Vira» olası..» mısraını bilmemesinden anlamış

olan kaymakam, biraz daha şairleşmekte fayda görerek:

— Daha aldığım zaman hazan yapraklan gibi meyyali sukut bir kızcağızdı, dedi.

Devam edecekti, fakat kendi karısından bahsetmek ihtiyacını duyan mutasarrıf dinlemiye taraftar görünmedi. Acele acele onun sözünü keserek:

— Hakikaten güç iştir, dedi. Benim hanım da hasta. Gerçi sizinki kadar uzun zamandanberi değil, fakat sıhhati bana endişe veriyor.

Halil Hilmi Efendi kaşlarını kaldırarak telâş etti:

— Pek üzüldüm buna beyefendi. Neleri var hanımefendinin?

Hâmit Bey tereddüt etti:

— Sinir, merak gibi bir şey.

Kaymakam işi anladığı için hastalığın üzerinde fazla durmadı:

— Çocuklarınız?

— Çocuklarım mı? Benim çocuğum yok ki... Allah vermedi. Bizim viran olası hanede yalnız ayal var ama, sağ olsun, bir düzüne çocuğun yerini tutuyor.

Halil Hilmi Efendi hayretle yerinden kalkarak:

— Nasıl, çocuklarınız yok mu zatıâlinizin? diye sordu.

— Var mı diye biliyorsunuz siz?

— Hayır, yalnız yetişmiş bir kerimeniz, yahut kerimeleriniz var, diye işittim de...

— Keşke öyle olsaydı, fakat yanlış.

Halil Hilmi Efendi bir türlü kendine gelemiyordu. Demek mutasarrıfın kızı yoktu. Böyle olunca Eşrefi kendine damat yapmak hikâyesi baştan başa uydurma idi. Bu hikâye uydurma olunca da Eşrefi, kendi yerine Sarpmara kaymakam tayin ettirmek... Aman yarabbü

O esnada kapı bir iki kere hafif hafif vurulduktan sonra aralanmış, ev sahibi Reşit Beyin başı içeri uzanmıştı:

— Efendim, rahatsızlığınızı merak ettim de., şöyle bir uğ-rayıvereyim dedim, belki bir emiriniz varsa diye...

— Aman efendim, ne zahmet., cidden mahcup olmıya başladım.

— Vazifemiz efendim, vazifemiz. Muhterem misafirsiniz, emanetullahsmız.

— Buyursanıza içeriye.

— Rahatsız etmiyeyim.

— Rahatsız olacak bir şey yok, buyurun canım.

Reşit Bey mutasarrıfın kaymakamla halvet olduğunu bildiği ve sırf bir şeyler öğrenebilmek merakile eve uğradığı halde bundan haberi yokmuş gibi görünerek:

— Huzurunuzda beyefendi bulunduğunu bilseydim bu kadar da rahatsız etmezdim! dedi.

— Estağfurullah., buyurun, oturun. Belediye reisi odanın ortasında durmuştu:

— Müsaade buyurun. Meşgulsünüz, tş arasında olmaz, dedi ve Hamit Beye hiç bir eksiği ve ricası olmadığını bir kere daha temin ettirdikten sonra - sürahideki ısınmış olması lâzım gelen suyu hizmetçiye değiştirterek - dışarı çıktı.

XXIV Hava değîşiyor

Hava başkalaşmlştı. Kaymakamla yarenliği fazla ileri götürdüğünü farkeden mutasarrıf, kapı kapandıktan sonra çehreyi değiştirdi; parmakları ile düzeltilecek bir yaka arayıp bulamayınca pijamanın düğmesini ilikliyerek değişik bir sesle:

— Gelelim meselemize kaymakam bey, dedi.

t

Biraz evvelki havadisin neş'esile hâlâ gülümsemiye devam eden Halil Hilmi Efendi de derhal kendisini toparlamış, imtihana giren bir çocuk gibi bacaklarını yanyana getirerek ellerini dizlerine koymuştu.

Kaymakam bey, boynunu kısıp omuzlarını kaldırarak dua edecek gibi ellerini açtı; sonra avuçlarını hafifçe biribirine vurarak:

— Ne diyeyim bilmem ki, mutasarrıf beyefendi, dedi ve sustu.

îkisinin de söyliyecek bir şeyleri yoksa biribirine veda edip ayrılmaları lâzım gelirdi ki, bu olamazdı.

Hâmit Bey gözlerini tavana kaldırıp düşündükten sonra: — Herhalde işler iyi gitmemiş kaymakam bey, dedi. Birbirini takip eden yanlış haberler yüzünden hepimiz telâşa düştük, yardım heyetleri gönderdik. İstanbul gazeteleri bu havadisleri telleyip pulladılar. Sarıpmarda taş üstünde taş

kalmamış gibi bir yanlış zan hâsıl oldu memlekette. Hâsılı bir bardak suda bir fırtına ki, demeyin gitsin. Herhalde işler iyi gitmemiş. Bunu siz de tasdik edersiniz elbette değil mi kaymakam bey? Bu gibi hallerde bir kelimenin, rasgele ağızdan çıkan bir «evet» veya «hayır» m insanın başına ne işler açabileceğini tecrübelerile bilen Halil Hilmi Efendi yutkundu, yüzü ve elle-rile ancak «talih, kader»

mânasını ifade edebilecek müphem bir işaret yaptı.

— Gerçi siz yaralı idiniz, vazife başında değildiniz ama...

— Orası öyle mutasarrıf beyefendi. Hükümet doktorunun ifadesine göre âdeta bir ölüm tehlikesi atlatmışım. Hûda bilir, günlerce kendimden haberim olmadı.

— Halbuki telgrafınızda hiç bir şeyiniz bulunmadığını söylüyordunuz.

— O da bir dereceye kadar kendinden haberi olmamak değil midir beyefendi? Vazife aşkı bırakmadı, yaralı halimde belki bir hizmette bulunurum diye düşündüm. Ateşler ve ağrılar içinde sokakları, köyleri dolaştım.

Konuşma, fazla bir şey ifade etmiyen bu şekilde sual ve cevaplarla bir müddet devam etti.

Halil Hilmi Efendi işi az çok sigortaya almıştı. İcraatın iyi taraflarını kabulleniyor, ötekileri - doktor raporu ile sabit -hastalığına yüklüyordu.

Bu konuşmayı mutlaka bir neticeye bağlamiya mecburiyet gören mutasarrıf sıkılmıya başlamıştı.

Kaymakamı sözlerinden yakalamak kabil değildi. Fakat o Halil Hilmi Efendiyi yakalamazsa, sağı solu olmıyan İttihatçı vali kendisini yakalıyacak-tı. Çünkü işin nihayetinde bu kadar rezalet için mutlaka bir mes'uJ» bir kefaret keçisi lâzımdı.

Mutasarrıf için işin asıl güç tarafı, yakasına yapışmiya mee-bur bulunduğu adama karşı duymıya başladığı muhabbetti. Evet, dört sene sonunda Anadoluda anlaşıp koklaşabüeceği tek bir adam bulmuştu. Ne yazık ki, onun da ipini elüe çekmiye mecburdu. Fakat elden ne gelir? Vazife vazifedir.

Hâmit Bey ona suallerinden birçoğunu sorduktan sonra dayanılmaz bir nezaket ve tatlılıkla:

— Doğru mu değil mi beyefendi, diyordu.

Halil Hilmi Efendi «doğru, haklısınız» diye tasdik etse mutasarrıf için mesele yoktu. Yüreği şüphesiz yine yanacak, fakat kaymakam suçu kendi ağzı ile ikrar etmiş olduğu için duyacağı azap yüzde telli eksilecekti.

Halil Hilmi Efendinin kızması, küstah bir tavırla: «hayır, haksızsınız» gibi bir şey söylemesi de aşağı yukarı ayni neticeyi hâsıl edecekti. Çünkü o zaman kendisi de kızıp köpürecek ve mesele daha kolaylıkla halledilmiş bulunacaktı.

Fakat kaymakam, garip bir şevki tabiî ile karşısındakinin bu halini sezmiş gibi, suçu, üstüne almıya bir türlü yanaşmıyor, merhum lalaya benziyen kaba yüzünde gözyaşlarından daha hüzün verici terlerle mutasarrıf beyin vicdanına, insanlığına müracaat ediyordu.

Bu sıkıntı ve bu pencereleri kapalı odanın boğucu sıcağı mutasarrıfı da kan tere batırmıştı. Bu yüzden (zatürreeye tutulabileceği fikri onda evvelâ

korku, sonra da buna sebep olan Halil Hilmi Efendiye karşı bir hiddet uyandırdı. Tam zamanında gelen; kendisini suçlıva karşı tarafsız bir hâkim vaziye-f

91

tine sokan ve bu nazik dakikada muhtaç bulunduğu enerjiyi veren bir hiddet dalgası.

— Pekâlâ beyefendi, bunların hepsi iyi, hepsi âlâ, fakat şunlara ne buyurursunuz rica ederim?

Halil Hilmi Efendi kendisine uzatılan üç kâğıdı görmek için gözlüğünü taktı. Bunlar gündelik işlere ait üç evraktı: Aylık bordrosu tasdiki, ve buna benzer şeyler.

Kaymakam bu kâğıtlarda buyurulacak bir şey göremiye-rek hayretle gözlerini açıyordu.

îmza tarihleri 27 Temmuz yani zelzele gecesinin sabahı, yani zatıâlinizin yaralı bulunduğunuz gün...

Mademki ahvali sıhhiyeniz bunları tetkik ve imza etmenize müsaitti, neden öyle ise dört kelimelik bir telgrafla bana vaziyeti bildirmediniz? Mademki size gönderdiğimiz parayı sarfedecek yeriniz yokmuş, neden öyle ise komisyonlar yapıp ortalığı velveleye vereceğiniz yerde iki satırlık bir telgrafla keyfiyeti bana bildirmediniz?

Mutasarrıfın «mademki» ve «neden öyle ise..» diye başll-yan sualleri büyük bir süratle noktasız, virgülsüz akmakta idi. HaliL Hilmi Efendi evvelâ bunların birine cevap vermiye hazırlanırken bir başkasının başladığını görerek bunalıyordu. Fakat sonradan bütün ümidini kaybetti ve oturduğu yerde taş gibi donup kaldı.

Korkunç olan sualler değildi. Onların hepsinin cevabı bulunabilirdi. Korkunç olan sesti ve ona karşı hiç bir kimsenin yapabileceği hiç bir şey yoktu.

Hâmit Beyin sesi gittikçe inceliyor, «neden öyle ise» diye bağırdıkça hallaç tokmağı ile vurulan yay kirişi gibi dızlıyordu. Göz kapaklan gerilerek uzamıştı. Bunların bir kibrit çöpü kadar daralmış

aralıklarında iki şaşkın ışık iki cıva damlası akıcılığı ile oradan oraya kayıyor, sivrilerek yukarı kalkmış göz kuyruklarından akacak gibi oluyordu.

Halil Hilmi Efendi, ayın bazı muayyen günlerinde bazı sinirli kadınlarda gördüğü bu bakışlara ve bu sese karşı zaten bir çare tasavvur edüemiyeceğini biliyordu. Fakat mutasarrıf bununla da kalmıyarak, daha ilerilere gitmiye başladı. Yahut daha gerilere.

i

— Hem o geceki toplantıya da aklım ermiyor benim beyefendi. Toplantıya değil, saçlı sakallı bir büyük memurun böyle bir toplantıya riyaset etmesine... Bütün pislik zaten oradan başlıyor. Bir kere başta kaymakam olmak üzere yaralıların hepsi orada yaralanmış. Aralarında zatıâliniz bulunmasaymış-smız, denemez ki, bu olanlar mutlaka olmıyacakmiş, fakat aralarında hiç değilse kaymakamımız bulunmıyacakmış. Bize hali haber verecek aklı başında bir memurumuz ayakta kalacakmış. Böyle olunca da söz ayağa düşmiyecek ve bu rezalet olmıyacakmiş. Verilen yanlış

haberlere aldanarak ben de vilâyeti telâşa düşürdüm; boşu boşuna paralar, yardim heyetleri gönderdim. Sizin yüzünüzden ben de müşkül vaziyete düşüyorum.

Halil Hilmi Efendi derin derin içini çekti. Zaten bütün bu gürültünün sebebi o değil miydi? Ümitsizlik içinde bir an:

— Üzülmeyin beyefendi., suç benimdir, diyerek bu işkenceye son vermeyi düşündü. Fakat bir şevki tabiî haline gelmiş memur ihtiyatı buna mâni oldu

— Üzülmeyin beyefendi. Allah emanet... Size nasıl dil uzatılabilir? Merak buyurmayın. Bendenizin azlim her şeyi yoluna koyar. Bakın üzüldünüz Zaten rahatsızsınız. Emrederseniz size Taşdeleninizden takdim edeyim. Acaba şu şişe olmasın.

Halil Hilmi Efendi, karyolanın ayak ucundaki bir hasırlı binliğe doğru yürümüştü. Kasten topallıyordu. Mutasarrıf sert bir sesle:

— Yerinize buyurunuz kaymakam, bey, dedi. O sizin vazifeniz değil. Hem bu kadar terle su içemiyeceğimi bilmeniz lâzım gelir.

Ses sertti. Fakat süratle normale doğru gidiyordu Halil Hilmi Efendi olduğu yerde durdu:

— Af buyurun., düşünemedim. Hakikaten terlisiniz. Gömlek değişmeniz iyi olacak: Cesaretimi affediniz ama, hattâ bir havlu ble bir parça vücudunuzu kuruliasanız. Aramızdaki resmî münasebet ne olursa olsun, bir insanlık, bir hemşerilik münasebetimiz var ki... Emrederseniz ben dışarı çıkayım.

Sofada beklerim, ne vakit işinizi bitirirseniz...

vn

r

Halil Hilmi lefendi âmirinin cevabını beklemeden, yine ay. ni aksak yürüyüşle dışarı çıktı, kapıyı yavaşça kapadı.

Hakikaten lalasına ne kadar benziyordu bu adam yarabbi Hâmit Bey gittikçe karışan bavulundan güçlükle bir gömlek bulup çıkardı. Allah selâmet versin Nalan kalfa gömlek sayısınca da don koymuştu. Gömlekler bu kargaşalığın içinde kolay bulunamıyacak kadar azaldıkları halde ötekiler hemen oldukları gibi duruyorlar ve nereye el atsa don çıkıyordu.

Terli olduğu zaman yeni gömlek giymeden vücudu bir tüylü havlu ile kurulamak ne güzel bir fikirdi.

Fakat ne kendisi, ne Nalan kalfa bunu akıl edememişlerdi. Vardı bir şeyler bu biçare adamcağızda ama!..

Mutasarrıf Halil Hilmi Efendiyi tekrar çağırdığı zaman kriz sonlarına mahsus bir vücut düşkünlüğü içinde idi. Yalnız öfkesi sönmekle kalmamış,

içini1 garip bir pişmanlık hüznü ve anlaşma ihtiyacı da kaplamıştı.

Her şeyi yoluna koymuş görünen bu celallenme sahnesinden sonra kaymakama yumuşak yüz göstermenin doğru olmadığını gayet iyi anladığı halde kendini tutamadı. Halil Hilmi Efendinin gönlünü alacak birkaç söz söylemiye kalktı ve elinde olmadan ölçüyü kaçırdı. Nerede ise iki ihtiyar ağlaşarak biribirlerinin boynuna sarılacaklardı.

Hâmit Bey, Halil Hilmlı Efendiyi uğurlarken titriyen elile onun mahzun kaba çehresini okşamak ihtiyacından kendini alamadı. Kaymakam bu muamele değişmesinden şımararak yalvarmıya kalksaydı kendisi yeniden yüzünü ekşiterek vazife ile ahbaplığın başka başka şeyler olduğunu söyliyecekti. Fakat o bunu yapmayınca dayanamadı; bazı ümit sözleri söyledi. Hakikaten samimî bir pişmanlığı ve merhameti gösteren ümit sözleri.

Halil Hilmi Efendi daha az tecrübeli bir adam olaydı bunlara inanabilirdi. Fakat deminki buhran gibi bunun da akar bir su üzerindeki sükûn veya dalga gibi, geçici bir şey olduğunu bildiği ve hele doğuştan yırtıcı olmıyan bu zayıf adamı kendi üzerine saldıran sebebi çok iyi takdir ettiği için köşe başını döndükten sonra acı acı:

— Çare yok... Yakacak beni kerata, diye söylendi.

XXV «Viran oiası hanede...»

Halil Hilmi Efendi için mazul hayatı şimdiden başlamıştı. Artık pek seyrek evinden çıkıyor, arkasında kısalmış bir patiska entari, ayaklarında şıpşıp terlikler akşama kadar odadan odaya dolaşıyor, arasıra taraçaya çıkarak, hasta karısının yaptığı gibi, kızgın çinkolar üzerine arka üstü yatıyordu.

Artık Hurşitten başka kapısını çalan yok gibiydi. Bir de ara-sira doktor Arif Bey uğruyordu.

Mutasarrıf ötekile berikile konuşurken gevezelik etmişti. Bunlar çabucak kasabaya yayılıyor, ancak kaymakamın azltte bu işlerin temizleneceğinde kimsenin şüphesi kalmıyordu.

Halil Hilmi Efendiden az çok zarar görmüş, yahut umduğu faydayı görememiş kimseler ayaklanıyor; böyle bir vazgeçtisi olmamakla beraber sadece bu adamın çehresinden, kıyafetinden hoşlanmıyanlar ve herhangi bir makam sahibine karşı bir çekememezlik duygusu ile doğmuş olanlar onlara katılıyor; dedikodu gittikçe büyüyordu.

İki sene evvel evi değerinden az bedelle istimlâk edilmiş adam, tarladan karpuz çalarken yakalanıp işinden çıkarıl, mış kır bekçisi, üç çocuğu ile kendisini boşıyan memur kocasını azlettirememiş kadın ve daha birçokları Halil Hilmi Efendiden davacı idiler. Bütün eski defterler açılmıştı. Hakikaten Halil Hilmi Efendiye ait kusurlarla beraber kaymakamla hiç bir ilişiği olmiyan yahut herhangi bir kaymakamın kudretini aşan bir takım işler ona yükleniyor ve bunlar günü gününe mutasarrıfa gidiyordu.

Hamit Bey valinin istediği gibi, günde birkaç şifre telgraf ile neticeleri saati saatine vilâyete bildirmişti. Fakat artık yapılacak iş kalmadığı halde, ne kendisinin, ne de yardım heyetinin sancağa dönmelerine henüz izin yoktu.

Valinin «daha birkaç gün Sarıpmarda kalınması muvafık olacaktır» tarzındaki renksiz cevaplan Hâımit Beyi fena halde kuşkulandırmakta idi. Aksi gibi, etrafında dertleşilecek kimse de yoktu. Nalan kalfa iki günlük yolda idi. Kendine herkesten

yakın hissettiği Halil Hilmi Efendi, fena bir talih ve tesadüf eseri olarak, buradaki tek hasmı idi. Onun için çaresiz doktor Nikolakiye açılıyor, vücudu gibi ruhunun da en utanılacak taraflarını ona göstermekten çekinmiyordu:

¦— Ne dersin doktor? Sen artık pek yakınımsın. Bu vali ola. cak herif bir oyun oynıyacak mı dersin?

Allah aşkına düşündüğünü söyle. Yani beni bir zaman daha burada alıkoymaktan ne maksadı olabilir? Gerçi vehham değilim ama bazı başka emirleri de bana manalı görünüyor. Yani herif âdeta beni haşlıyor gibi bir şey... Mahrem ama, sana da okuyayım. Namusuna tevdi ediyorum. Bilirim ağzı sıkı adamsın.

Bir an evvel merkeze, daha doğrusu evine dönememek de onun için bir mesele idi. Gerçi burada gördüğü itibar ve rahatı o evinde hiç bir zaman bulamıyacaktı. Hasta karısının hiç yoktan helecanlanarak başına savurabileceği bir hokka veya bardağa karşı daima tetikte bulunmak, ev halkının çığlıkları ile uyanmak ve hastayı - gözleri ve dili fırlamış bir halde - bir çiviye asılı görmek korkusu ile uyumuya mecbur olmak güç işti. Fakat buna mukabil orada bütün bir hayatın vazgeçilemi-yen alışkanlıkları vardı. Nalan kalfanın Mekke fincanile getirdiği sabah kahvesinden onun üç günde bir kendi elile hazırladığı ihtikana kadar, hattâ kimbilir belki o günün birinde olmaz bir yerine raslıyarak ölümüne sebep olacak bardak, çanak bombardımanı korkusuna kadar.

Sonra herhangi bir yerde hapsedilmiş gibi istediği zaman oradan çikamıyacağmı bilmek de Hâmit Bey gibi sinirli bir in. san için bunaltıcı bir şeydi. Gerçi merkezdeki yatağında da saçile sakalile - ilk defa yatı mektebine giden çocuk gibi -birçok geceler ağladığını hatırlıyordu. Fakat geçen dört sene kendisini buna az çok alıştırmıştı.

Sarıpmarda artık yapacak işi kalmamış olan fakat öteye beriye çağrılarak yiyecek ikramına uğramak korkusu ile bunu saklamakta fayda gören Hâmit Bey odasına kapanıyor ve bo4-yuna Halil Hilm Efendi için gelen şikâyetleri okuyordu. Bunların en çocukça ve hattâ edebsizce olanları bile mutasarrıfı memnun etmekteydi. Ne de olsa şikâyet şikâyetti. Her yeni kâğıt, lalasına benziyen munis ve mazlum yüzlü Halil Hilmi Efendi için duyduğu üzüntüyü bir parça daha gideriyordu:

— Bak bak, bak, bak... Hakikaten sakalının telleri sayısınca mesavisi ve idraksizliği olan bir herif...

Hak etmiş efendim, hak etmiş... Hattâ fazlasını bile. Böyle adamı korumak vazifeyi suiistimal demektir.

Vakaları bir kere de şikâyet edilenin ağzından dinlemek usulden olduğu için mutasarrıf arasıra kaymakamı odasına çağırtıyordu*

Halil Hilmi Efendi her defasında hiddetleniyor, patiska entarisini çıkarıp elbiselerini giyerken yüksek sesle esip savuruyordu:

— Biliyorum be herif, yiyeceksin başımı... Ye de kurtul... Benimle artık ne alıp vereceğin kalıyor?

Ölmüş eşeğin kurttan korkusu olur mu? Vallahi, billahi bu sefer artık beteleceğim.

Sokakta topallıyarak yürürken de ayni monolog devam ediyor ve çehresindeki çatkınlığı görenler yanına yaklaşmıya cesaret edemiyerek köşelerden sapıyorlardı. Fakat mutasarrıfla yüz yüze gelince!

Bu konuşmalarda Hâmit Bey de vazifenin emrettiği ciddiyetten ayrılmamak ve Halil Hilmi Efendiye soğuk muamele etmek azminde idi. Fakat o da kaymakamı karşısında gördüğü zaman birdenbire değişiyordu:

— Galiba şeytan tüyü-var herifte, Allah belâsını versin.

Kaymakam mutasarrıfın gösterdiği sandalyeye - onun ısrarına rağmen - ancak sol kalçasile ilişiyor ve o vaziyette kalıyordu. Fakat gerek topallayış, gerek bu oturuş artık siyasî değildi. Halil Hilmi Efendinin sol kalçasında, kaba etinde - herhalde sıkıntıdan olacak - bir kocaman kan çıbanı çıkmıştı.

Doktor Arif Bey, biraz daha olmasını bekliyerek, bu çıbanı yar-mıya bir türlü yanaşmıyordu.

— Rahat otursanıza beyefendi. Sıkılmayın rica ederim.

— Estağfurullah efendimiz. Arzı minnet ederim efendimiz. Fakat rahatsızım, oturamıyorum.

— Vah vah... Sizi yine rahatsız ettik. Fakat zarurî. Efendim sizi maalesef yine bir parça üzeceğim.

Cümle hemen hemen muallim Ahmet Masumun cümlesi idi. Halil Hilmi Efendi, onu her işitişinde çıldıracak gibi oluyor, İstanbul bekçilerinin yangım haber veren sesile avazı çıktığı kadar «üzülmen ulaaan!» diye bağırmamak için kendini zor zaptediyordu.

— Efendim pek ehemmiyetli değil ama... Ötedenberi bazı başı boş keçiler açık buldukları kapılardan ötekinin berikinin bahçesine girerek zararlar yapıyorlarmış. Birçok defa zatıâlini-ze şikâyet edildiği halde...

Yahut: — Yolsuz makulesi birkaç delikanlının akşam üstleri kız rüştiyesi önünde dolaşarak kızlara ve genç muallimelere sankıntılık ettiği defaatle makamızma haber verilmiş olmasına rağmen vesaire., vesaire...

Kaymakamın inzibat altma alamadığı keçilerden ne zaman şikâyet edilmiştir? Akşamları kız rüştiyesi önünde dolaşmalarına mâni olamadığı yolsuz makulesi delikanlılar kimlerdir? O bunları asla bilmiyor, fakat müdafaanın nafileliğini çok iyi anladığı için yorgun bir «evet» ile hepsini toptan kabuJ

ediyordu. Kimsesiz bir ihtiyar adam gücünün zaten nasıl olsa çekemiye-ceği bir yüke üç, beş keçi ile bir iki serseri eklenmesinden ne çıkardı?

Fakat bazan da kendini tutamıyarak bu «evet» e birkaç kelime ilâve ediyordu:

— Kabul etmeyip de ne yapacağım beyefendi hazretleri... îler tutar yerim kaldı mı ki, benim?

Ağır söz, yenilip yutulmaz söz! Şiddetli bir tekdir ile karşılanması vacip olan söz! Fakat tekdir demek değil de kafasına sopa ile vursan mukabelesi nihayet, birkaç ter damlasile karışık, zararsız bir sitemden ibaret kalacağı artık anlaşılmış bir âciz adama karşı değer mi? Bugün, yarın nasıl olsa canı yana- ' nacak bir biçarenin boş yere kalbini kırmak niçin?

Evet, ağır söz, yenilip yutulmaz söz... Fakat resmî hayatta, ağızla da olsa, itiraf itiraf değil midir? Halil Hilmi Efendi her şeyi üstüne alıyor, mutasarrıfın yüreğindeki baskıyı hafifletiyor. Keşke biraz bağırsa bile. Fakat ne yazık ki, bu adam, en ağır hakaretinde bile - mahzun bakışları, korkak ve edepli ta-fi

tâ

vırları ile - lalalık kemiklerine işlemiş bir ihtiyar konak lalası... Kırk bu kadar sene sonra hâlâ yüzünü gördüğü, sesini, işittiği ve hasretini çektiği kendi lalası...

Kendisine bir parça açılmak kabil olsa, bu adamın, doktor Nikolaki Efendiden çok daha yumuşatıcı sözler bularak vehimlerini yatıştıracağına şüphe var mı? Bu gurbette Nalan kalfasından bile ayrı düşmüş altmışlık İstanbul çocuğu, bunu yapabilse, bütün gün yabancı bir hava ve güneş içinde uçtuktan sonra başını nihayet duvarının kovuğuna sokan bir kuş kadar sükûn duyacak. Fakat ne çare ki, yapamaz. Hattâ bir parça havadan, sudan konuşmak bile tehlikelidir. Çünkü bu konuşmanın kendilerini nereye sürükliyeceğini evvelden kestirmiye imkân yok.

Hâmit Bey, boğazında hafif bir tıkantı ile kaymakamı uğurladıktan sonra derin derin düşünüyor, çok sevdiği yeni mısraı içi yanarak okuyor:

««Viran olası hanede evlâdü ayal var»

Ve sokakta, başı önüne düşmüş, gözleri dalgın bir başka ihtiyar, bunun garip bir yangısı gibi, tekrar ediyor:

«Viran olası hanede......»

XXVI" Ortalık karışıyor

Birinci Umumî harp yaklaşıyor, Sarıpmar zelzelesi hâlâ hızını kaybetmemekle beraber, bazı günler gazetelerin ikinci, üçüncü sayfalarına düşerek yerinde «Ufku siyasî kararıyor». «Alman İmparatoru bir tehdit nutku söyledi», «Rusyada umumî seferberlik şayiaları» şeklinde korkunç başlıklar beliriyordu.

«Sancağı şerif» in hangi tarafa karşı dalgalanacağı henüz pek iyi bilinmediğinden İstabulda büyük bir siyasî faaliyet başlamıştı. Sefarethanelere ve büyük otellere her gün karadan ¦ve denizden alay alay misafirler ve seyyahlar geliyor, Tarab-yada danslı ziyafetler veriliyor, Babıâli koridorlarında ve gazete idarehanelerinde spor elbiseli, kalın gözlüklü ve kunduralı ¦=%*• bir takım adamlar dolaşıyordu.

1 Bir sabah Nidayı Hak'ın baş sayfasında İstanbuldaki bazı zengin Cava ve Sümatra müslümanlarının «Sarıpınardaki felâketzede kardeşlerin tehvini ıztırabı için» büyücek bir iane verdiklerine dair bir haber çıkmıştı. Ertesi gün Alman ve Avusturya sefirleri Dolmabahçe sarayına ve Babı âliye giderek Almanya İmparatoru İkinci Vilhelm ile Avusturya İmparatoru ve Macaristan Kralı Fransova Jozefin «Sarıpmar ahaliî islâmi-yesinin uğradığı ağır felâketten duydukları samimî teessürü arz ve Tanrının memaliki Osmaniyeyi bundan sonra bu gibi felâketlerden korunması temennisinde bulunduklarını beyana» memur olduklarını söylediler.

Sefirler harap evlerin ve hele çökmüş cami ve minarelerin tamirine yardım için para da getiriyorlardı. Haftalardan beri nutuklar, makaleler, dualar ve davullarla bütün memlekette toplanabilmiş ianenin yekûnunu bir, iki defa geçmiş olmasına göre, göz kamaştırıcı bir para. Fakat bir Sancağı şerif, başta iki büyük boğazı ile bir memleket ve bir ordu satın almak hevesile sürülen bir pey olmasına göre, hiçin hiçi...

Bunu çok geçmeden Londra ve Parisin gözyaşları ve paralan takip etti. , Avrupa ile beraber gülmeyi ve ağlamayı âdet etmiş münevverler de yeni bir heyecanla bir hamle daha yapınca iane paraları gazete sütunlarına sığmamıya, oluklardan taşan bir bereket yağmuru halini almıya başladı.

* * * Dahiliye nazırı müsteşara:

— Yahu, ne yapacağız, dedi. Nasıl çıkacağı? bu işin içinden?

— Vallahi nasıl irade buyurursanız öyle olacak. Vali zelzele haberinin maalesef mübalâğalı olduğunu...

— Maalesef mi?

— Maalesef verilen yanlış haberlere raci... Kasabanın sapasağlam verinde durmasına sevinmekten başka ne yapılabilir?

— Peki, haberler yanlışmış da kendisi neden doğrusunu» vermemiş?

* "* "

'"—H-"—T-r

— O da kabahati mutasarrıfa yıkıyor. Daha doğrusu üstü örtülü olarak bize çatıyor. Kelimeleri aynen hatırlıyamıyacağım» emrederseniz bulup takdim ederim. Fakat meali şu: Mutasarrıf mızmız, hastalıklı bir kalem efendisidir. Burnunun dibindeki bir kazada, pek de bir inceliği olmıyan böyle bir işin altından kalkacağını zannetmek benim bir hatam olmuştur. Birkaç defa kaldırılmasını istediğim halde, cevap bile verilmedi. Kelimeler bunlar değil tabiî...

Dahiliye nazırı gülümsedi:

— Olsa da ziyam yok. Daha odun gibilerini de kullanır o...

— Hülâsa vali kabahati mutasarrıfa yıkıyor, ayni zamanda da böyle cansız ve teşebbüssüz bir Babıâli efendisini başına musallat ettiğimiz için bize...

— Onun aklı ermez öyle şeylere, Matbuata bir şey söylemedik değil mi?

— Dört gün evvel bir tebliğ hazırladım. «Dursun» dediniz.

— Fena mı etmişim? Hülâsası: «fol yok, yumurta yok» olan bizim tebliğ İmparatorların padişah ve hükümeti taziye haber-lerile bir günde çıkacak, dünyaya karşı muazzam bir rezalet olacaktı. Allah sakladı bizi... Sen şimdi valiye bir yeni şifre yazarsın. Derhal Sarıpınara basıp gider. Geç bile kaldı şimdiye kadar... Buradaki yeni vaziyeti biliyor. Oradaki de malûm. Ortalama bir hal yolu bulup bu işi oluruna bağlar... Canım bunca iş arasında bu teferruatı da ben mi düşüneceğim? Hadi, dediğimi yap.

Yazdığını mutlaka göreyim. Mamafih ben çıkacağım, arkamdan telefon edersin. Şayet evde bulamazsan?.. Eh bula-mayıverirsin.. ben görmesem de olur. Bunlar küçük işler...

- Dahiliye nazın bürosunun gözünden kâğıtlar ve sigara kutuları alırken birdenbire durdu:

— Dur yahu,, asıl mühim meseleyi unuttuk. İane paraları yığılıp kalıyor...

— Ben de onu arzedecektim.

— Nereden arzedecektin? Sen de unuttun. Bunlar dehşetli bir yekûn tutuyor. Başka para değil ki, kullanacak yer bulamayınca fasıl değiştirtelim... Hakikaten bu mesele...

101

— Evet, meseledir...

— Mesele ama, hepsini bir günde halledecek değiliz ya... Vali Sarıpınara gidedursun... Ya biz bir şey düşünürüz, ya o... Hadi kapandı şimdilik celse...

XXVII Vali geliyor

Valinin telgrafı geldiği zaman kasaba iki gündenberi yeni bir dedikodu içinde çalkanıyordu.

Meşrutiyet kıraathanesindeki rivayete göre, mesele şu idi: Ömer Beyle bağdaşan kaymakam vekili Eşref, ikide bir de onun çiftliğine giderek gece yarısına kadar kalıyor ve bazan da orada sabahladığı oluyordu. Cuma akşamı üç, beş ahbap arasında yine bir saz âlemi yapılmış, bir takım uygunsuz kadınlar getirtilerek oynatılmış ve sonunda bir kıskançlık kavgası çıkaran cemaat, biribirine girmiş ve tabancalar atılmıştı.

Çarşı kahvelerindeki rivayet, bundan epeyce farklı idi. Kavga Ömer Beyin misafirleri arasında değil, bu misafirlerle çiftlikte oynatılan kadınları zorla alıp götürmek istiyen deveciler arasında olmuştu.

Biraz geç olmakla beraber daima havadisin en doğrusunu alan Ohanes eczanesine göre ise, meselenin şekli büsbütün değişiyordu: Uygunsuz kadınlar rivayeti de masaldı, bu kadınları almak istiyen deveciler ve atılan silâhlar da. O gece mecliste bir tek kadın vardı. Kızanlıklı. Naciye. Yardım heyetinden genç bir doktorla Eşref Naciyeyi biribirinden kıskanarak biribirlerini tokatlamışlar, Bulgar kızını onlardan kıskanan Ömer Bey de, misafir falan demiyerek sabaha karşı her ikisini kapı dışarı etmişti.

Ömer Beyin çiftliği sapa bir yerde bulunduğundan birkaç el silâh atmak değil, iki ordu muharebe etse kimsenin işiteceği yoktu.

Asıl ehemmiyetli olan ikinci rivayete gelince: Kaymakam vekili bunu en kuvvetli bir delil ile yalanlamak için Ömer Beyi bir koluna doktoru, ötekine alarak günde birkaç nöbet çarşıyı 11'»'

dolaştığı halde kimseye fikrini değiştirtemiyordu. Zaten kasabada adını doğru basmaza çıkarmak için Ömer Beyle ahbap olmak kâfi idi.

Mutasarrıfın kızı hikâyesinin uydurma olduğunu öğrendikten sonra Halil Hilmi Efendinin Ohanese olan itimadı sıfıra inmişti. Bununla beraber, belki hoşuna gittiği için, o en ziyade üçüncü rivayete inanıyor, kendi hayalinden de buna bir parça bir şeyler katarak «Leh yahudisi suratlı sarartma oğlanın iri boy doktordan temiz bir dayak yediğini ve hükümet namusunu bir paralık ettiğini»

tasavvur ediyordu. Nihayet kendisi gibi bir emir kulu olan Eşreften, şahsına karşı hiç bir fenalık ,ve hürmetsizlik görmediği halde, saklıyamadığı. bir sevinçle ellerini oğuşturuyor ve doktor Arif Beye:

«Ne dersin doktor; ister misin biz halef, selef elele vererek bir ağızdan «Ey gaziler..» şarkısını çağıra çağıra memleketten çıkalım» diyordu.

Valinin yolda olduğu, haberi bu dedikoduyu birdenbire ikinci plâna atmış, daha doğrusu plân dışı etmişti. Herkes şimdi zelzele dram komedisinin, onun gelmesile başlıyacak olan son perdesini seyire hazırlanıyordu.

Kasabada en ziyade telâş edenlerden biri belediye reisi Reşit Beydi. Adamcağız bir çıkmaza saplanmıştı. Valiyi evine misafir etmek onun için bir aile namusu meselesiydi. Halbuki kendi evinin tavanları yaldızlar ve avizelerle süslü baş odasında sepetlenmesine imkân olmıyan başka bir misafir, mutasarrıf Hâmit Bey vardı. İster misiniz, yukarı sokakta güzel bir evi olan Nalcızade, hattâ Ömer Bey bir açıkgözlük ederek valiyi elinden kapsın!

Reşit Bey, burnundaki et benini tekrar kanatıp iltihaplandırarak, dolambaçlı bir yoldan, meseleyi mutasarrıfa açmıya mecbur oldu:

— Fakirhanemin şerefi şimdi iki muhterem misafirle dübala olacak. Vali beyi başka yere göndermek nezaketsizlik olur değil mi? O halde kendilerini

de karşıki odaya misafir ederiz. Biraz küçükçedir ama, rahattır. Ayıp olmaz değil mi? Zatıâliniz daha iyi takdir buyurursunuz.

Valinin adını işitince zaten kaçacak delik arayan Hâmit

103

Bey, buradan çıkıp gitmek lüzumundan başka hiçbir şeyi tak-.J^. dir buyuracak halde değildi.

' — Aman birader, zatıâliniz bana izin verin, dedi. Ben sıkıntılı bir adamım. Teklifli tekellüflü insanlarla bir evde kalamam. Ben gideyim. Neresi olsa müsavi. Otel de olur, bizim yardım heyeti reisinin yattığı evde bir oda da olur. Elverir ki» Ni-kolaki Efendi ile beraber bulunayım. Hemen bir çaresine bakalım.

Mutasarrıfın artık zincirle bağlasan burada durmıyacağına kanaat getiren belediye reisi, riyakâr bir üzüntü ile okunmıya başladı:

— Olmaz beyefendi, olmaz. Ben hani sanki vali beyle bir evde bulunmaktan daha memnun olursunuz diye söyledim. Vali beyi başka yere misafir ederiz efendim...

Reşit Bey bunları söylerken göz ucu ile de mutasarrıfı kontrol ediyor, onun telâş ve dehşetinin arttığım gördükçe kendisi de ısrarını arttırmakta bir tehlike görmüyordu.

Belediye reisi, bu yer değiştirme hâdisesini mutasarrıfın kendi aklına, gelmiş bir şey, onun valiye karşı bir cemilesi gibi izah ederek dışarıya karşı da vaziyeti idare etti.

Mutasarrıf iki saat içinde bavulları, Taşdelen damacanası ve ilâç şişelerile beraber bir otele değil, fakat Nalcızadenin yukarı sokaktaki evine geçiyordu. Kaymağı alınmış bir şerefin artığını, ikinci elden bir dosta devretmekte Reşit Bey için zaten korkulacak bir şey kalmamıştı.

Yalnız vali daha şehir dışında kendini karşılamıya gelenler arasında Ömer Beyi görünce ötekileri birdenbire bırakarak ona doğru yürüdü:

— Vay Ömer Bey... Şükür görüştüğümüze. Senin hâlâ ih-tiyarlamıya niyetin yok mu? dedi. Ve bir pehlivan elense eder gibi avucu ile onun kırışık ensesini, traşlı başını sarsıp şakır-datmıya başladı.

— Sayende demir gibiyim beyefendi.

— Yine atıyor musun?

— Atmam olur mu? Atın ölümü arpadan olsun.

— Aferin sana Ömer Bey., hay Ömer Bey hay...

Vali birkaç adım yürüdü, başkalarile üç, beş kelime konuştuktan sonra tekrar arkasına dönerek Ömer Beyi aradı:

— Bana bak., kaçayım deme Ömer Bey., sana misafir geliyorum.

XXVIII Sanpınara gidiş

Vali, halkın «öperken ısırır» dedeği cinsten ortası olmıyan bir adamdı. Ya son derece kalender ve uysal, yahmt barut gibi sertti.

Her gün münasebette bulunduğu insanlar esasen «ne verseler ona şakir» ne küsalar ona şad»

nevinden ufak adamlar oldukları için, bir keman veya piyano virtüözü süratile bir salisede, bu gamların en aşağısından en yukarısına fırlar ve karşısındakini, oynarken burnuna fiske yemiş kedi.

yavrusuna çevirirdi.

Vali mutasarrıf Hâmit Beye:

— Nasılsınız beyefendi, dedi. Rahatsız olmadınız ya... Maa-mafih iyi görüyorum zatıâlinizi maşallah...

Arasıra sefer vaziyeti yarar insana...

Sonra onun hem derin minnet ve şükranını, hem de 3arı-pmar havasını iyi bulduğunu anlatan dolambaçlı bir cümlesini yarıda keserek:

— Zahmet etmişsiniz buraya kadar, dedi. Zatıâliniz tekrar arabanıza binin, yorulmayın... Biz arkadaşlarla bir parça yürürüz, değil mi?

Hâmit Beyin yüzü sarardı, uzadı ve sesi hafifçe incelmiye ve dızlamıya başladı:

— Müsaade buyurursanız bendeniz de yürürüm beyefendi hazretleri Fakat mutasarrıfın tozdan ağarmıya başlıyan rugan iskarpinleri, valinin her adımda onlardan en aşağı iki misli fazla yol yapan arşın arşm bacaklarına yetişemiyor, gittikçe geriliyerek kalabalığın en arkasında, bastonuna dayanarak, topalliyan Halil Hilmi Efendi safma yaklaşıyordu.

«¦-

____ 105

Bir de bu olursa kepazeliğin dik âlâsı idi. Mutasarrıf, hiç olmazsa yolun kenarına çekilerek, kendini hendeklerdeki ot ve çiçekleri tetkike dalmış göstermiye çalışırken Halil Hilmi Efendi de, umulmaz bir incelikle adımlarını daha ağırlaştırıyor, sürüsünü kaybetmiş bir çoban yalnızlığı ile yolun ortasında duruyordu.

Belediye reisi Reşit Bey valinin bir aralık kendisine «gözüm kardeşim» diye iltifat etmesinden ve yumruğu ile sırtını okşamasından ümitlenerek bir hamle yaptı ve kendisi için evinde yapılan hazırlıktan bahsetti: Ömer Bey daha sonra da taltif edilebilirdi. Muhterem valinin hiç olmazsa bir gece kendisine misafir olması yalnız şahsı için değil, belediye reisi sıfatile âcizane temsil ettiği kasaba için de cihan değer bir şeref olacaktı.

Fakat valinin gözü, sokağın kenarındaki çukurlardan birine ilişmişti. Arkada, önde, karşıda bu çukurlardan daha birçoğu sıralandığı halde nedense yalnız ona ehemmiyet vererek birdenbire çehre değiştirdi:

— Sen onu bırak da şuna bak... Yahu bu ne? Karanlıkta bir bacağını kırarsa mesuliyeti kime ait?

Emrinde tekadami olmasa insan bunu kendi kapar. Sermayesi üç, beş kürek toprak... Ayıp, ayıp...

Davetten evvel bunu düşünmeli. Asıl davet bu.,, ayıp, çok ayıp...

Birdenbire baskına uğrayan belediye reisi çehresindeki memnun ifadeyi süratle değiştiremediği için tebessümü âdeta dudaklarile burnuna yapışıp kalıyor, adamcağızı, hakarete karşı sırıtan bir yüzsüz vaziyetine düşürüyordu.

Biraz ilerde bir meydan kahvesi halkı, kalabalığı görünce | hep birden ayağa kalkmış ve valiyi selâmlamak için kaldın- ' mın kenarına dizilmişti. i, Vali babacan bir tavırla: ,

— Merhaba hemşeriler, dedi, ne haldesiniz? Size «geçmiş olsun» demıye geldim.

Ahaliden bazıları:

— Hoş geldiniz, Allah ömürler versin, diyorlar ve hayretle biribirlerine bakıyorlardı.

Valinin bu «geçmiş olsun» ile zelzeleyi kasdettiğini neden sonra anladılar.

— Sarıpmann uğradığı zelzele felâketi yalnız kendi vatandaşlarımızı değil, ecnebileri de müteessir etmiştir. Neyse maşallah görüyorum ki. hepiniz sıhhattasınız, demir gibisiniz. Yalnız ah şu kahvede tembel tembel tavla atacağınıza biraz fazla çalışarak şu şirin kasabanızı bir şeye benzetseniz. Hatırınız kalmasın ama, şu hani hayvanlarınızı bağladığınız ahır, sokaklarınızdan daha temizdir. Aşağıda yol kenarında çukurlar gördüm. Gece evlerinize giderken nasıl bacaklarınızı kırmadığınıza hayret ederim. Mucize buna derler. Her biriniz tavla atacak yerde birer kürek toprak atıverseniz bitti, gitti.

Ne sakala minnet, ne bıyığa, ne belediye reisine!... Darılmadınız ya bana. Doğru söze darılmak ayıptır. Ayıpların en büyüğüdür. Ben açık konuşurum. Hadi bakalım, hoşça kalın, yine görüşürüz...

Alayı hâlâ alargadan takip eden mutasarrıf Hâmit Bey çok büyük bir sıkıntı içinde idi.

Vali kendisini fena karşılamıştı. Beyhude yorulmamasmı, arabaya binerek dönmesini tavsiyesi alaydı, istiskaldi. Halk arasında koca bir mutasarrıfın kredisini sıfıra indirmişti. Adam diye kendini karşılamıya çıkmış bir büyük memuru arkada bırakıp yürüyüvermesi yenilir, yutulur şey miydi?

Fakat ne çare ki, yenilecek, yutulacaktı.

Mamafih kendisi de bu* hakareti karşılıksız bırakmamıştı. Öyle ya valinin yanında, yahut iki adım gerisinde gitmiyerek, böyle bir akşam gezintisine çıkmış gibi, iki, üç yüz adım arkadan sallana sallana yürümesi az şey miydi? Elbette değildi. Ancak adam olana!

Kasabanın merkezine doğru yaklaşılıp sokaklar kalabalık-laştıkça Hâmit Beyin sinirliliği artıyordu.

Sarıpmara geldi geleli ancak bir, iki kere araba ile sokağa çıktığı ve muayyen beş, on kişiden başka kimse ile görüşmediği için şahsını tanıyan yok gibiydi. Olsa da insan azmanı boyu ile kalabalığın önünde yürüyen valiyi gördükten sonra onun biraz geriden kendi kendine yürümesine mâna verecek kimse çıkmazdı. Fa-107

kat Hâmit Bey herkesin kendine baktığı ve bıyık altından güldüğünü zannediyordu. Bir, iki kere öfke ile kendi kendine:

— Tahammül edilmez buna, dedi, bu teres iyi bir dersi haketti. îlk önüme çıkan sokağa sapıp yerime gitmeliyim. Hakarete hakaretle mukabele edilir. Benim de izzeti nefsim var. Hâmit Bey, hakikaten dediğini yapıyor, fakat meçhul sokakta beş, on adım gittikten sonra valinin arkasına dönerek;

«Nerede mutasarrıf bey? Gitmiş öyle mi?.. Ya!!.. Pekâlâ» dediğini görür gibi olarak dehşet içinde kalıyor ve arkasından t kovalanıyormuş gibi âdeta koşarak caddeye dönüyordu.

Hâmit Bey bu tahmininde isabet etmişti. Bir eski çeşmenin üstündeki beyitleri okuyamıyan ve etrafmdakilerin de okuyamadığını gören vali:

— Nerede mutasarrıf bey, dedi, bu bilmecenin olsa olsa o altından kalkar...

• Hâmit Beyin, kalabalığın takımı ile kendisine döndüğünü ve valinin el salladığın! görerek adımlarını sıklaştırmış olmasına rağmen birkaç kişi ona karşıcı gitti.

Vali: — Mutasarrıf beyefendi, dedi, kitabet ve inşa cihetinden hepimizin alaylı olduğumuz meydana çıktı. Aramızda mektepli bir siz varsınız, çıkaramadık şu beyiti de...

Hâmit Beyin kanı, çehresinin her tarafına kâfi gelmediği için ancak burnunun ucu ile elmacık kemiklerinin bir parçasını kızarttı:

— Estağfurullah efendim. Teveccühünüzün minnettarıyım efendim. Emir buyurursunuz efendim...

Hâmit Beyin kitabet ve inşası hakikaten kuvvetliydi. Eski yazı çeşitlerini okumak ve hattâ yazmakta da oldukça mele- j keşi vardı. Fakat arapça kelimeleri yanlış telâffuz etmek korkusu onda âdeta bir hastalık haline gelmiş olduğundan kimsenin yanında yüksek sesle bir şey okuyamazdı. Kitabeye bir göz gezdirip içinden çıkamıyacağını anladıktan sonra gözlerini kırpıştırarak:

— Efendim af buyurun, uzaktan harfleri seçemeyeceğim, dedi.

Vali içini çekerek güldü:

— Gözleri seçen okuyamaz, okuyabileceğin gözleri seçmez. Demek ki, Allah alın yazılarımız gibi şu yazının da okunmamasını murat buyurmuş. Takdiri ilâhîye karşı tedbir para eder mi? Ne yapalım, yürüyelim bari...

Fakat bu esnada Deli Kâzım, kalabalığı yararak öne çıktı:

— Müsaade buyurursanız bendeniz de bir tecrübe yapayım vali beyefendi, dedi. Yüzüm kara çıkmaz inşallah.

Ve kitabeyi başından sonuna kadar su gibi okudu. Vali Deli Kâzımı kolundan tutarak:

— Bakındı hele, dedi ,aferin sana mühendis.

Deli Kâzımı valiyi karşılamıya götürmek, için epeyce zorlamışlardı:

— Yapamam yahu, kanımda yok dalkavukluk, diyordu.

O vakite kadar o da kafilenin uzağında yürümüş ve «aman yapma» dendikçe inadına yükselen bir sesle öyle şeyler söylemişti ki, muallim Ahmet Masumu bile yanından kaçmıya mecbur etmişti.

Fakat arasıra coşkun yumruklarla sırtını okşıyan, kolunu sallayıp sarsan vali ile on beş, yirmi adım yürüyüp ayrıldıktan sonra lisanını değiştirdi:

— Sapma kadar adam doğrusu; can feda böylesine demeğe başladı.

Halil Hilmi Efendi Ömer Beyin evine kadar kafileyi sessiz, sedasız takip etmişti. Orada artık vazifesinin nihayet bulduğunu zannederek ayrılacağı zaman vali:

— Nereye kaymakam, dedi, sen kal burada, konuşacaklarım var.

Böyle bir şerefi beklemiyen Ömer Bey, acele bazı hazırlıklar için eve girmiş; vali, belediye'reisi Reşit Bey ve daha birkaç kişi ile bahçede otuarmuştu.

— Yanaş şöyle bakalım kaymakam. Al şu sandalyeyi... Rahat otursana./Bu ne hal kaymakam. Sen değneği kırılmış Ha-civada dönmüşsün. Ne fena çarpmış bu zelzele seni böyle. Hâlâ iyi olmadın mı?

Halil Hilmi Efendi arasıra nefes almak için durarak, «resmî doktor raporu ile de sabit olduğu üzere»

büyücek bir rahat-

**•*»

sizlik geçirdiğini, fakat bu şimdiki arızanın, bu sabah doktor tarafından delinmiş bir kan çıbanından ileri geldiğini, sandalyeye yarım oturmasının sebebi de bu olduğunu anlattı.,

— İstersen şu hasırın üstüne uzan, daha rahat edersin. Halil Hilmi Efendi kızarıp bozararak bu vaziyette oturmıya

müsaade istedi.

— Nasıl istersen kaymakam. Keyfine karışacak değilim. Anlat bakalım şimdi, nasıl görüyorsun şu halleri...

Halil Hilmi Efendi nereden başlıyacağım bilemiyerek sıkılıyordu.

Vali korkunç bir sadelikle:

— Eh söylemek istemiyorsan ben sana bir kelime ile hülâsa edeyim kardeşçiğim, dedi. Berbat değil mi? Başka bir kelime aklına geliyorsa söyle, «Hay babana rahmet» diye kabul edeyim. Nasıl, anlaştık mı? Haydi şimdi başka şeylerden konuşalım. ; i «'

xxrx

Vali dehşet saçıyor

Vali bir kelime ile hülâsa ettiği vaziyeti bir, nihayet iki gün- ¦ de düzeltip merkeze döneceğini umuyordu. Evet, vaziyet hakikaten dediği gibiydi. Kaymakam berbat etmiş, mutasarrıf tüy dikmişti.

Zaten hâlâ neden kullanıldıklarına bir türlü akıl erdiremediği, böyle Hacivat çelebi kılıklı, eski devir döküntülerinden başka ne beklenebilirdi. Fakat onun kendisi için halledi-lemiyecek mesele yoktu.

Meseleden korkarsan mesele büyür ve seni yerdi. İdare adamı için yapılacak şey, bilâkis düşünmeden, korkmadan meselenin üstüne yürümekti. Kötü mü gidiyor bir iş? Başındaki adamı kulağından yakalayıp atar ve geçersin. Yine mi kötü gitmekte devam ediyor, bunu bir kere, bir kere daha tekrar edersin. Tâ ki, artık kötü gitmeyinciye kadar. Hele bazılarının, bazılarının değil hemen bütün idare adamlarının yaptığı gibi her

meselede kılı kırka yarmıya kalkar, her işi kendi elimle yapayım diye düşünürsen kıyamete kadar beklemek lâzım* gelirdi. Her mafevk kendi madununa karşı böyle hareket edebilseydi zaten dünyada mesele mi kalırdı? Ne çare ki, meşrutiyet inkılâbını yapanlar Babıâlinin yumuşak koltuklarında gevşemişlerdi. En sade hakikati anlamıyorlardı Galiba anlamak için de, Sakallı Mehmet paşa gibi, halka kendilerini astırmayı bekliyeceklerdi.

Gerçi kendisi de kaymakamın nenin nesi olduğunu şimdiye kadar öğrenememişti. Fakat mutasarrıfın Ebcet gibi ne ölüye, ne diriye hayın olmıyan kokmaz, bulaşmaz bir Babıâli efendisi olduğunu 'söyliye söyliye dilinde tüy bitmişti. Ancak kulak asan kim? , Vali Sarıpinar rezaletinde, evvelce Babıâliye yazdığı tezkereleri teyit edecek bir delil ve misal bulduğuna âdeta seviniyor, raporu, hakkında henüz bir şey düşünmediği halde satırlar arasına sıkıştıracağı iğneleri şimdiden hazırlıyordu. Ama vilâyetin en büyük âmiri olarak bu idaresizlikten kendine de bir pay ayıracaklarmış. Ne çıkar?

* * *

Vali ertesi sabah arkasında yine büyücek bir kalabalıkla, kasabanın çarşısını ve birkaç mahallesini dolaştı. «Merhaba arkadaş. Nasılsın bakalım?» diye dükkânlara dalıyor, esnaftan utanıp sıkılanlara;

«ne oluyoruz yahu? Vali adam yemez ya... Ben senin hizmetine bakmıya, dertlerine çare aramıya memur bir adamım. Kahveni içmiye vaktim yok. Ver bakalım bir sigara. Bir tane de kendin yak da dertleşelim. Ha şöyle, şimdi söyle bakalım. Çekinme konuş» gibi sözlerle gönlünü alıyordu. Fakat hemen hemen ayni zamanda bir, tavanda sarkan bir sinek kâğıdına, bir kavanozun üstündeki tozlara, daha olmazsa dükkâncının sakal veya tırnaklarının uzunluğuna gözü ilişerek bağırıp çağırmiya başlıyordu.

Vali bu teftişinde nedense kancayı en ziyade Halil Hilmi Efendiye takmıştı. Her yeni davaya kaymakam da dükkâncı ile beraber sokularak sorguya çekiliyordu:

— Bu ne kaymakam., sinek kâğıdı mı? Hadi canım... Buna sinek salkımı derler. Kâğıdını nereden gördün? Yahu kaymakam, her sineğin yarım milyon mikrop demek olduğunu bu cahil herif bilmiyor ama, sen de mi

bilmiyorsun? Ne olurdu ara-sjra şuraları şöyle bir dolaşıvereydin... Biraz yorulurdun ama,

111 ölmezdin herhalde...

Bununla beraber mutasarrıf Halil Hilmi Bey ve belediye reisi de arasıra bu tenkitlerden pay almıyor değillerdi. Fakat valinin onlara ve hele Hâmit Beye söylediği şeyler daha tatlı ve ölçülü idi:

— Kasabada işlerin bu derece Allaha kaldığım tasavvur etseydi mutasarrıf bey mutlaka büyük bir rahatsızlığı göze alarak, buralara kadar zahmet ederlerdi. Fakat nereden akla gelir?

Çarşının temizliği bahsinde kendinin de akla gelmesinden korkarak kalabalığı biraz uzaktan takip eden doktor Arif Bey bir aralık Halil Hilmi Efendiye yaklaştı, endişeli bir çehre ile:

— Renginizi bozukça görüyorum kaymakam bey, dedi. Kaymakam, inanılmaz bir sükûnetle gülümsedi:

— Ölmüş eşeğin kurttan korkusu olmaz doktor. Benim için milyonda bir ümit kalmadı.

Doktor da ayni fikirde olduğu için nafile bir teselliyi lüzumsuz buldu ve sadece ölecek hastalarına söylemek âdetinde olduğu bir cümleyi tekrar etti:

— Allaha amanet kaymakam bey, Allaha amanet. Hükümet konağı gezilirken vali hükmünü hemen hemen

açıkça tebliğ etti;

— Bu mezbele içinde senelerce nasıl oturdun kaymakam?... Cin çarpmasından korkmadm mı? Fakat çarpar azizim çarpar. Mezbelede oturmaktan korkmıyan, vakti saati gelince, cin mutlaka çarpar onu...

O zaman Halil Hilmi Efendi:

— Onda şüphe yok vali beyefendi hazretleri, dedi. Bir kanlı kelle atılmadan bu meselenin kapanmıyacağmı ben de anladım. Siz sağ olun!

Vali hayretle kaymakamın yüzüne baktı. Halil Hilmi Efendinin hayreti onunkinden aşağı değildi.

Kendi sesini işitmemiş olsaydı bu sözün kendi ağzından çıktığına kendi de inan-mıyacaktı. Yıkık tavanının ötesinden berisinden gökyüzü görünen sofada yalnızdılar. Böyle olmasaydı valinin mukabelesi muhakkak başka türlü olacaktı. Fakat yalnız ve şahitsiz olarak bu gözgöze bakış!

* • •

Heyet öğleye doğru belediyeye gelmiş, reisin masası etrafında bir halka teşkil etmişti. Makam koltuğuna oturan valinin mutasarrıfı sağma, kaymakamı soluna almasından ve geride kalmış bazı belli başlı adamları daha yakınındaki sandalyelere çağırarak buralara oturmuş olanları otomatik olarak, daha aşağılara sürmesinden bir divan kurulduğu anlaşılıyordu. Bunun farkında olmıyarak kapıdan kahve mi, yoksa buzlu limonata nn muvafık olacağını soran belediye reisine:

— Bırak onu da otur şuraya, dedi. Konuşacağız. Kısa, fakat ağır bir sükût...

— Bu ne iş arkadaşlar... Kasabanızda zelzele aradık; öyle bir şeye raslıyamadık. Pislik, sinek, sıtma hepsi yolunda. Fakat zelzeleden eser göremedim ben kendi hesabıma... Elimizde dünya kadar para birikti, daha da geleceğinden başka... Halbuki, halbuki...

Gözleri usulca yerinden kalkarak kapıda birile konuşan belediye reisine takılmıştı. Birdenbire öfkelendi ve gürledi:

— Reis bey, bu ne iş... Burada konuşanın kim olduğunu farketmiyor musun?

Reşit Bey kekeliyerek:

— Af buyurun, dedi, bir müstacel telgraf., zatı devletinize... Elindeki kırmızı telgrafı, mazeretinin büyüklüğünü anlatmak ister gibi, havaya kaldırıyordu.

— Canım biraz bekliyemez miydi? Maamafih ver...

Vali telgrafı açtı, okudu, tekrar okudu. Sonra pencereden sokağa bakmıya başladı, Kaşını, gözünü oynatıyor, çehresine söylemiye mecbur olduğu sözlere uygun bir ifade vermiye çalışıyordu.

Nihayet ellerini masaya dayıyarak ağır ağır ayağa kalktı:

— Muhterem arkadaşlar... Telgraf mabeyni hümâyûndan, S'arıpmar zelzelesi teessürü şahaneyi mucip olmuş. Harei-ketzedegânm tehvini ıztırabma medar olmak üzere ihsanı şahane irade buyurmuşlar... Ayrıca selâm ve taziyeti şahaneleri-DEĞİRMEN 113

nin tebliğine beni memur buyuruyorlar. Ayağa kalkın. Telgrafı r okuyorum.

Telgrafın merasimle okunmasından sonra kimse artık yerine oturmamıştı. Vali belediye reisi ile kaymakama:

— Halkı iki saat sonra belediye önüne çağıracağız, dedi. Namaz saatidir. Camilere adam gönderirsiniz, dairelere haber verirsiniz, mahallelerde tellâl çağırtırsınız. Yani büyük bir kalabalık isterim... Şimdilik bu kadar...

XXX Çevirme hareketi

O gece yatsıdan sonra Halil Hilmi Efendinin evine bir belediye çavuşu geldi:

— Vali bey şimdi zatıâlinizi belediyede bekliyor.

Artık gemi azıya almış olan kaymakam bağırarak cevap yerdi:

— Vali bey değil, Allah çağırsa kımıldıyacak nalde değilim. Doktor yaramı değiştiriyor.

Doktor Arif Bey:

— Dur birader, dedi. Allah çağırsa ehemmiyeti yok... O lâkırdı anlar. Fakat deli herifi azdınrsak ne yaparız?

— Ne yaparsak yaparız; ben artık ondan fazla delirdim.. gitmiyeceğim.

— Gitmiyeceğim olur mu? Duf bakalım, anlıyalım. Belediye çavuşunda epeyce havadis vardı. Vali tstanbuldan

yeni bir şifre telgrafı almış, deliye dönmüştü. Belediyede büyük bir toplantı yapılacaktı. Belediye çavuşları ve bekçiler birçok kimseleri evlerinden getirmek için emir almışlardı. Doktor Arif Bey:

— Böyle olunca ben de vanmdır, dedi, hadi birader, pansı-manı dönüşte yaparız.

Telgrafın kendine ait olduğunu zanneden Halil Hilmi Efendi sokakta söyleniyordu:

— Zulüm değil mi bu be birader? Anlaşıldı kovacaksınız...

Asacak haliniz yok ya beni... Ne diye kuyruğumda koca fitil ile beni gece vakti sokaklarda süründürüyorsunuz... Doktor:

— Çocuk olma birader, dedi, Allah esirgesin. Öyle bir şey olsa eve iki satırlık bir tahrirat gönderirler, olur gider. Baksana kasaba biribirine girmiş. Gece yarısı belediyede toplantı ne demek? Fevkalâde bir şeyler var mutlaka...

Doktorun hakkı vardı. Belediye önündeki aydınlık ve kalabalık bu gece kasabada hakikaten fevkalâde bir şeyler geçtiğine delâlet ediyordu. Toplantıya çağırılanlardan bir kısmı, mal müdürü, evkaf müdürü, mühendis Kâzım vesaire salonda grup grup konuşuyorlardı. Doktorla kaymakam bu gruplardan birine yaklaşırlarken bir belediye kâtibi Halil Hilmi Efendiye yaklaştı ve vali beyin kendisini kalem odasında beklediğini haber verdi.

Vali bu odada mutasarrıf Hâmit Bey ve Eşrefle halvet halinde idi. Halil Hilmi Efendiyi görünce:

— Gel kaymakam, dedi, gel de başımıza açtığın işleri gör. Gece âlemi, sarhoşluk neyineydi senin?

Gariptir ki, tavrı ve sesi bu vahim sözlerin gerektirdiği kadar sert değildi. Hattâ bir parça gülüyordu da... Yanındaki iskemleye elile vurarak:

— Gel otur şuraya da anlatayım, dedi. Sigaran var mı? Ne gezer desene... Tabiî mutasarrıf beyde de öyle... Sen ver bakalım Eşref. Çıkar şu paketi sıkılma... Sende belki esrar, morfin bile vardır. Yak kendin de bir tane. Yak, emrediyorum. Derdimize yanacağız bu gece. Sıkıntıdan tütün tiryakisi olacağım bu meselede ben...

Vali, Eşrefin yaktığı sigarayı birkaç kere çekiştirdikten sonra Halil Hilmi Efendinin dizine vurdu:

— Bugün bir garip lâf ettin sen, Neydi tâbirin bakayım... Bir kanlı kelle ister bu iş., dedin, öyle değil mi? Dirayetini tebrik ederim. Gayet iyi kavramışsın işin inceliğini. Yalnız bir kaymakam kellesi yetmiyecek bu işe... Mutasarrıf beyle benim kellelerimiz de gidecek gibi görüyorum. Ne dersiniz Hâmit Bey? Hak söze darılmak yok. Senin anhyacağın; iş bir kaymakamın 115

mesuliyetini aşacak derecede dallanıp budaklandı kaymakam... Bugün halka selâmı şahaneyi tebliğ

ettik. Akşama başka bir haber. Sanpmara İstanbuldan bir heyet geliyor kaymakam... Başında bir şehzade var. Şehzade Şemsettin Efendi hazretleri. İçinde Alman ve İngiliz gazetecilerine kadar kimler yok... Sa-rıpınar faciasını, harabeleri, yaralıları göstereceğiz onlara... Yani, insanın dili varmıyor ama bir tek çaresi var bu muazzam rezaletin...

Bu gece yahut da yarın gece bir zelzelenin Sanpınarı hakikaten yıkması... Başta zatıâliniz, ortada burnunun dibindeki bir kazada ne olup bittiğinden bihaber mutasarrıf bey, arkada bu iki büyük memuruna körü körüne emniyet eden ben... Görüyorsun ki, bir kelle ile bu muazzam rezaleti bertaraf etmek mümkün değil. Anlat bakalım kaymakam ne yapmalıyız dersin? Cevap yok değil mi? Bakalım bir kere de kasaba ayan ve ı muteberanı ile konuşalım şu işi... Biraz da onların uykusu kaçsın bu gece... Baş mesuller biziz ama bu haltın elbirliğile yendiğini de inkâr etmemek lâzım.

Vali Şehzade Şemsettin Efendi hazretlerinin reisliği altında yola çıkmış olan heyetin nihayet üç gün sonra Saripınarda bulunacağını salondaki kalabalığa müjdeledi ve şöyle devam etti:

— Yalnız bir mesele var. Buraya geldikten sonra Sarıpı-narm uğradığı felâkete ait haberlerin İstanbula, yanlış demeyim de, biraz mübalâğa ile aksettirildiğini gördüm ve ahalinin, zannedildiği kadar zarar görmemiş olmasına tabiî çok sevindim. Fakat buna mukabil beni epeyce düşündüren bir cihet de vardır ki, bilhassa bunun için sizleri böyle gece vakti rahatsız ettim. Bizim ilk heyecan ile verdiğimiz biraz mübalâğalı haber İstanbul gazetelerinde birkaç misli büyüdü, Onlar da mazurdur.

Bir memleket parçasının velev ki, pek büyük olmıyan bir felâketine karşı kim duygusuz kalabilir?

Derken mesele memleket hudutları içinde kalmıyarak Avrupaya da yayıldı ve en uzak memleketlerde insanî akisler uyandırdı. Tan, Taymis gibi gazetelerin bizim için yazdıkları yazıların tercümelerini siz de elbette gazetelerde okuyorsunuzdur. Nihayet Sarıpmar için büyük para yardımları oldu. Yani demek istiyorum ki, Sarıpına-rm esasen pek derin olmiyan yarası, aradan geçen zaman içinde büsbütün iltiyam bularak âdeta görünmez bir hale gelmiştir. Korkunç bir harabe göreceğiz zanneden heyet, kendini mesut ve şirin bir kasaba içinde bulunca şüphesiz ki, sevinecektir. Fakat dilimin ucuna gelen kelimeyi ne saklıyayım, bizi bir parça sahtekâr vaziyetinde görmemesi mümkün müdür? Kendi aramızda neyse ne, fakat ilk defa bir kasabamızı ziyarete gelen Avrupalı gazetecilerin gazetelerine çekecekleri telgrafları düşünerek şimdiden terliyorum. Nihayet şunu da düşünmek lâzım ki, zatı şahanenin lütfen ve mürüvveten teselli buyurdukları bir felâket gayri vaki bir felâket olamamak zaruretindedir. Bilmem anlatabiliyor muyum? Kasabanın ileri gelenlerisiniz. Binaenaleyh heyete karşı nasıl bir hattı hareket ihtiyar edeceğimizi burada başbaşa düşünmeli ve kararlaştırmalıyız fikrindeyim. Şimdi sizleri dinliyorum.

Salonda derin ve korkunç bir sükût. Nihayet en arkadan bir ses, oturacak yer bulamadığı için kapıya yaslanarak ayakta duran mühendis Deli Kâzımın sesi yükseldi:

— Müsaade buyurursanız düşündüklerimi arzedeyim vali beyefendi hazretleri...

— Buyurun.

Deli Kâzım, salonu dolduran sandalyeler arasından yavaş yavaş ön sıraya doğru yürüyerek ve ellerile işaretler yaparak söylemiye başladı:

— Çok doğru olarak işaret buyurduğunuz gibi memleket hudutlarını aşarak medenî dünyaya akseden ve Sarıpmar halkını selâmı şahane ile taltif kılan bir felâket gayri vaki olamaz. Hattâ kanaati âcizanemce mübalâğalı dahi olamaz. Sarıpınann yarısı, hattâ dörtte üçü, haraptır. Çatılar yıkılmamışsa da çatlamış, çarpılmıştır. En göz önünde binaları alalım. Hükümet konağının hali malûm. Mekteplerde yüzlerce masumun hayatı her an tehlike içindedir. Kendini sigorta ettirmeden ve eşi dostu, ile helâllaşmadan birçok dairelere, adliye ve şer'iye mahkemelerine vesaireye ayak atmak caiz değildir. Böyle bir kasabaya zelzelezede denmezse nereye denebilir? Sarıpmar için büyük

para yardımları olduğundan bahis buyurdunuz. Felâketimizin büyüklüğüne göre bu ianeler dişimizin kovuğuna bile gitmez. Ben devlet mühendisiyim. Emredin, yarından tezi yok size hayat tehlikesinden dolayı derhal boşaltılması lâzım gelen yüzlerce binanın listesini, raporunu vereyim. Ve Allaha karşı da, fenne karşı da yüzümün kara çıkmıyacağmdan emin olarak altına kalıbımı basayım.

Sarıpınarlılardan bir kısmı bu sözleri Deli Kâzımın yeni v« yersiz bir zevzekliği sanarak sıkılıyorlar, homurdanıyorlardı. Fakat vali onun dilinin altındakini anlamıştı. Masanın önüne kadar gelmiş olan Deli Kâzımın elini tutarak:

— Yetişir mühendis bey, dedi. Kalıp basmalar falan bir tarafa bırakırsak sözünün bazı doğru tarafları yok değil, Kaida seninle şu meseleyi bir kere başbaşa konuşalım.

XXXI Ya devlet başa, ya kuzgim leşe

Ertesi sabah valinin reisliğinde yeni bir komite kurulmuştu. Birçok büyük memurdan başka, kasabanın belli başlı eşrafını, avukatlarını, parlak gençlerini toplıyan bir komite. Vazifeleri, Şehzade Şemsettin Efendi ile beraber gelecek heyeti ağırlamak ve zelzeleden zarar gören bina ve insanları göstermekti.

Heyet kasabada kaldığı müddetçe komita azalarından başka hiçbir kimsenin misafirlere yaklaşmalarına asla meydan ve-rilmiyeeekti,

ingiliz gazetecilerle konuşmıya, vaktile bir, iki sene Tarsus Kolejinde okuanuş olan eczacı Ohanes memur edilmiş, Fransız gazetecileri için Çopur Resmîye telgraf çekilmişti.

Belediyede sık sık yaptığı toplantılarda komite azasına bir rejisör gibi vazifelerini prova ettiren vali, Kâzımla yalnız kaldığı zaman heyecanla ellerini uğuştuararak:

— Ne yapalım, diyordu, Sarıpınarın şeref ve menfaati bunu icap ettiriyor. Bakalım netice ne olacak?

Ya devlet başa, ya kuzgun leşe...

îşin büyük yükü Deli Kâzımın üzerindeydi. Valinin itimadı onu bir garip diktatör haline getirmişti.

Görünecek yerlerdeki bazı binalarım derhal yıkılması lüzumuna dair raporlar veriyor ve formalitelerin tamamlanmasını beklemeden, peşinde taşıdığı kazmalı, kürekli birçok adamlarla icraata geçiyordu.

Fakir mahallelerdeki bazı bahçeli evlere karşı da başka bir politika kullandı. Bunlar için yalnız sakat ve oturulmaz raporu veriyor, içindekileri bir kısım eşyaları ve kap kacaklarile beraber bahçeye, çadır ve çardak altına çıkarıyordu.

Muallim Ahmet Masum, kendi gibi birkaç muallimle mahalleleri dolaşarak şehzadenin zelzele sebebile sokakta kalanlara para dağıtacağını propaganda ettiği için hemen hiç kimse bağırıp çağırmiya kalkmıyor, hattâ birçok fakir aileler Deli Kâzımın raporu olmadan kendiliklerinden sokağa taşınıyorlardı.

Bazı medreselilerin: «îki deli bir araya geldi, kasabayı yıkıyorlar» diye ötede beride söylendiklerini muallim Ahmet Masumdan öğrenen vali: «Hocalara benden selâm söyleyin, medreseye gelirsem kazma kürekle değil, iple gelirim» diye haber gönderdi. Ve bunun üzerine oradan da ses çıkmaz oldu.

• * *

O güne kadar Bey kozdan uzak yola gitmemiş ve Ortaköy ile Çengelköyden başka köy görmemiş olan şehzade Şemsettin Efendi Sarıpınarı daha uzaktan görünce karşısında oturan valiye: «Hakikaten harabe haline gelmiş biçare şehir... Vah, vah.. vah vah..» dedi. Biraz sonra heyet şerefine en yeni elbiselerini giyerek ilk sokağın iki tarafında selâm vaziyeti almış olan halkı gördüğü zaman ise: «Ne sefalet yarabbi, ne sefalet! diye içini çekti, zelzele ne kıyafete sokmuş zavallıları.»

Arabada şehzadenin karşısına oturmuş olan vali sevincini saklamıya çalışarak: «Öyledir efendimiz öyledir» diyordu.

Deli Kâzımın programı üzerine kafileyi, çalgısı ^ eksik bir sünnet alayı gibi, uzun uzun mahalle aralarında dolaştırdılar. Atla oradan oraya koşan jandarma kumandanı Niyazi Efendi hayvan mürebbileri gibi kamçısını şaklatarak: «Efendi hazret-vavritiMEN 119

W Jeri bir şey soracak olursa, sakin olmaya ki,, bir zevzeklik ede-JL siniz. «Allah ömürler versin»

dersiniz kâfidir. «Sökerim dişleri-T nizi yoksa» diye talimat veriyordu.

!• Vali, yeni yıktırılan binaların ve etrafı mangallar, tencere-ler, su küplerile çevrili çadırların önünde arabayı durduruyor, şehzade arabadan inerek büyük bir nezaket ve şefkatle hareket-zedelerin hatırını soruyordu.

Sıra, çay karşısındaki muhacir mahallesine gelince, hiç bir .J sahne rejisörünün ve hiçbir Deli Kâzımın tertip edemiyeceği j bu haraplık ve sefalet manzarası karşısında şehzade Şemsettin Efendinin gözlerinden yaslar akmıya başladı.

Ecnebi gazeteciler kapısı, çerçevesi» damı yıkılarak dört duvardan ibaret kalan, bazılarının hattâ bir duvarı da çökerek içi görünen evlerin, sokakta kerevetler üzerine yatırılmış yarı çıplak hastaların resimlerini alıyorlardı. Deli Kâzım bir aralık valiye yaklaşarak:

— Bu zelzele hiç olmasaydı icat etmek lâzım gelmez miydi beyefendi? dedi.

Burada bir aralık bir falso olacak gibi oldu. İşteki inceliği anlamıyah yahut da anladığı halde bu fırsatın tarihte bir daha ele geçmiyeceğini gören bazı muhacirler:

— Bakın halimize... Bizi buraya getirdiler, yer vermezler, yiyecek vermezler, para vermezler...

Diye haykınşmıya başladılar. Fakat sesler biribirine karıştığı için ne söylemek istedikleri pek anlaşılamadı.

Şehzade Şemsettin Efendi tekrar arabasına bindiği zaman:

— Zelzelenin ne korkunç bir âfet olduğunu şimdi anladım. Birkaç dakika içinde bir mamureyi ne hale getirmiş, dedi.

Civanbahta en ziyade tesir eden şeylerden biri de, hükümet konağının hali idi.

Efendi hazretleri merdivenin alt başından yukarı katın yıkık tavanına dehşetle bakarak:

— Burada mı çalışılıyor? dedi. Vali:

— Evet efendimiz, dedi ve o aralık gözüne ilişen Halil Hilmi Efendiyi parmak işaretile çağırarak takdim etti: *

— Müsaadei devletinizle kaymakamımızı takdim edeyim. Gazetelerin bir mucize eseri olarak ölümden kurtulduğunu yazdıkları kaymakam budur. Ağır yaralı olduğu, ve yerine vekil tayin edildiği halde vazifesini bırakmamış, sürüne sürüne iş görmiye devam etmiştir. Elan da yaralıdır biçare.

Bakiniz, daha hâlâ doğru dürüst yürüyemiyor, bacaklarının birini sürüyor.

Şehzade:

— Çok şayanı takdir fedakârlık doğrusu... Dönüşte şevketli amcama arzederek taltifini istirham edeceğim. Demek yaralı olduğunuz halde vazife başında kaldınız kaymakam bey?

Bir anda kefeni yırttığını gören Halil Hilmi Efendi, iki büklüm vaziyette, gözlerinden yaşlar akarak:

— Halk memura vediaullahtır, dedi, ölmeyince hizmetinden ayrılmamalıdır.

Şehzade eldivenli elile Halil Hilmi Efendinin sırtını okşadı:

— Bunca asırdır Âli Osmanm yüzünü ağartan sizin gibi gayretli ve dirayetli memurlar olmuştur; var olun., dedi.

* • •

Bu ziyaret üzerine Sarıpınar zelzelesi yerli ve yabancı gazetelerin aktualite sütunlarında bir kere daha çalkalandı ve yaralarının sarılması için, eskilerine ilâve olarak, bir kere daha inanılmaz bir iane yağmuru yağdı.

Bunlarla kasabada birçok tamirler, boyalar ve yepyeni binalar yapıldıktan başka, hükümet karşısına güzel bir havuzlu park için de kâfi para artmıştı.

Topla yıkılmaz bir hale gelen Halil Hilmi Efendi, şehzadenin padişaha vereceği rapordan hiç değilse, çoluk çocuğu ile başını sokacak bir küçük ev parası umuyordu. Fakat günün birinde paradan daha kıymetli bir şey, hamiyetli göğsünü süs-liyecek bir altın Osmanî nişanı geldi.

SON

Reşat Nuri Güntekin _ Değirmen

web sitesi

www.yasarmutlu.com

www.kitapsevenler.com

e-posta

yasarmutlu@kitapsevenler.com yasarmutlu@yasarmutlu.com

mutlukitap@hotmail.com kitapsevenler@gmail.com

Reşat Nuri Güntekin _ Değirmen